

MŰHELY

Rubens leveleiből • Su-la-ce: Feljegyzések Lin-csiről – Közreadja Sári László • Karátson Endre: Mitől magyar író a magyar író? • Ferencz Győző, Baán Tibor, Szlukovényi Katalin, Takács Nándor, Hyross Ferenc, Dobszay Balázs, Kapás Sándor, Simek Valéria,

2011

1

Petrik Iván, Novák Éva, Szabó Máté Mihály, Burkus Zoltán és Danyi Zoltán versei • Deák László: Repkény • Lábass Endre: Szindbád bolyongásai • Radnóti-díj 2010 – Lator László és Jász Attila laudációja • Parti Nagy Lajos: Novelza • Sebald utazása – Szüts Miklós művei

Tartalom

RUBENS LEVELEIBŐL	Désfalvi-Tóth András bevezetője Pieter Paul Rubens levelei Désfalvi-Tóth András és Balogh Tamás fordításában ...	3
-------------------	---	---

„Ám most, hogy immár példát vehetünk az ókori festőkről, mindegyikünk a maga szíve-joga és tehetősége szerint, azt kívánnám, bár születne egy éppily gondos munka az itáliai mesterekről is, kiknek példái még ma is mindenfelé a szemünk előtt vannak, melyekre ujjunkkal rámutathatunk és azt mondhatjuk: »Íme, tessék!« Mert ami az érzékeinkkel felfogható dolgok körébe tartozik, az mélyebben és maradandóbban vésődik belénk, alaposabb vizsgálódást igényel, és hálásabb anyaggal szolgál a tanulni vágyóknak, mint azok a dolgok, melyek csak a képzeletünkben jelennek meg, mint álmokképek, vagy szavak által homályosan kerülnek eléink, minél fogva hiába is próbálnánk megragadni őket (akár Orfeusz Euridiké árnyát), gyakran semmivé tűnnek, s reményeinkben csalatkoznunk kell.”

SU-LA-CE:	Feljegyzések Lin-csiről – Közreadja Sári László	10
-----------	---	----

„A valóságban nincs kicsi és nagy, nincs külső és belső, nincs közeli és távoli, nincs létezés és nemlétezés. Nincs kérdés és nincs válasz. Nincs kettősség. Vagy az egy van, vagy a végtelen. A jelenségek és a fogalmak párba állítása csupán az elme korlátozottságából fakad. Mert az értelem nem a természet rendjét fedi fel, hanem a sajátját.”

KARÁTSON ENDRE:	Mitől magyar író a magyar író?	20
-----------------	--------------------------------------	----

„A magyar író mindenekelőtt az határozza meg, hogy magyarul ír. Elvégre az írás elsősorban nyelvi teljesítmény. Ezáltal tudják a művet taksálni azok, akik a nyelvet érzékeikkel és tudatukkal bensőségesen ismerik.”

FERENCZ GYŐZŐ:	Lebegő lélek látogatása	24
----------------	-------------------------------	----

BAÁN TIBOR:	Elméleti tájkép mint allegória	25
-------------	--------------------------------------	----

	Álmodó	26
--	--------------	----

	Idegvégződés	26
--	--------------------	----

	Jajdulás	27
--	----------------	----

SZLUKOVÉNYI KATALIN:	Szentjánosbogár	28
----------------------	-----------------------	----

	Szerelem	28
--	----------------	----

	Folyó	28
--	-------------	----

	Június	29
--	--------------	----

TAKÁCS NÁNDOR:	Állomás	30
----------------	---------------	----

	Hölgyválasz	30
--	-------------------	----

	Walzer	30
--	--------------	----

	Zene	30
--	------------	----

	Manzárd	31
--	---------------	----

	Itt és ott	31
--	------------------	----

	Éjszaka	31
--	---------------	----

	Idő	32
--	-----------	----

	Bál	32
--	-----------	----

	Szirt	32
--	-------------	----

HYROSS FERENC:	Kép (lepkével és virággal)	33
----------------	----------------------------------	----

	Kép (Epertea)	33
--	---------------------	----

	Kép (Teaház)	34
--	--------------------	----

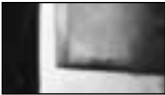
	Esővers (Képjáték)	34
--	--------------------------	----

	H. á Pilinszky	35
--	----------------------	----

	Kő-konfesszió Pannonhalmán	35
--	----------------------------------	----

DOBSZAY BALÁZS:	ég veled	36
-----------------	----------------	----

	hazaút	36
--	--------------	----

KAPÁS SÁNDOR:	Szigorúan ellenőrzött vonatok	37
	Az új fiú	37
	Hunyorgók	38
	El	38
SIMEK VALÉRIA:	Nyugtázod	39
	Itt jártunk	39
	Csurranó	39
	Az ég búzavirágja	40
PETRIK IVÁN:	pofonegyszerű	41
	féldrágakövek gyógyhatása halakra és egyéb vízi lényekre	41
	közelítések a szeretethez	42
NOVÁK ÉVA:	A múlt	43
	A hiszékenység után	43
SZABÓ MÁTÉ MIHÁLY:	a falevelek ősszel	44
BURKUS ZOLTÁN:	A láthatatlan	45
	Szünetjel	45
	Cyrano ébred	46
	Dea Omnia	46
	A cs. és kir. rózsakert télen	47
DANYI ZOLTÁN:		
		
DEÁK LÁSZLÓ:	Repkény	49
		
LÁBASS ENDRE:	Szindbád bolyongásai	58
		
Radnóti-díj 2010		
Költői Életmű-díjas: FERENCZ GYŐZŐ		
Költői díjas: DANYI ZOLTÁN		
LATOR LÁSZLÓ:	Szakadások, kötődések (Laudáció Ferencz Győzőről)	64
JÁSZ ATTILA:	„mindent újra kezd” Az egyetlen verseskötet felé (Laudáció Danyi Zoltánról) .	65
		
PARTI NAGY LAJOS:	Novelza	66
		
HALMAI TAMÁS:	Földhöz húzó feladatunk (Rába György: Disputa önmagammal)	68
KOVÁCS KRISZTINA:	„Tintába fojtva” – A létezés formája: a tenger „mint olyan” (Tolnai Ottó: Világítótorony eladó. Festettvíz-próza)	69
OLASZ SÁNDOR:	„Fellebbezések” (Ferdinandy György: Egy sima, egy fordított; A bolondok királya)	72
RÖHRIG ESZTER:	Sínágy, avagy a pusztulás otthonossága (Györe Balázs: Hová mész, Budapest?)	74
SZEMES PÉTER:	Svábok, tótok és egyéb hétköznapi csodák (Falvai Mátyás: Gépindák)	75
JUHÁSZ ATTILA:	Túl a műfajokon, túl a technikán (Baán Tibor: Konstelláció – Kollázsok és haikuk)	77

Rubens leveleiből

Három város is verseng Pieter Paul Rubens születésének helyszínéért: a westfáliai Siegen, Köln és Antwerpen. Tény, hogy Rubens egyévesen, 1578-tól már Kölnben él családjával, ahol katolikus hitre térnek, ám az apa váratlan halála után visszatérnek Antwerpenbe. Rubens ekkor tizenegy éves, életében pedig kezdetét veszi a folytonos utazgatás. A későbbi művész legelső krónikása bátyjának fia: Vita Petri-Pauli Rubenii című munkája ad hírt a Rubens-család életében bekövetkező változásokról. Többek között arról, hogy Pieter Paul Rubens Adam van Noort, Tobias Verchaecht és Otto van Veen műhelyében tökéletesíti mesterségbeli tudását: van Noort az emberi alakok, Verchaecht a tájképfestészet titkaiba vezeti be őt. Ami pedig van Veent illeti, ő Antwerpen, illetve egész Németalföld elsőszámú festőjének számít. Alessandro Farnese szolgálatában állott egykor, és végtelenül művelt, tudós embernek ismeri őt a kora. Ehhez járul az a tény, hogy Itáliába elzarándokolni és ott tanulni-dolgozni valamennyi flamand művész, illetve polgári család leszármazottjának szemében a tanulásnak és a felnőtte válásnak egyfajta kötelező része. Így indul Rubens is, 1600 tavaszán, Itália földjére, Mantovába, hogy szolgálatába álljon annak a nagyúrnak, akivel már Antwerpenben, még legifjabb tanulóévei során szerencséje volt találkozni. Vincenzo di Gonzaga hercegről van szó, aki annak a gazdag életnek elindítója, amely a Vita további oldalain kibontakozik.

Antwerpen városának vezetése 1877-ben úgy határozott, bizottságot hoz létre, melynek feladata pontosan és egyszerűen meghatározható: a magisztrátusnak szándékában állt valamennyi, Pieter Paul Rubens életére és munkásságára vonatkozó és még fellelhető dokumentum összegyűjtése. Bár a levelek egy része az idők során elkallódott, a munkát sikeresen elvégezték. A kutatás jelentős eredménnyel zárult, melynek összegzése a Belga Királyi Könyvtár egyik munkatársának a Rubens-életműben máig alapvető fontosságú munkája. Charles Ruelens 1887-ben jelentette meg azt az ötkötetes kiadványt, amelyben valamennyi fellelhető, Rubens által, illetve neki és vele kapcsolatban írott levél eredeti és francia nyelvű változata, valamint Ruelens az egyes levelekhez fűzött kommentárja olvasható. A levelek nagy részét Rubens olaszul és latinul írta, kisebb számban spanyol és angol nyelven, egynémely levelét pedig flamandul vagy franciául. A korpusz tehát elég jelentős terjedelmű, aminek viszont az az előnye, hogy a levelekben nem csupán a festőről – látni fogjuk, hogy Rubens-t pusztán festőnek titulálni elég leegyszerűsítő szemléletmód lenne –, hanem a vele kapcsolatban álló személyekről és az őket vezérlő szándékokról, vágyakról és érdekekről is átfogó képet alkothatunk. A levelekben – mint minden levélben – az adott pillanat, az Aktualitás tör napvilágra, sokszor kiáltó módon, ilyen vagy olyan formát öltve: a hadi helyzet értékelése ürügyén, atyai vagy baráti érzések kifejeződésében, udvarias, ugyanakkor a leghatározottabb meggyőzésbe csomagolva, nagyon sokszor pedig anyagi ügyekhez kapcsolódó, feszengő, ám elutasítást nem ismerő megnyilatkozások formájában. Ruelens-t, mint számos más, a Rubens-életművet kutató levéltáros szakembert az a cél vezérelte, hogy a művészen túl az ember bontakozzon ki a levelek olvasója előtt: a zseniális művész mellett a tudós és művelt ember, a felfedező, a diplomata, valamint a köz- és a magánember. Ismerünk egy anekdotát Rubens-szel kapcsolatban. Amikor egyik diplomáciai útján ecsettel a kezében látta őt egy nemes úr, ez így fordult a flamandhoz: „Spanyolország királyának követe tehát festégetéssel mulatja az időt.” Mire Rubens így felelt: „Pont fordítva. Rubens, a festő, követeskedéssel szerez magának üdítő perceket.” Igaz vagy sem, ez a kis történet alátámasztja a Belga Királyi Könyvtár alkalmazottjának meggyőződését: a levelek kötetbe rendezésének egyik legfőbb elve szükségszerűen az időrendiség, nem pedig Rubens adott tevékenységének jellege, mely tevékenységet – missziót – a flamand itt vagy ott, ekkor vagy akkor folytatott. A számos és sokféle levélből egy a művészetet és a művészi alkotást korántsem elméleti oldalról megközelítő, hanem nagyon is gyakorlatias Rubens-t ismerünk meg. Hivatása sokszorosan összetett, az élet számtalan területére kiterjedő hivatás volt. Azt is elmondhatjuk róla, hogy esetében a „küldetés” szó valamennyi jelentéstartalmának helye van. Talán nem túlzás azt állítani, hogy nekünk, közép- és kelet-európai embereknek már-már gyanús vagy egyenesen ijesztő, ha a művész elhivatottsága a köz szolgálatában politikai tartalommal párosul. Rubens talán mosolyogna értetlenségünkön. Azután türelmesen magyarázná azt, ami számunkra idegen: hogy a diplomáciai-politikai „misszió” igenis összeegyeztethető az érdekek nélküli Szép művelésével. (A Mesternek némileg hosszabban kellene győzködnie igazáról jelen sorok íróját.) „Rubens levelei olyanok – írja előszavában Charles Ruelens¹ –, akár a képei: az egyes oldalakon az élet nyilatkozik meg teljes valójában. A művész nem zárkózik el semmi elől, ami az élethez köthető. Rendkívüli intelligenciája ugyanazzal a biztonsággal vezérli őt a politika, a tudományok, az irodalom és a képzőművészet világában.” A Rubens-levelek tehát egyfajta prizmaként fogadják be és tükrözik az életet mint fényt, az olvasó pedig ámulva próbálja befogadni a feltáruló, összetett valóságot.

Décsfalvi-Tóth András

¹ *Correspondance de Rubens et documents épistolaires concernant sa vie et ses œuvres*. Publiés, traduits, annotés par Ch. Ruelens, t. 1–5, Anvers, Veuve de Backer, 1887.

I. Pieter Paul Rubens Annibale Chieppiónak

Elsősorban azért írok, mert Őfőméltósága kifejezetten arra kért, hogy utazásaim valamennyi szakaszáról beszámolókat küldjek. Továbbá mert arra az elhatározásra jutottam, hogy elpanaszolom Önnek, és csakis Önnek, időközben milyen, fontos tényező támasztotta nehézségeim adódtak. Az Ön jóságában és szívélyességében feltétlenül bízva biztos vagyok abban, hogy számtalan és fontos teendőinek óceánján hajlandó lesz az én törekeny bárkámmal is törődni; hiszen az, meg nem mondom, mely átoktól vezérelve, jelenleg igen-igen hánykolódik.

Megkülönböztetett alázattal intézem Önhöz soraim. Nem azért, mert általuk bárkit megvádolni, avagy önmagam számára kibúvót találni volna céлом, hanem azért, hogy Őfőméltósága előtt felfedjem, valaki más hibájából milyen kár érte Öt Magát. Nos tehát március 15-én érkeztem Firenzébe. A csomagjaim, s főleg a hintó Alpoktól északra történő átjuttatása nem kevés vesződségembe került. Erről később szót ejtek még.³ Firenzében Cosimo Gianfigliazzi úr levelét átadtam Capani úrnak, ugyanígy mások leveleit Pierio Bonsi úrnak – mindkét urat a város legelső kereskedői között tartják számon. Amikor az urak dolgaim állásáról tudomást szereztek, megdöbbenésüknek adtak hangot, és a hatalmas tévedés kiváltotta elképedésük közepette keresztet is vetettek. Azt mondták, feltétlenül Genovában szálljunk hajóra, és hogy teljességgel értelmetlen kockázat volna Livorno felé kerülnünk, hacsak biztos értesülésünk nincsen arról, hogy onnan hajó indul. Mindannyian arra figyelmeztettek, hogy ellenkező esetben akár három-négy hónapot is feleslegesen várakoznánk, mert végül, oly sok idő elvesztése után, Genovában kötnénk ki. Teljesen véletlenül a következő napon genovai kereskedők kerültek utamba. Azt mondták, több gálya is útra kész a városukban, ráadásul egy Alicantéba tartó hajó még nyolc-tíz napig a kikötőben vesztegel. E firenzei és genovai urak tanácsára végül is úgy döntöttem, hogy a lehető leghamarabb Livornóba indulok. Onnan Genovába hajózom, ahová reményeim szerint időben megérkezem majd Isten segítségével és Hercegünk pártfogásának köszönhetően. A legnagyobb sietséggel indultam volna, s azóta már rég úton is lennék, ha a hintó nem akadályozna. Ez ugyanis még nem érkezett meg Firenzébe, lévén hogy a szánt öszvérek helyett ökrök vontatják. A Mantovában készített ponyvás kocsink is hátráltatta utamat. Firenzében úgy döntöttem, nélküle megyünk tovább: az itteni öszvérhajcsárok azon gúnyolódtak, hogy jóságaink üresen, tehát minden rakomány nélkül is éppen csak el tudják azt vontatni. Egyedül a hintó Bolognából Firenzébe juttatása, nem számolva a hét vontató állatot, negyven dukátomba került, mely ár a lehető legkedvezőbb volt. Mindezt Andrea di Rossi úr és más kereskedő urak

előzékenységének és szívélyes közbenjárásának köszönhettem, valamint Cosimo úr leveleinek, aki ügyünknek megnyerte a ferrarai Martellino urat is. Ferrarában egyébként Baltasar Langosco gróf úr is a Herceg ügyének előmozdítója lett: közbenjárásának eredményeként a Bíboros Úr megkímélt bennünket a vámhivatalnokok kellemetlen zaklatásától, akik bizony valamennyi málhánkat kinyitatták volna velünk. Őminenciája nemcsak e hivatalnokok erőszakoskodásaitól kegyeskedett megóvni minket, hanem kérésünket figyelembe véve kegyet gyakorolt velünk és bennünket minden egyéb kellemetlenségtől és költségtől is megkímélt. Jó szándéka a bolognai vámhivatalnokokkal szemben is kétségtelenül meghozta gyümölcsét: ők ugyanis beérték tisztességes borra való megfizetésével. Csak remélni tudom, hogy a Nagyherceg livornói távollétében a firenzeiek is így cselekednek majd. Egyáltalán nem jelentéktelen dolog a vám megfizetése alól mentesülni: amennyiben azt mindenhol meg kellene fizetnünk – tartok tőle, hogy Spanyolországban ezt nem kerüljük el⁴ –, úgy az összeg bőven meghaladná egész utunk költségét. Elég, ha példaként a százötven tallérra rúgó ferrarai illetéket említem. Már e napokban jóval meghaladtuk azon összeget igen szűk keretét, melyet a Főudvarmester Úr másokkal egyetemben valamely gonosz ötlettől vezérelve nekünk annakidején felvázolt. Jómagam minden tőlem telhető elkövetek: a kockázat Hercegségét terheli, nem engem. Abban az esetben, ha irántam nem bír elegendő bizalommal, túl sok pénzt bízott rám. Ha viszont bizalmát bírom, túl keveset. Ha forrásaim kiapadnának – bárcsak ne kerülnék ilyen helyzetbe –, az Ő jó hírnevén esne végtelenül súlyos sérelem. Ha viszont a szükségesnél bőségesebb forrást biztosítana számomra, egészen biztosan semmilyen veszély nem fenyegetné Öt, én pedig mindenkor a legszigorúbb elszámoltatás alá vetném magamat. Attól félne, hogy a korábban rám bízott összeg fennmaradó része nem kerül vissza hozzám? Kár időt és szót pazarolni még a gondolatra is!

Az én hibám, hogy hosszú és érdektelen levelemmel jelenleg Ön is a drága időt vesztegeti, csupán mert vezéreltetni hagyom, hogy egy talán túlságosan heves és nem eléggé féken tartott érzés járjon át; s mindezt oly emelkedett személlyel szemben, mint Ön. Bocsásson meg nekem jósággal, tökéletlenségemre az Ön bölcsessége legyen orvososság! Kérem Önt, esedezve kérem, hogy kéréseimről Őfőméltóságának az Ön tetszése és belátása szerint számoljon be. Ha pedig úgy ítéli, hogy panaszaim és kellemetlenségeim nem méltóak ennyi érzellemmel és szenvedéllyel történő bemutatásra, teljességgel az Ön értékítéletére bízom magam. Szóljon és cselekedjen tetszése szerint, szolgálója mindig az Ön rendelkezésére fog állni, és meghajolva fogadja el az Ön pártfogását, valamint alázatosan csókolja az Ön kezét.

Kelt Firenzében, 1603. március 18-án.

Szerető híve
Pieter Paul Rubens

² A közjog professzora, 1591-től I. Vincenzo mantovai herceg titkára. Grófi címet kap, majd államminiszter lesz. Jó politikus, egyenes és művelt ember, Rubens egyik legfontosabb jóakarója. A fenti levél Rubens legelső ismert, Chieppióhoz írott levele. – A ford.

³ Mantovából útban Spanyolország felé, Rubens hatalmas kerülőt kénytelen tenni, mely során Ferrarán, Bolognán és Firenzén keresztül ér Genovába. Mindezt egy a levelében meg nem nevezett személy miatt, akiről csak utalást olvashatunk. Ugyanígy nem kapunk magyarázatot arra sem, hogy egy itáliai herceg küldötteként mi okból kellett szokatlanul nagy kellemetlenségekkel számolnia a határátkelések során. – A ford.

⁴ Lapszéli jegyzet: A ferrarai adószedők irántunk való jóságuktól vezérelve Martinello úrral szemben azelőtt gyakorolták ezt a kegyet, hogy a Bíboros Úr mentesítő parancsa hozzájuk megérkezett volna. Rubens a levélben Martellinoak nevezett urat a lapszéli jegyzetben Martinellónak nevezi. – A ford.

Minden eshetőségre készen, és amennyiben Hercegségétől módjában áll megszerezni az írást, végtelenül hálás lennék, ha Hercegsége Genovába valamely emberéhez vagy nemes úr hívéhez levelet címezne nekem.

II. Pieter Paul Rubens Annibale Chieppiónak

Az Ön személyem iránt tanúsított jóságából következik, hogy ügyeim iránt is mindig érdeklődést mutat. Hadd beszéljek hát el Önnek egy véleményem szerint különös esetet, amely a minap történt velem. Annál is inkább, mert meg vagyok győződve arról, hogy az én személyes kudarcom végül Ófőméltósága javára szolgál majd. Tudni való tehát, hogy a Chiesa Nuova főoltárára szánt festményem a legtökéletesebb formában készült el az Atyák legnagyobb meglepedésére, valamint – ritka eset – azokéra is, akik a képet elsőként látták. Az oltárra viszont oly csapnivaló fényviszonyok közepette került, hogy a legnagyobb gonddal, valamint természet után megfestett alakokat csak nagy erőfeszítés árán lehetett egymástól megkülönböztetni, és ugyanez volt elmondható a szépen felrakott színekről, illetve az arcok és a kelmék finom külleméről is. Márpedig mindezek tökéletesen sikerültek a korábban megfogalmazott általános vélekedés szerint is. Mivel tehát világossá vált előttem, hogy a mű érdemei nem nyilvánulnak meg kellőképpen, továbbá hogy dicsőségem nem származhat olyan munkából, amelyről a közönség nem tudja megállapítani, mennyi erőfeszítésembe került, úgy döntöttem, a képet eltávolítom eredeti helyéről és jobb helyet keresek neki. Még akkor is, ha az Atyákkal korábban nyolcszáz tallérban, illetve dukátban állapodtam meg, talléronként tíz jules-ben.⁵ Magni úr a tanú arra, pontosan hogyan is történt a megállapodás. Az Atyák viszont nem akarják, hogy a képet eltávolítsam a helyéről, hacsak nem készíték nekik egy másolatot, ugyanazon oltár fölé. Ezt a másolatot viszont a kőfalra kellene festenem, olyan anyagra tehát, melyen a színek köztudottan megfakulnak; mindezt pedig azért, hogy a gonosz fények esetleges tükröződésétől a kép védve legyen. Márpedig én szentül meg vagyok győződve arról, hogy becsületemhez méltatlan dolog volna, ha tőlem két ugyanolyan kép Rómában maradna.

Ha meggondolom, hogy Herceg és Hercegné Ófőméltósága egyszer beszéltek nekem abbéli kívánságukról, hogy képtárunkban szívesen látnák festményeim valamelyikét, bevallom, végtelenül örvendetes volna számomra, ha az a megtiszteltetés érne, hogy a fenti képem Óhosszajuk kerül. Munkáim közül kétség kívül a legszebbek és legjobban sikerült képek közül való, és a későbbiekben nem egyhamar szánom rá magam arra, hogy testi-lelki tudásom legjavát ilyen erőfeszítések árán kamatoztassam. Ha pedig mégis így tennék, erőfeszítésemet talán soha többé nem koronázná ehhez fogható siker. A kép minden szempontból méltó helyére lelne abban a környezetben, ahol oly sok kiváló ember remekműve vetekszik egymással. Ami pedig a kép

árát illeti, egyáltalán nem szükséges a Rómában megállapított nyolcszáz tallért alapul vennünk: az ügyben való döntést teljességgel Ófőméltóságára bízom. Az összeg kifizetése is az Ő belátása szerint történne, eltekintve attól az egy-kétszáz tallértól, melyre már most, a másolat befejezéséhez szükségem lenne. Ezzel rövid időn belül elkészülnek, legkésőbb pár hónapon belül, mivel egyéb munkák vállalására nem kényszerülnék. Ily módon pedig még húsvét előtt Mantovában lehetnék.

Ha Kegyelmed ez alkalommal is méltóztatna ügyemben támogatni, és javaslatomat Herceg Ófőméltósága elé tárná, nos ez az Ön iránt való szűnni nem akaró és folyton növekvő elkötelezettségem ismételt megerősödését eredményezné. Kérem Önt, szíveskedjék Ófőméltósága döntését velem mihamarabb közölni! A képet addig lepel fogja takarni, ügyében pedig várakozó álláspontot foglalok el. Amennyiben pedig Ófőméltósága elfogadja ajánlatomat, a képet azon nyomban eltávolítom jelenlegi helyéről és a nagyközönség elé tárom ugyanabban a templomban, de jobb fényviszonyok között, egész Róma és a saját meglepedésemre. A másolatot szükségtelen lesz annyi tökéletességgel és kidolgozottsággal végrehajtanom, hiszen azokat teljes valójukban soha senki nem fedezheti majd föl. S hogy Kegyelmed minden információ birtokában legyen, azt is elmondom még, hogy a kompozíció szépsége az előkelő ruhákba öltözött hölgyek, fiatal és idősebb férfiak számára, méretében és változatos sokszínűségében rejlik. Minden, a képen szereplő alakban valamelyik szentet mintáztam meg. Minden egyes alakról elmondható továbbá, hogy egyéni jellege és sajátossága összhangban van az összes többi, hozzá hasonló szent alakjával. A kép mérete nem olyan nagy, hogy elhelyezéséhez hatalmas térre lenne szükség: a mű inkább keskeny és magasba nyúló. Összességében biztos vagyok benne, hogy ha majd Ófőméltóságai meglátják, teljességgel el fogja nyerni a tetszésüket, mint már elnyerte azon tömegekét, akik Rómában látták.

Kegyeskedjék megbocsátani nekem, Uram, hogy jelentéktelen ügyemmel zavarni bátorkodtam; tudom, mennyire nem bír jelentőséggel az Ön súlyos teendői mellett. Be kell látnom, hogy kéresemmel az Ön nagylelkű jóságával élek vissza. Mindazonáltal, az ügy sürgősségére való tekintettel esedezve kérem Önt, hogy méltóztatásuk azt szívügyének tartani. Higgye el, nem lehet jótévedője senki másnak, aki énnálam az Ön jóságát nagyobbra becsülné. Alázatosan csókolja a kezét odaadó híve: Pieter Paul Rubens.

Kelt Rómában, 1608. február 2-án.

III. Pieter Paul Rubens Nicolas Claude Fabri de Peirescnek⁶

Uram!

Soha életemben nem okozott nekem semmi oly nagy örömet, mint az Ön által küldött drágakövek. Felbecsülhetetlen értékűek, s noha minden eddigi vágyamat fölülmúlják, mégsem áll módomban ajándékként elfogadni őket, és ezáltal Önt ilyen nagy értékű dologtól

⁵ Jules: olasz pénz, kb. 30 centimes. – A ford.

⁶ Provence törvényhozásának tanácsosa, antik műkincsek és érmék gyűjtője. Asztronómus, Galilei egykori tanítványa Padovában. – A ford.

megfosztani. Biztosíthatom Önt, hogy postafordultával visszaküldtem volna őket, ha ettől abbéli félelmem el nem tántorított volna, hogy Ön azóta már elutazott. S mivel attól is tartanom kell, hogy a kövek nem a megfelelő helyre kerülnek az Ön távollétében, illetve ezekben az időkben, mikor is a ragálytól való félelem oly sok barátot menekülésre kényszerít, végül arra az elhatározásra jutottam, hogy a köveket értékes kincsként letétben tartom magamnál addig, amíg az Úr kegyelméből legközelebb Párizsba utazhatok. Reményeim szerint akkor majd személyesen Önnek adhatom át őket, avagy valamely biztonságos úton-módon juttathatom el őket Önnek. Addig is elküldöm a tökéletesen pontos lenyomatokat, még ez év szeptemberének vége előtt, hogy azokkal belátása szerint rendelkezzen. Továbbá végtelen hálámat fejezem ki az Ön bőkezű, jobban mondva pazarló nagylelkűségéért: azért, amiért Ön, a rendkívüli értékű dolgok szenvedélyes rajongója irányomban oly nagy kegyet gyakorol, mikor ilyen különleges dolgokról mond le az én javamra. Végtelenül örülök amiatt is, hogy eljutott Önhöz az örökmozgó vázlata: az eredeti alapján rajzoltam, s munkám során az a cél vezérelt, hogy Ön előtt maga a titok táruljon föl. Ha majd Kegyelmed újra Provence-ban lesz, saját maga is kipróbálhatja. Igyekszem minden akadályt elhárítani az ügy elől, és talán még azt is elérem – bár biztosan ígérni még nem merem –, hogy a társam itt helyben elkészíttesse a teljes szerkezetet. Majd azt mondom, hogy szeretném a szerkezetet magam mellett tudni, a dolgozószobámban. Ha sikerül, minden igyekezetemmel azon leszek, hogy Ön is láthassa. Ugyanakkor annak sem lehet majd akadálya, hogy Önnek a szerkezetet egynémely kereskedő közvetítésével Provence-ba eljuttassam; feltéve, ha nem jelent nehézséget, hogy a küldeményt Marseille-ben vegye át. A kis tükör ügyében ugyanazon társammal fogok tárgyalni, és majd meglátjuk, elő tudunk-e állítani olyan tüköröt, mely kisebb méretű, ugyanakkor jobban felnagyítja a képet. Az apróbb eszközt gyorsabb és egyszerűbb is volna eljuttatnom Önnek. Olyannyira az Ön lekötöztette, hogy más vágyam sincsen, mint Önnek a legapróbb dologban is segítségére lenni vagy az Ön hasznára válni. Még az időmből sem futja, hogy alaposan és mindent kimerítő módon megköszönjem Önnek, amiért ügyemben de Loménie úrnál, az apát úrnál és már barátainál közbenjárt. Ugyanígy nem tudom, hogyan fejezem ki hálámat a Chaduc úron állt bosszújáért: a sebekért, jobban mondva a tördfékekért, melyeket ez az ostoba és műveletlen alak elszenvedett Öntől. Becstelenségének jogos büntetése az a fájdalom, amely most átjárja a szívét.

De hogy a mi drágaköveinkre visszatérjek, elmondom Önnek, hogy számomra a legkülönb a pillangószárny rajzolatú *diva vulva*. Viszont nem látom jól, mi helyezkedik el a fordított alakban kirajzolódó hüvely előtere és nyílása között. Valószínűleg pontosan meg lehet majd állapítani, ha kezemből lesz a kő lenyomata, amelyet azonban számos teendőmből kifolyólag ez idáig még pecsétviaszból sem volt módomból elkészíteni. Fel nem foghatom, miért szokás a hüvelyt a csigaház hasonlítani. Csak arra tudok gondolni, hogy a csigaház miatt, mely tágas barlang min-

dig a benne lévő dologtól függően változik. Vagy talán azért, mert a csiga nyálkás-nedves élőlény, melynek földhöz tapadó fodros talpa a nők átforrósodott nemi szervének taréjához hasonlatos. Mindezt persze csak magunk között mondom, és talán túl messze járok a megfejtéstől, nem beszélve a meglehetősen szemérmetlen témáról. No de majd tetszése szerint mindenki közelebből is megvizsgálhatja a kérdést. Először nem leltem sehohol az általam oly nagyra becsült *Divus magnus majorum pater* feliratot, pedig égtem a vágytól, hogy láthassam. Végül valódi boldogság közepette fedeztem föl a karneol hátoldalán. Legnagyobb sajnálatomra viszont nem tudom megfejteni a *Nicomedes győzelmének* alsó lapján olvasható *G.G.G.S.V.* betűket vagy utalásokat. Még nagyobb bánatomra most ráadásul el is kell búcsúznom Öntől: későre jár, néhány barátom velem vacsorázik ma este. Ha nem tévedek, az érmeket tartalmazó dobozkat, valamint a ládat a márványlapokkal Frarin úrnál hagyta: egynémely darabot szívesen ajándékoznék belőlük egy barátomnak. Ha Isten is úgy akarja, amikor viszontlátjuk Önnel egymást, meglátjuk, mennyiben tudunk majd ügyeinkben előre lépni. Addig is Kegyelmed jóindulatába ajánlom magamat, teljes szívemből csókolom az Ön és de Valvès úr kezét. Kérem az égietek, hogy Mindkettőjüknek szerencsés megérkezésben legyen része.

Kelt Antwerpenben, 1623. augusztus 3-án.

Éveknek tűnnek a napok, míg azon gyötörődöm, hogy sikerüljön végre biztonságban elhagynia Párizst. Járvány esetén ugyanis legjobb ellenszer a menekülés.

Az abbé urat feltétlen az érdemei szerint szolgálom.

Messalina alakja igen tetszetős, de félek, hogy a felnevelés a szépsége kárára vált.

Alázatos szolgálója
Pieter Paul Rubens

IV. Pieter Paul Rubens Pierre Dupuy-nek⁷

Uram!

Érdeklődéssel olvastam a Mediciek képtáráról szóló verset. A mű sorainak tökéletességéről ítéletet mondani nem tisztem, ezt meghagyom a nálam szakavatottabb személyeknek. Nagyszerűnek és áradónak találok ugyanakkor a költemény ihletettségét, ezenkívül pedig a kifejezések és a mondatok is mindannyiszor tisztán öntik formába a költő gondolatait. Ha nem tévedek, az illető egy általam Párizsban megismert államtanácsos fia vagy legalább is rokona.⁸ Csupán azt vélem sajnálatosnak, hogy a festményeken megjelenő témákkal összefüggésben megnyilatkozó alaposág a költőt egynémely esetben nem tartja vissza bizonyos pontatlanságok elkövetésétől. A negyedik kép kapcsán, például, ezt mondja: *Mariam commendat Lucina Rheæ – Firenze helyett –, quæ tanquam nutrix ulnis excipit suam alumnam*. E tévedés abból a hasonla-

⁷ A Dupuy-fivérek koruk fontos közéleti szereplői, akik körül tudós emberek alkottak társaságot. E csoportot röviden és egyszerűen Académie-nak, illetve Cabinet-nek hívta a korabeli Párizs. – A ford.

⁸ Rubens egy későbbi levelében pontosít: a költő Morisot névre hallgat, *Particus Medicæ* című versének témája a Galérie du Luxembourg leírása. – A ford.

tosságból ered, mely a között a mód között létezik, ahogyan bármely várost tornyoktól övezve megjeleníteni szokás, valamint ahogyan az anyaistennő, Rheia-Kübelé városát hagyományosan lefestik. A kilencedik festmény-nél ugyanezen okból követi el ugyanezt a hibát: a költő Kübelé istennő városát itt Lyonnal keveri össze, ahol is a királyné házassága megkötött. Ami a költőt megtévesztette, az a tornyok övezte város, illetve a királyné orosz-lánok vontatta fogata. A negyedik képről tudnivaló még, hogy rajta a költő által zefírnak és kupidónak nevezett alakok a királyné születésének örvendetes óráit személyesítik meg. A pillangószárnyak is elég jól kifejezik ezt, azonkívül pedig női alakokról van szó. Ami a jogarokkal és koronákkal teli bőségszarut kezében tartó fiatal férfiakat illeti, nos bennük a királyné jó szelleme ölt testet, alattuk pedig a horoszkópbéli aszcendense, a Nyilas látható. Mindezt énelöttem a kép egyértelműen és tisztán fejezi ki. E magyarázatokba csupán Ön előtt bocsátkozom, s mindezt futólag teszem, hiszen, ha jól meggondoljuk, a kérdéshez a legapróbb közöm sincsen. Ha valaki a teljes verset magyarázni akarná, itt is, ott is sok más részletet megemlíthetne még. Végképp a költemény bármennyire is rövid, pár szóban mégis lehetetlen minden részletével foglalkoznunk. Mert mit is ér, ha ilyen vagy olyan dologról csupán summásan teszünk említést?

Nemrég vettem kézhez 22-én kelt kedves levelét, csak úgy, mint bátyja ura sorait. Teljes szívemből örvendek, hogy testvére visszanyerte egészségét. Kérem az Urat, hogy még hosszú ideig őrizze is meg őt egészségben. Nem írok neki külön, hogy megkíméljem őt a válaszevel jelentette vesződésektől. Amúgy is felettébb kevés dologról tudnék beszámolni, hacsak nem arról, hogy fáradságot nem kímélve dolgozunk az Ön által is ismert ügyön, és nem is minden eredmény nélkül.⁹ A munkálatokat végzők Henrik de Berghes gróf seregének védelme alatt dolgoznak. Annak pedig, hogy többé-kevésbé jelentős összecsapásokra is sor került, az a biztos jele, hogy a gróf csapatai több foglyot ejtettek¹⁰, illetve hogy zászlókat és számos lovat zsákmányoltak, melyeket szüntelen értékesíteni akarnak. A legkitűnőbb lovak egy része már meg is érkezett Brüsszelbe. Az is igaz, hogy a hollandok mindennek éppen az ellenkezőjét állítják, és Henrik gróf vereségéről beszélnek. De e mögött pusztán csak az általános rosszindulatot kell látni, céljuk a hazaiak megnyugtatása. Higgye el, Uram, a mi Udvarunk – hála Infánsnő Ófelsége bölcsességének és Spinola márki óvatosságának – elég bölcs ahhoz, hogy ilyen hívságoknak ne üljön föl. Ugyanígy egyetlen kapitány sem vetemedne beszámolójában valótlanosságok feltüntetésére, amikor minden eszköz rendelkezésére áll ahhoz, hogy valamenynyit dologgal kapcsolatban az igazságot kiderítse. Hiszen ellenkező esetben a jövőbeni hitelén esne túlságosan nagy csorba.

Mindenhonnan megerősítették a hírt, miszerint Tilly Bréma környékéig nyomult a seregével, és hogy a tél folyamán szándékában áll megostromolni a várost. A törökök felbontották a császárral kötött szövetséget, és most Bethlen Gábor támogatását élvezik. A Bécsből érke-

zett levelek alapján azonban úgy tűnik, hogy utóbbit a magyarok magára fogják hagyni, mert semleges félként a harcot abba akarják hagyni, ami Bethlen számára feltétlenül veszélyes helyzetet teremt. Mindezen bonyodalmak közepette megszületett egy egyezmény, melyről azonban semmi biztosat nem tudni. A császár, aki támadásra sohasem gondol, egészen biztosan az Ég oltalmát bírja, mert a legnagyobb balsors közepette, és a legreménytelenebb helyzetben is, *quasi Deus aliquis e machina*, a legnagyobb jólétben tölti napjait. Bevallom, többször mint veszett fejedelemre tekintettem már rá, aki helytelen döntései következményeként egyenesen a vesztébe rohan. A törökök részéről legjobban az lep meg, hogy a keresztényekkel pont akkor szakítják meg a szövetséget, amikor birodalmukat belső viszályból eredő szétesés fenyegeti – nevezetesen a janicsárok megátalkodottsága és a szűnni nem akaró perzsa támadások miatt –, illetve akkor, amikor mindenki összeütkezésbe kerül velük, jobban mondva mindenki elfordul tőlük. Úgy vélem, e birodalom egyenesen halad a megsemmisülés felé, és már csak arra van szükség, hogy valaki megadja neki a kegyelemdőfést.

Köszönöm, Uram, a nekem küldött franciaországi híreket. Örömmel hallottam, hogy a királyné palotája tovább szépül. St. Ambroise abbé úr igen elfoglalt lehet mostanában, mert régóta nem írt nekem, dacára annak, hogy erre számos jó alkalma adódott volna. Mivel más egyébről nem tudok beszámolni, tiszta szívemből küldöm üdvözetem Önnek és Testvérbátyjának, önmagamat pedig Mindkettőjük jóakarataiba ajánlom.

Antwerpen, 1626. október 29-én.

Alázatos híve
Pieter Paul Rubens

A *Questionem politicam* fellelése végett minden követ megmozgattunk, de mind ez idáig senki nem tud róla semmit.

V. Pieter Paul Rubens Gevartiusnak¹¹

Uram!

Ön mindannyiszor megelőz és fölülmúl engem udvariasságával, továbbá attól is mindig kegyeskedik eltekinteni, mennyi hibát követek el leveleimben, többek között akkor is, amikor nem a tőlem telhető legteljesebb módon igyekszem Önt méltatni és a szolgálatára lenni. Isten előtt azonban nem marad titokban, hogy Önnek pusztán a külső megnyilatkozásaimban maradok adósa, mert hogy Önhöz a legnagyobb megbecsülés és a legodaadóbb érzések fűznek. Türelmetlenül várom, hogy ennek tanúbizonyosságát adhassam abban a pillanatban, amint Ön a legapróbb szívességet kéri tőlem. Ha másban nem is, legalább abban bízom, hogy fiam is – akit Ön szintén végtelen jószágában részesített, s aki az Öntől kapott alapos okítás révén saját egyéniségének legnemesebb részét Önnek köszönheti – a hagyomány folytatója lesz, és hálásan meg szolgálja Önnek mindazt a jót, amivel engem lekö-

⁹ Lapszéli jegyzet: A hollandok táboráról van szó.

¹⁰ Lapszéli jegyzet: Közöttük jelentős személyiségeket.

¹¹ Jan Caspar Gevaerts (lat. Gevartius) Antwerpen város tanácsának titkára. Később III. Ferdinánd birodalmi tanácsosnak és történetírójának nevezi ki őt. – A ford.

telezett.¹² Én pedig annál jobban becsülöm majd őt, minél inkább bírja az Ön bizalmát, hiszen az Ön értékítélete az enyémnél sokkal előbbre való. Az is igaz, fiamban mindig felfedezni véltem a jóra való törekvést. Nagy örömmel szolgált a hír, miszerint fiam – hála Istennek – már sokkal jobban van. Hálásan köszönöm Önnek a jó hírt, valamint azt, hogy betegsége idején látogatásaival bátorította, és megbecsüléséről biztosította őt. Fiam fiatal még, s a természet rendje szerint nem előttünk fog meghalni. Isten adja meg neki a tisztas élet kegyelmét! Hiszen ahogyan a mondás tartja: nem az a fontos, milyen hosszan él valaki, hanem hogy az illető helyesen éljen. Félek, szavaimmal az Ön drága Hitvesének elvesztését juttatom eszébe. Tudom, levelem legelső mondatában kellett volna szólnom róla, mert a gondolat most már úgy tűnhet föl Ön előtt, mint alkalmatlan és kényszerű kötelesség, illetve mint fájdalomának szerencsétlen felkorbácsolása. Mennyivel okosabb dolog a másikat a felejtésben segíteni, mintsem folyton a múltat idézni! Ha bárminemű vigaszra lelhetünk a filozófiában, akkor az Ön bensője e vigasz kiapadhatatlan forrása kell, hogy legyen. Elég az Ön Antoninusának¹³ gazdag tárházára utalnom, ahonnan is bőséggel meríthet örökérvényű gondolatokat saját maga és barátai számára. Jómagam csak annyit fűzök hozzá szegényes vigaszként: olyan világban élünk, ahol az élet csak akkor viselhető el, ha mindattól megszabadulunk, ami e világban lesújtó, s ha úgy teszünk mi is, mint a tengeri utazó, aki a viharban hajóját hátrahagyva inkább a partra úszik.

Ami a közügyeket illeti, nem tudok mást mondani Önnek, mintsem hogy Wesel elvesztéséért és annak minden következményéért a véletlent kell hibáztatnunk, nem pedig az égiket vagy az embereket. A hollandok joggal gondolják most magukról, hogy ők a kiválasztott nép, s szólnak Istenhez ily módon: „A Te néped vagyunk és nyájadnak jukai.” Azt hiszem ugyanis, hogy az isteni gondviselés csapásának tudhatjuk be e veszteséget, amikor is a gondviselés a járatlan fél előnyére mérte csapását. Így van ez mindig, valahányszor egy jó ügy szenved kárt. Tartok tőle, hogy Bois-le-Duc sem fogja már sokáig tartani magát, hiába bíznak egyesek a mostanában beköszöntő esőzésekben.¹⁴ Jómagam úgy vélem, hogy e vízhez szokott nép erre az esetre is fel van készülve. Pedig oly nagyon vágyom a visszatérésre; de félek, ugyanolyan kedvezőtlen körülményeket találok majd. Ennek ellenére egy nappal sem tervezem tovább a maradást: indulok, amint Don Carlos Coloma itt lesz, márpedig hamarosan itt kell lennie, mivel rövid időn belül a spanyolországi nagykövet is útra kel. A követ két héten belül biztosan elindul, én pedig sürgősen írok Don Carlosnak, aki abban a pillanatban indulni fog Londonba. Tudom jól, hogy Brandt sógorom és de Pape úr távolléte mennyire kellemetlenül érinti Önt: mint hallom, az ügyek intézése teljes súllyal Önre hárul az adott helyzetben.¹⁵ Szégyenkezve vallom be, hogy korábban e nehézség gondolata fel sem merült bennem. Az is igaz, hogy a körülmények korábbi állása alapján ügyeim két hónapnál hosszabb ideig való elhúzódsát nem jósoltam volna. A jelenleg hátralévő rövid időre pedig már nem szívesen küldeném

haza sógoromat, hacsak nem az Ön helyzetének megkönnyítése végett. Bár társasága felettébb kellemes számomra, segítsége pedig egyenesen nélkülözhetetlen. Félő továbbá, hogy a hollandok fogságába esne, akik jelentős erőket állomásoztatnak a csatornán. Márpedig Anglia királyának hadihajója, mely minket a hollandok vonalain átjuttatna, egészen biztosan nem vonna vitorlát pusztán a mi kedvünkért. Ezért kérem hát Önt, legyen kissé türelemmel, továbbá legyen tekintettel mindarra a sok baráti gesztusra, melyet ez ideig irányomban tanúsított, és viselje még el ezt a kellemetlenséget.

Mind Brandt sógorom, mind pedig a saját nevemben halánkról biztosítom Önt, és ígérem Önnek, hogy mindig szolgálatára leszek akár hasonló, akár más jellegű dologban. Maradok az Ön odaadó és hálás híve: Pieter Paul Rubens.

Utóirat: Brandt sógorom is feltétlen az Ön jóindulatába ajánlja magát.

London, 1629. szeptember 15.

VI. Pieter Paul Rubens Izabella Infánsnőnek

Felséges Asszonyom!

Szent Kristóf szigete az óceánnak azon részén fekszik, ahol a Bermudának nevezett sziget is található. Ahogyan arról értesültem, sok egyéb apró sziget is van arrafelé, a Florida, Kuba és Hispaniola környékén húzódó tengersizrosban, de utóbbiakról kicsit északabbra. Szent Kristóf apró szigetét Carleil grófja a királytól kapta avégett, hogy oda telepéseket küldjön, és ott ültetvényeket létesítsen. A vállalkozás oly sikeres volt, hogy a gróf jelentős bevételt remélhetett annak ellenére is, hogy a sziget egy része a franciák kezében volt. Négy hónapja vettük hírét annak (maga a gróf mesélte nekem), hogy a franciák Richelieu bíboros kifejezett parancsára és végtelenül fondorlatos módon elfoglalták az erődöt, mindezt Cusacq irányításával és királyi zászló alatt hajózva. Megkaparintották az angolok hajóit, és birtokba vették az egész szigetet. Néhány nappal később úgy tűnt, hogy az ügy veszít jelentőségéből, és hogy további pontos részleteket már nem tudunk meg róla. Talán helyes volna, ha Ófelsége megbízna azzal, hogy üdvözlétét fejezzem ki Carleil grófjának, és hogy Legkatolikusabb Ófelsége szolgálatában véghezvitt jövőbeni szolgálataira célozva némileg kárpótoljam a gróft az elszenvedett kárért. Annál is inkább így tennék, mert a gróf irányomban mindig igazán jó szándékkal volt, amióta csak az Udvarban vagyok, Franciaországgal szemben pedig mindig heves érzelmekkel viseltetett. Mostanában érkezett Anglia kikötőinek egyikébe egy nagy hajó, melynek több mint háromszáz fős angol legénysége elmesélte, hogy egy a flottához épp csatlakozni készülő spanyol hajóraj (egészen biztosan Don Fadrigue irányítása alatt) kikötött Szent Kristóf szigetén. A legény-

¹² Rubens legidősebb fiáról, Albertről van szó, akit apja barátjára bízott hosszú, diplomáciai szolgálatának idejére. – A ford.

¹³ Gevaerts sokat foglalkozott Marcus Aurelius írásaival, melyekről egy értekezést is szerkesztett. – A ford.

¹⁴ Weselt 1629. augusztus 19-én vették be a hollandok, Bois-le-Duc-öt alig egy hónappal később. – A ford.

¹⁵ Henrik Brandt elkísérte Rubens-t angliai útján. Brandt 1622-ben apja után Antwerpen városának törvényszéki írnoka lett, ily módon Gevaerts kollégája. Jean de Pape 1619-től kezdve volt városi írnok. – A ford.

ség elkergette a franciákat és az angolokat is, lerombolta az erődítményeket, a dohányültetvényeket pedig – melyekből oly sok kereskedő húzott hasznot – felszámolta. Azt is megtudtam, hogy a parancsnok az angolokkal igen szívélyesen és előzékenyen viselkedett: jó hajót és elég élelmiszert bocsátott a rendelkezésükre, és minden egyebet, amire a hosszú úton szükségük lehet. Ez az incidens nem kevés hulámot korbácsol pont a béketárgyalások idején, bármennyire is palástolja a helyzet előnytelen oldalát az a kedvező eljárás, melyet a spanyolok az angolok irányában gyakoroltak. Mindazonáltal végtelenül sajnálom, hogy Carleil grófját mind spanyol, mind pedig francia oldalról ilyen jelentős kár érte. A legőszintébb sajnálattal gondolok arra, ami történt, ugyanakkor hozzáteszem, hogy a mieink csupán visszavették a franciáktól azt, amit ők korábban elragadtak tőlünk. Úgy vélem továbbá, hogy, még ha az angolok alul is maradnának a franciákkal szemben, mindez nem szolgáltatna elég okot arra, hogy Spanyolország – bármennyire is jó viszonyt ápol Angliával – lemondjon erről a franciák kényének-kedvének teljességgel kiszolgáltatott kis szigetről, melyet ráadásul mindenfelől Legkatolikusabb Ófelsége birtokai vesznek körül. Tudomásomra jutott, hogy sem Anglia királya, sem a főkincstárnok nem tulajdonít az ügynek semmilyen jelentőséget. Amilyen kedvező szél fúj az elmúlt napokban, Francis Cottington már biztosan közel jár Spanyolország partjaihoz – igaz, a szélirány éppen most fordul pontosan ellentétes irányba.

A Jó Isten, stb. [sic.]

(London, 1629. november 23.)

Désfalvi-Tóth András fordításai

Rubens Franciscus Juniushoz, Londonba

Uram,

Bizonyára csodálkozott, amikor oly sokáig hiába várt tőlem visszajelzésre, noha, mint az május 24-i kedves leveléből kitűnik, könyvét már az előtt elküldte nekem.¹⁶ Mindazonáltal kérem, higgye el, hogy a könyvet mindössze tizennégy napja adta át nekem egy idevalósi személy, bizonyos Leon Hemselroy, sűrű bocsánatkérések közepette a megkésett kézbesítés miatt. Ugyanezen okból nem válaszoltam meg Uraságod levelét, előbb látni kívántam és figyelmesen végig akartam olvasni a könyvet, amint arra most sort is kerítettem. S meg kell mondanom, Uraságod igen nagy szolgálatot tett a mi művészetünknek a teljes antikvitas mérhetetlen kincsének ily alapos feltárással és kiadásra alkalmas elrendezésével.¹⁷ Mert, hogy egyik szavammat a másikba öltsem, ez a könyv igazán gazdag tárháza az ókori szerzők munkáiban elszórva fellelhető összes,

művészetünkre vonatkozó, a mi különös épülésünkre fennmaradtak példának, mondásnak és szabálynak. Úgy találok, hogy a téma és a *De Pictura Veterum* cím tökéletes, és Uraságod elérte célját a témát számunkra teljességgel megvilágító tanácsok, törvények, ítéletek és példák alkalmadtán való idézésével. Csodálatraméltó erudícióról tanuskodó megfogalmazás, kivételesen elegáns stílus és megfelelő elrendezés: e munka minden részletében a legteljesebb tökéletességgel és műgonddal lett kivitelezve. Am most, hogy immár példát vehetünk az ókori festőkről, mindegyikünk a maga szíve-joga és tehetsége szerint, azt kívánám, bár születne egy éppily gondos munka az itáliai mesterekről is, kiknek példái még ma is mindenfelé a szemünk előtt vannak, melyekre ujjunkkal rámutathatunk és azt mondhatjuk: „Íme, tessék!” Mert ami az érzékeinkkel felfogható dolgok körébe tartozik, az mélyebben és maradandóbban vésődik belénk, alaposabb vizsgálódást igényel, és hálásabb anyaggal szolgál a tanulni vágyóknak, mint azok a dolgok, melyek csak a képzeletünkben jelennek meg, mint álmokképek, vagy szavak által homályosan kerülnek elénk, minélfogva hiába is próbálnánk megragadni őket (akár Orfeusz Euridiké árnyát), gyakran semmivé tűnnek, s reményeinkben csalatkozunk kell. Tapasztalatból beszélek; hiszen közülünk, akik megpróbálják maguk elé képzelni Apellész vagy Timanthész egyik-másik nevezetes munkáját, melyeket Plinius szemléletes leírása őrzött meg a számunkra, mily kevesek hoznak létre olyasmit, ami ne lenne sértő, vagy akárcsak megközelítené az ókoriak nagyságát. Mindenki azt adja, amit a tehetsége enged, és ilyen-olyan mustot kínál az ő keserédes Opimius-féle boruk helyett, és méltánytalanságot követ el e nagy szellemekkel szemben, akiket magam mély tisztelettel követek; és még a lábuk nyomát is sokkal inkább tisztelem, mintsem hogy naivan akár csak magamban is ki merjem jelenteni, hogy a közelükbe érhetnék.

Kérem, uram, ne vegye rossz néven tőlem, aminek itt baráti nyíltsággal hangot adtam, abban a reményben, hogy Uraságod e kiváló előétel után a mindnyájunk által oly erősen áhított főételt sem fogja megtagadni tőlünk. Mindedig senkinek sem sikerült csillapítania az éhségünket, mert mint mondtam, aki ezekről a dolgokról ír, annak önálló egyéniségekről kell szólnia.¹⁸ Teljes szívemből a jóindulatába ajánlom magam, igen köszönöm azt a tiszteséget, melyben a könyv és barátsága felajánlásával részesített, maradok, uram,

alázatos és hűséges szolgálója,
Pieter Paul Rubens

Antwerpenben, nagy sietve, szinte féllábon, 1637. augusztusának első napján.

Balogh Tamás fordítása

¹⁶ Franciscus Junius 1637-ben Amszterdamban jelentette meg *De Pictura Veterum* című munkáját. Rubens – eredetileg flamandul írt – levelét felvették az 1694-es második latin nyelvű kiadásba (jelen fordítás a flamand alapján készült). Junius (Heidelberg, 1589 – Windsor, 1677) németalföldi filológus volt, aki élete java részét Angliában töltötte. Leidenben tanult, atyja az egyetem héber professzora volt. 1655-ben Junius jelentette meg Wulfila gót bibliafordításának első teljes szövegkiadását is. – A ford.

¹⁷ „a mi művészetünknek”: a mű címét általában *A régiek festészetéről*-ként emlegetik, noha helyesebb volna tágabb értelemben *A régiek képzőművészetéről* beszélni. – A ford.

¹⁸ Ezt a kijelentést az teszi érdekessé, hogy Rubens könyvtárában tudvalevőleg megvolt a két alapmű: Van Mander *Schilder-Boeck-ja* (1604, magyarul: *Hírneves németalföldi és német festők élete*, Helikon Kiadó, 1987), valamint Vasari híres *Viteje* (1588, magyarul: *A legkiválóbb festők, szobrászok és építésszek élete*, Magyar Helikon, 1978). Láthatólag ezek nem elégitették ki. – A ford.

Feljegyzések Lin-csiről

Közreadja Sári László

21.

Azt mondta egyszer egy tungsani szerzetes Lin-csinek (egyébiránt Liang-csie a neve, hallomásból magam is ismerem), hogy neki az égvilágon semmilyen tudása nincs a világról. Vagyis nem tud semmit. Mert nem mer tudni.

Amikor például meg kellene különböztetnie egymástól két dolgot, szinte rátör a félelem, annyira megoldhatatlannak érzi a feladatot. Legtöbbször képtelen jellemző jegyeket találni, amelyek alapján szét tudná választani őket.

Nem látja a különbséget jó és rossz, szép és rút, kicsi és nagy, külső és belső között, de még a semmi és a valami, a létezés és a nem-létezés, az élet és halál között sem. Egyszerre látja ezt is, azt is, minden dolog egyszerre ilyen is meg olyan is a szemében. Hogyan merjen akkor dönteni?

Lin-csi azt is elmesélte, hogy mivel magyarázta ezt a tungsani. – Túl közel van egymáshoz minden. Túl közel – mondta neki Liang-csie, szinte elkeseredetten. De Lin-csinek tetszett ez a tanácstalanság. Mindig dörzsölte a tenyerét, amikor a gondolat homályos, ingoványos területre tévedt.

– Remek fickó vagy, Liang-csie! – fordult feléje. – Csak arra érdemes járni, amerre nem lehet. Csak ott érdemes kérdezni, ahol nincsenek válaszok. Ahol így is van meg úgy is, ugyanakkor se így nincs és se úgy. Egyszerre érvényes az állítás meg a tagadás is.

De még ennél is bonyolultabb a világ, tungsani! Megfejthetetlenül bonyolult. Ugye, tudod? Éppen ezért kell örökké kételkedned, cáfolnod és támadnod a közhelyek mestereit, a diadalittas zápult agyuakat, akik azt hiszik, hogy tudják, mi a jó és mi a rossz, mi a szép és mi a rút, mi a kicsi és mi a nagy, mi az élet és mi a halál. Kételkedj bátran, mert igen sokat nyersz vele. A kétely maga a legteljesebb szabadság!

Elbeszélése szerint ezekkel a lelkes szavakkal üdvözölte Lin-csi a tungsani kétségeit saját ítélőképessége iránt. Lin-csi mindig is meg volt győződve róla, hogy a bármit is erő bölcséleti felismerések csakis a kétely legsötétebb mélyéből támadnak. Ezért szerette önmagát és minket is gyakorta kétségbe ejteni, s ott tenni fel a kérdéseket, ahol már csak a rémület, a félelem az úr, ahol már csak a lélek farkasai csaholnak, s nincs többé hatalma rajtunk a hamis cimborának, az elmének.

Így beszélt hát Lin-csi apát a tungsani Liang-csie szerzetessel egykor, én pedig, Su-la-ce szerzetes, ifjú híve, följegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Akik azt hiszik, hogy tudják, mi a jó és mi a rossz, mi a szép és mi a rút, mi a kicsi és mi a nagy, mi az élet és mi a halál...” Igen, ők a közhelyek mesterei. Öntelt, fölényes, harsogó társaság. Magam is tapasztaltam már, mennyire ostobák. Ők azok, akik a dolgokat minden kétség nélkül megítélik, szétválasztják.

Ahol létezik efféle kettősség, az nem a valóságos világ. Akik megkülönböztetnek, nem a valóságot látják. A valóságban nincs kicsi és nagy, nincs külső és belső, nincs közeli és távoli, nincs létezés és nem-létezés. Nincs kérdés és nincs válasz. Nincs kettősség. Vagy az egy van, vagy a végtelen. A jelenségek és a fogalmak párba állítása csupán az elme korlátozottságából fakad.

Mert az értelem nem a természet rendjét fedi fel, hanem a sajátját.

„Felfedni a valót,
be kell jutnod a városba.
A szellem városába
a lélek kapuján.”

Ezt mondták erről a régiek.

22.

Egy nap vándorszerzetes érkezett Lin-csi apát kolostorába. Lin-csi el is tanácsolta rögvest, ám az utolsó pillanatban észrevett a hátán egy szép héthúrú lantot, melyet a vándor az izsákjában cipelt. Vutongfából készült, olyan tiszta és csillogó volt, mintha nem is egy rongyos-poros vándoré lenne, hanem valamelyik pompás palota zenészéé.

– Állj csak meg, szerzetes! Nem kell annyira sietned – szólt utána Lin-csi, s a vándor megállt. – Ha kolostorunk lakóinak megmutatod, hogy mit tud a hangszered, pár napra megosztjuk veled kosztunkat és hajlékunkat. – A vándor tekintete felragyogott, arca máris jobban illett a hangszeréhez.

Addigra már a kolostor minden zugából előkerültek a szerzetesek, mi, novíciusok is szépen felsorakoztunk az udvaron. Még az idősebbek között is akadtak néhányan, akik életükben nem hallottak lantjátékot, a novíciusok között pedig többen is. Különösen az egyik velem egykorú fiú jött igen nagy izgalomba, úgy hívják, hogy Jao-san. Míg a vándor elővette és hangolta a hangszerét, Jao-san olyan idegesen fészkelődött, forgatta a fejét, hogy azt hittük, máris megzakkant. Ám a felhangzó lantjátéktól megnyugodott, lecsukott szemmel, bódultan dülöngélt, vonásai kisimultak, bőre kipirult, majd kicsattant.

A vándor tökéletes művésznek bizonyult, a játéka kifinomult volt, könnyed, átszellemült és ihletett. Simogatták a lelkünket a csendesen csörgedező szólamok. Azután a könnyed dallamok után egyszer csak félelmetes hatású muzsika hangzott fel a mester keze alól, bűvös, csodatévő erejű. Ez hosszan kitarva zengett, majd még ez is fokozódott. Azt sem tudtuk, kik vagyunk, hol vagyunk, teljesen elvarázsolt minket a zene. Amikor a művész a végére ért, hosszú csend lett úrrá az udvaron, meg sem tudtunk szólalni. Ahogy kissé magunkhoz térünk a kábulatból, akkor vettük csak észre, hogy Jao-san ájultan fekszik a földön. Összerogyott, és meg se moccan. A szakács azonnal ott termelt mellette egy nagy vödör vízzel, és nyakon öntötte vele. Jao-san azonnal feltámadt, és mintha mi sem történt volna, vigyorogva a zenészhez lépkedett, és megkérdezte tőle, hogy mi volt az, amit játszott.

– A saját kompozícióm – felelte az szerényen, egy kissé még meg is hajolt a fiú felé. – Köszönöm, mester – szólt erre Jao-san, de még mindig eléggé értetlen képpel tovább kérdezett. – És el tudnád nekem magyarázni, hogy mindez mit jelent? – Hogyne! – válaszolt Jao-sannak készségesen a művész, majd újra belefogott a műbe, és hangról hangra eljátszotta neki ugyanazt. – Ezt jelenti – szólt a végén, s újra meghajolt. Jao-san viszont újra elájult, a szakács újra felmosta, s most megint zavart képpel forgolódott, nyugtalanzkodott. Azután lecsillapodott, és félrehúzódott. Este a vacsoránál azt mondta, hogy Buddhává vált, megvilágosodott.

Ez történt egyszer Lin-csi apát kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-

ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Egyszer csak félelmetes hatású muzsika hangzott fel a mester keze alól, bővös, csodatévő erejű.” A zene hatalma. Ettől féltek valamikor a Mennyei Birodalom hivatalnokai annyira, hogy egy kétségbeesett rendelettel betiltották a muzsikát országshatáron. A zene elbódítja a zenészt és a közönséget, elvonja az emberek figyelmét a munkájuktól, a feje tetejére áll az egész világ – állították. Most értettem meg, hogy nem is volt alaptalan a félelmük.

Lin-csi már beszélt nekünk korábban különféle zenepalotákról meg az Égi Zene Illatának Jádekertjéről, ahol a lant húrjainak minden pendítése csodás átváltozásokat okoz, ám úgy hallgattuk mindezt, mint egy szép mesét. És lám, ez a jelentéktelen külsejű, kopott vándor most bizonyította a zene hatalmát. Éppen itt, nekünk, Lin-csi szerzeteseinek, a Huo-to folyó partján, ahol és amikor Jao-san novicius a gyönyörűségtől buddhává vált.

23.

Lin-csi azt mondta, egyáltalán nem ritkaság, hogy hangok, fények, fizikai élmények hatására döbbenünk rá a valóságra, ismerjük fel a világ valóságos természetét. Senki ne ámuljon hát, hogy Jao-san szerzetesünk a lantjáték hangjaitól vált buddhává. – Mi sem természetesebb – állította Lin-csi, és csak vonogatta a vállát, amikor a szerzetesek erről kérdezték.

– De hát akkor nem kell mást tennünk az üdvösségért – estek neki a tanítványok kórusban –, mint leültetni a zenészt a kolostor csarnokában, felsorakoztatni a híveket, és addig pengetni a lant húrjait, míg szép sorban meg nem világosodunk mindannyian! Minden egyéb igyekezet felesleges erőfeszítés!

– Nana! Nana! – horkant föl Lin-csi. – Azt hiszitek, hogy feltaláltátok a buddhagyártást?! Ti meghibbantatok, szerzetesek! Nem ilyen egyszerű az üdvözülés! Nincs buddhagyár! Mindenkinek más az útja a tökéletességhez, és nem ismerhetjük egymás útjait. Mit gondoltok, mi lenne a világból, ha mindenki egyformán boldogulna, ha mindenki ugyanúgy üdvözülne? Ha lenne rá recept, és mindenki előállíthatná magának a tökéletességet? El tudjátok ezt képzelni, ti kergebirkák?!

– Ha mindenki egyformán boldogulna, ha mindenki ugyanúgy üdvözülne, ha mindenki elő tudná állítani magának a tökéletességet, az maga lenne a mennyi birodalma – válaszolta megdöbbenve az egyik szerzetes.

– Egy frászt! – kiáltotta Lin-csi, mintha darázs csípte volna meg. – Egy frászt! Az a pokol lenne! A földi pokol. Mintegy varázsütésre, bárgyú, túlvilági vigyort öltene magára minden tökkelütött, mert azt hinné, hogy tökéletessé vált. Hene naplopóként tengetné az életét, esze ágában nem lenne elvégezni a munkáját. Mindenki egy csapásra elszállna, mint a majomkirály, amikor ellopta a hallhatatlanság barackjait. Azután meg hamarosan átharapnátok egymás torkát...

Rendje van a születésnek, szerzetesek, rendje van az élet múlásának, rendje van az átváltozásnak. Kinek-kinek más és más. Sohasem fogtok egyszerre és egyformán megvilágosodni, ne is gondoljatok rá! – Szólt Lin-csi, s a földhöz vágta elméledő számolyát, nehogy közénk hajítsa dühében. Aztán még hozzátette: – A zene nagy hatalom, de azért mégsem mindenható! Nem létezik ilyen emberi találmány.

Így szólt egykor Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Senki ne ámuljon hát, hogy Jao-san szerzetesünk a lantjáték hangjaira vált buddhává!” Mondta Lin-csi. Nem is ámulok, csak azon tűnődöm, szerencsés-e a fickó vagy éppen balszerencsés. Mert elvette tőle a sors a játékát. Már sohasem hiheti, hogy ő építette föl magát, ő érte el a célt, a saját erejéből jutott el az örökkévalóságba. Az ölébe hullott a buddhaság.

És azon tűnődöm még, hogy ha különbözőképpen válunk Buddhává, akkor vajon különböző buddhák leszünk-e. Jao-san más buddha-e, mint amilyen én, Su-la-ce leszek?

És Lin-csi? És a többiek? Ahány félék vagyunk ideát, a Huo-to folyó partján, annyiféle buddhák leszünk odaát? Én szeretném, ha legalább egy kicsit Su-la-ce maradnék...

Szépen, könnyedén kimegyek az egyik kapun, és bemegek egy másikon. Lassan megek, mert tudom, hogy itt, ezen az úton hullik ki belőlem a test és a szellem. Lépésről lépésre szabadulok meg tőlük. És mégis Su-la-ce maradok. Ott leszek végre, ahol már nincs múlandóság, és nincs örökkévalóság sem. Csak Su-la-ce buddha van, az egy és végtelen.

24.

– Hívek! A köznapi életről most csak annyit, hogy nincs más út a tökéletességhez! Értitek, álmodók?! Nincs más út. Nincsenek trükkök, praktikák, nem lehet megúszni az életet. A köznapi élet maga az út!

Csak a legbölcsebbek tudják, hogy az ember egynemű az Éggel és a Földdel. Azt pedig még kevesebben, hogy ezért együtt kell élnie velük. Az embernek lázas figyelemmel kell kísérenie az Ég és a Föld változásait, a változásokhoz mindenkor igazodnia kell, mégpedig finoman és puhán, sohasem szabad szembe szegülnie. Ezen túl, az embernek részt kell vennie az Ég és a Föld munkájában, közösen kell azt végezniük: együtt érlelni és óvni az életet. Aki ebben nem vesz részt, az meg sem született egészen, fel sem nevelkedett, nincs helye sem a földi, sem az égi világban, s nem lesz emléke sem.

Csak annak lehet otthona Égen és Földön, aki elfogadja az igát, tűri a veszőségeket. Így szabadul meg az igától és a veszőségektől, anélkül, hogy lázadna. Ezáltal lesz érényes, ezáltal lesz nemes. Mert a tökéletességhez vezető út a köznapi élet maga.

Így szólt egy nap Lin-csi a hívekhez, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Annak lehet otthona Égen és Földön, aki elfogadja az igát, tűri a veszőségeket. Ezáltal szabadul meg az igától és a veszőségektől, anélkül, hogy lázadna.” A bölcs ember így kerüli el a küzdelmet. Így kerüli el a sebeket, amelyek testét és lelkét érnék, ha szembe szállna az Ég és a Föld törvényével. A bölcs illeszkedik és hajlik, mint a fenyő ága, amikor leveti magáról a ráhullott hó terhét. Lin-csi szavait hallgatván, erre a következtetésre jutottam én, Su-la-ce szerzetes.

„Ne lázadj és ne szeress,
ne menj a tökhéjba beljebb!
Nincs mit keresned:
ami kint, az bent. Érted?”

Ezt a strófát akasztotta egyszer a Keleti Csarnok bejárata fölé Lin-csi. Azt is értem, hogy miért tette föl, és azt is, hogy miért vette le.

25.

– El kell mondanom egy történetet, szerzetesek, hogy jól értsétek a köznapi élet fontosságáról szóló tanítást. Nem fejtem ki a jelentését, ám kifejtés nélkül is olyan lesz, mint egy fénysugár, mely sötét elmétekbe hatol. Egyetlen rövidke történet csupán, köznapi és egyszerű, nehogy az emelkedett szavaktól megszédüljétek és tántorogjatok! Mert filozófiából is megárt a sok, költészetből meg pláne! Erteni fogjátok, ne aggódjatok. A történet jó példával szolgál a köznapiság értelmére és céljára. Hallgassátok, hát!

Egy alkalommal Hszü Jen barátom, a csunglingi apát a hegyek között kószált. A nagy hőségben behúzódott egy lombos páfrányfenyő alá, és elszenderedett. Favágás hangjaira ébredt, egy barlang szája előtt idős szerzetes vágta a fát. Csak úgy röpdöstek a forgácsok, az öreg karja meg se állt. Amikor egy nagy halomnyit összevágott már, behordta a barlangba, majd két üres csöbörrel elindult lefelé a hegyoldalon. Alig telt bele néhány perc, máris megjelent a teli csöbörrel, odaállította őket a barlang szája elé. Ezután két kosár gombát

vett elő egy bokor hűvöséből, a kosarakat egy széles tisztás közepére vitte, majd egy méretes farácsot cipelt oda mellé. A rácsot lefektette a fűre, és szép sorban elkezdte kirakosgatni rá a kosarakból a gombát.

Ekkor Hszü Jen apát előlépett a páfrányfenyő árnyékából, ahonnan az öregot figyelte, odament hozzá, és tisztelettel köszöntötte.

– Mondd, remete! Miért végzel idős korodra ennyi nehéz munkát? – kérdezte aztán.

– Mert itt vagyok – felelte az öreg kurtán.

– És miért a tűző napon dolgozol? – kérdezte megint az apát.

– Mert a nap is itt van – szólt a remete, s tette tovább a dolgát.

Hszü Jen apátnak nem volt mit felelnie erre. Elkészönt a remetétől, s ballagott tovább az útján.

Ez volt a történet, szerzetesek, melyet azért meséltem el, hogy megvilágítsa nektek a köznapiság értelmét és célját.

Így szólt egyszer híveihez Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Rövidke történet csupán, köznapis és egyszerű, nehogy az emelkedett szavaktól megszedüljétek és tántorogjatok! Mert filozófiából is megárt a sok, költészetből meg pláne!” Tudja fene! Filozófiától és költészettől talán nem is olyan rossz tántorogni.

De ehhez a történethez valóban felesleges a kifejtés. Nem ayalok kommentáron, álmos vagyok. És alszom, mert itt vagyok. És az ágyam is itt van, meg a cellám, meg az éjszaka.

26.

Jang-san szerzetestársunk ma egész nap duzzogott. Azt morogta, hogy Lin-csi képtelenségeket beszél. Mi az, hogy „filozófiából is megárt a sok, költészetből meg pláne”? Mitől nagyobb falat a költészet, mint a filozófia? Ez örültség, mondta, és tovább morgolódott. Estére minden Lin-csi fülébe jutott.

– Ide figyelj, Jang-san! Alighanem igazad van. Szeretném ezt a többieknek is a tudomására hozni. Hívd ide őket a csarnokba, beszéljük meg a dolgot – szólt hozzá, s mi pedig Jang-san hívására szépen felsorakoztunk a csarnokban. Égett bennünk a kíváncsiság.

– Hívek! Jang-san szerzetestársunk azt állítja, hogy a költészet semmivel sem több, mint a filozófia. Igaza van. Én is ezt állítom. Mégis azt mondtam legutóbb, hogy a költésztől könnyebben megtévedhetek, mint a filozófiától. Ez viszont igaz. A költészet sokkal csaljább, mint a filozófia. Még egy gondolattalan költemény is lehet ránk nagy hatással! Pedig az ilyen: üres szépelgés csupán. Éppen ezért, én magam csakis azt tekintem valódi költészetnek, mely filozófia és poézis egyben. Az ilyenből viszont tényleg könnyebben megárt a sok, mint a poézis nélküli filozófiából.

De nem magyarázkodom, nem ezért gyűltünk össze. Azt szeretném, ha jól látnátok ezt a különbséget. Ha látnátok, hogy a költőiség gyakorta pusztán alruhája egy-egy hitvány gondolatnak. Ha látnátok, hogy a tetszetős költői forma takarhat téves felismerést vagy hibás következtetést. Olykor mégis elfogadjuk az ilyet, mert meggyőző a formája. Ez akár életveszélyes is lehet.

Ezért kell nagyon vigyáznotok például a versbe foglalt szentenciákkal, gnómákkal, amelyek igen gyakran végiggondolatlanok, kibontatlanok. Az igazi gondolat mindig helyes felismerésből származik, ezért bír bölcséleti értékkel, valamint mindig finoman árnyalt költői nyelven van kifejtve.

Mindent összefoglalva, szerzetesek, azt javasolhatnám, hogy a mi köreinkben ezután csakis versben legyen szabad filozófiát írni. És még azt, hogy csakis filozófiát legyen szabad versbe foglalni. Egyik a másik nélkül egy döglött kutyát nem ér! Ez a véleményem. De mégsem mondom, hogy kizárólag filozófiával töltsétek meg a költészetet. Mert van azért itt más is. Itt van például az érzés. A lélek hatalmas képessége. Sem az életünkben, sem a költészetben nem pótolhatja az érzést a gondolat. És az érzés is a költészetre van utalva. Legillőbb ruhája: a költői forma.

Nahát ennyi mindenre rávilágított Jang-san finom észrevétele a filozófia és a költészet viszonyáról. Belelátunk az imént az érzés és a költészet viszonyába is. Ezek azért fontos dolgok, mert a gondolat és az érzés kifejeződései alkotják az emberi lény minden művét.

Ott járunk, ahol már jártunk egyszer. Mi azt valljuk, hogy ami a világon fontos, az csakis a költői látás képességével ragadható meg. „Ennek híján a dolgok valóságos arca rejtve marad előttünk. Hát, ezért kell költővé lennetek, szerzetesek!” Fogalmazzuk meg akkor a következtetésünket, s ma is éppen erre a felismerésre jutottunk.

Ugye, megértitek, híveim, ha ennek az eszmefuttatásnak a végére nem illesztkeztél strófát?

Így szólt egy nap Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„A költészet sokkal csalfább, mint a filozófia. Még egy gondolatlan költemény is lehet ránk nagy hatással! Pedig az ilyen: üres szépeltetés csupán.”

Én ebből az egészből arra következtetek, hogy aki nem ismeri a szó fortélyát, az elveszett. Értem én Lin-csit: költősen kell élni az életet, hogy lássuk a szín pompás részleteket. Egy kicsit a valóság felett. Aztán majd pontosan így kell felidézniük is: pompás, fortélyos szavakkal festeni az emlékeket.

Engem olykor elragadnak a költői szavak, hiába nincs bennük gondolat. És kicsúszik a kezemből az érzés is.

Ennek az eszmefuttatásnak én sem illesztkeztél a végére strófát.

27.

– Mondd, apát! A Magasztos Buddha miért választotta szét a nőket és a férfiakat külön kolostorokba? – kezdte egy nap izgatottan a reggeli beszélgetést Fa-jün szerzetes. – Miért laknak külön a nők, külön a férfiak? Azért, mert szerzetesek vagyunk, lakhatnánk mi is úgy, mint a családok. Együtt mind, meg a gyerekek.

Lin-csi már korán elhagyta szülei házát, igen fiatalon szerzetesnek állt, de nyilván voltak emlékei a családi életéről, s ismernie kellett a kolostori rend értelmét. És tudhatunk néhányat – bár ő sohasem beszélt róla – ifjúkori álmainak főszereplőjéről, a holdvilág arcú, égi lányról is. „Haja fénylett, mint a holló tolla, kékesfekete szemöldökének íve, akár az újhold sarlója, vagy karcsú ívű fűzfalevél. Barackvirág szeme tiszta és meleg, orrának finom hajlatait, mintha jáspisból metszették volna, kerek arcán pirosuló és feszes volt a bőr. Arca olyan makulátlan, mint az ezüstkehely, alakja karcsú, szökkenő.” Ilyennek tűnt fel az ifjú Lin-csi szemében az égi lány, amikor álmaiban nála járt.

Fa-jün kérdésére az öreg apát mégsem válaszolt azonnal. Hosszan elgondolkozott, a csarnokban sejtelmes csend uralkodott. A szerzetesek mindig is kerülték az efféle kérdéseket.

– A Magasztos Buddha azért választotta szét külön kolostorokba a nőket és a férfiakat, mert nem ismerte fel, hogy mily nagy áldás a férfinak az asszony, és az asszonynak a férjember – kezdte aztán Lin-csi a választát. Épp ilyen komolyan, megfontoltan folytatta. – Másrészt viszont úgy ítélte meg, hogy az asszony túlságosan is bonyolult szerkezetű lény, veszélyes dolog együtt élni vele. Gyakran teljesen elvonja a férfi figyelmét a szellemiektől, a bölcsélet általános kérdéseitől. Megzavarja tünődéseit, melyek segítségével felismerhetné létezése értelmét. Nehéz a járás ezen a tájon, az asszonnyal még nehezebb. A nő túl konkrét, a férfi pedig egyetemes akar lenni. A hiúsága követeli.

Így látta ezt a Magasztos Buddha India földjén, ezért választotta szét a nőket és férfiakat külön kolostorokba. És ezért választjuk szét mi is, itt a Középső Birodalomban. – Felelt végül az apát Fa-jün szerzetestársunk kérdésére. Aztán ismét csend ült meg a csarnokot.

– Mennyire bonyolult szerkezetű lény az asszony, apát? – kérdezte végül megint Fa-jün. Bár e tárgyban igen gyakorlatlanok voltak a szerzetesek, gondolataik sűrűn kószáltak erre-felé. A világ felfedésének legrejtélyesebb, legizgatóbb kérdései voltak ezek. Mindannyian tudták, hogy megkerülhetetlenek.

– A gyerek és az anya viszonyában a női szerep egyáltalán nem tűnik bonyolultnak. Ezért a nő a gyerek legbiztosabb menedéke. Nincs erősebb védelem ennél. Ebből származik mindannyiunk ereje – fogott bele Lin-csi, majd így folytatta:

– Más tekintetben viszont, jómagam szinte csakis égi asszonyokat ismertem. Égi asszonyok égi otthonait, égi dalait. Bőséges azonban a földi asszonyokról szóló irodalom. Ezek részletezve tárják elétek, szerzetesek, hogy mennyire is bonyolult szerkezetű lény a földi nő. A magam részéről leginkább egy költői, ám igen alapos, régi indiai leírást kedvelek, mely minden bizonnyal Fa-jün kérdésére is kielégítő válasszal szolgál.

„Amikor az isteni nemzőatya, Tvasztri, meg akarta teremteni a nőt – kezdte idézni Lin-csi – meg kellett állapítania, hogy már minden anyagát felhasználta a férfi teremtéséhez, és nincs miből előállítania a nőt. Így alapos megfontolás után fogta a Hold keringését, a kúszónövények kerekded mozgását, az indák simulékonyágát, a füvek remegését, a nád magasba nyúló karcsúságát, a virágok frissességét, a levelek súlytalanságát, az elefántormány vékonyodó karikáját, az özek szemének pillantását, a méhraj laza rendjét, a napsugarak örömteli ragyogását, a felhők zokogó panaszát, a nyuszik félenkségét, a pávák hiúságát, a papagáj keblének puhaságát, a gyémánt keménységét, a méz édességét, a tigris kegyetlenségét, a tűz izzásának meleg fényét, a hó hidegségét, a szajkó fecsegését, a kakukk csalogató hívását, a daru kétszínűségét és a fogoly húségét – s mikor mindez együtt volt, megteremtette belőlük a nőt, és odaadta a férfinak.” – Fejezte be Lin-csi az idézetet, mely a régi indiaiak elgondolását tárta elénk a földi nő lényének szépséges bonyolultságáról.

Fa-jün szerzetestársunknak még a lélegzete is elállt. Erre azért ő sem számított. Az ilyen asszonyt még a legerősebb férfinak is reménytelen feladat a közös úton tartani. „Valószínűleg helyesen ítélte meg a Magasztos Buddha: elég vesződéses dolog együtt élni vele. Mégis mennyire izgató lenne! Mennyire izgató!” Ezt gondolták közülünk legtöbben, de senki nem szólt egy szót sem. Egy lépéssel sem mertünk közelebb kerülni a titokhoz. Nem volt több kérdés, egy mukkanás se hangzott a csarnokban. Csak az elcsoszogó szerzetesek halk sóhajtásai.

„Ha így áll a dolog, Buddha urunk talán jól is tette, hogy szétválasztott minket egymástól...” A celláikban talán ezzel a gondolattal csillapították testük és lelkük hevületét az ifjabb szerzetesek.

Így zajlott egy nap a reggeli beszélgetés Lin-csi apát kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám esti homályában hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„A Magasztos Buddha nem ismerte fel, hogy mily nagy áldás a férfinak az asszony, és az asszonynak a férfiember.” Kár. Milyen nagyon nagy kár!

Attól tartok, nem tudok ma elaludni.

28.

Lin-csi hadilábon állt a vándorszerzetesekkel. Ez köztudott volt az egész Középső Birodalomban. Mégis folyamatosan jöttek és jöttek a Huo-to folyó parti kolostorba, mintha nem is hallottak volna róla. Az apát többnyire röviden eltanácsolta őket. Röviden és durván.

Lúdtalpas, hibbant csavargóknak és rühes szalmakutyáknak nevezte őket, a szellem koldusainak, akik kéregetve akarnak Buddha tanításához jutni. „Kolostorba jöttetek, nem piacra! Mit képzeltetek, hogy a tanítás répa?! Én nem szolgálom föl nektek, ne is várjátok tőlem! Buddha tanítása mély és olykor kifürkészhetetlen. Nem nektek való! Ti csak szaladgáljatok körbe a világban, és cipeljétek trágyával teli testetek halálotokig! Nincs tanítás, mely elérhető ilyen hiú törekvéssel, nincs tanítás, mely megragadható ily henye tapogatózással. Tőlem nem kaptok semmit!” Ilyeneket kiabált utánuk, mielőtt rájuk csapta volna a kolostor kapuját.

Egy nap azonban behívott egy vándort az udvarba. Nemigen szólt hozzá, csak állt előtte, és nézett rá. A kölcsönös üdvözlések után nem szólt a vándor sem. Kis idő elteltével Lin-csi bekísérte őt a Keleti Csarnokba. Mi üthetett belé, ki tudja? Talán elfáradt a nagy hőségben. Vagy meg akarta nézni magának a fickót tüzetesen.

– Van elgondolásod a világ folyásáról, szerzetes? – kérdezte tőle már odabent, újabb hosszú fürkészés után az apát.

– Nincs – felelte az, szintén hosszú csend után. – És neked van, apát?

– Nincs. Nekem sincs – szólt Lin-csi.

Olyanok voltak azon a forró nyári délután, mint akik nem is a Huo-to parti kolostorban ülnek, hanem valahol messze túl az egész földi világon. Mint akik már átléptek az örökkévalóságba. Lassúak, nyugodtak, halk szavúak.

– És tudsz valamit a taóról, szerzetes? – kérdezett megint Lin-csi.

– Nem. És te tudsz, apát?

– Nem. Nem tudok... Hát az Égről, az égi világról?

– Semmit. És te, apát?

– Semmit. Én sem... Érted a költészetet, a filozófiát?
 – Nem értem. És te, apát?
 – Nem. Én sem... Na és, ismered a Magasztos Buddha tanítását?
 – Nem ismerem. És te, apát?
 – Én sem... Mondd, mit ismersz egyáltalán? – tette még fel a kérdést Lin-csi, de nem volt a hangjában se érdeklődés, se lemondás. A vándor is egykedvűnek látszott, nem siette el a választ. Végül így felelt csendesen, de meggyőzően:
 – Ismerem a végtelen semmiséget, és tudom, mi végre születünk erre a világra.
 – Mi végre, szerzetes? – kérdezte tőle Lin-csi, ezt is inkább álmosan, mint kíváncsian.
 – Hogy annyiképpen éljük az életet, ahányan vagyunk, de mind ugyanúgy végezzük egyszer – szólt a vándor, az apát hallgatott. Azután kinyitott neki egy cellát, ahová behurcolkodott.

Nem sokat láttuk. Vagy ki sem jött a cellájából, vagy a környékbeli hegyeket járta, a folyóparton kószált. Nehéz volt a szavát venni, eddig egyetlen egyszer szólalt meg az apát reggeli beszélgetéseiben. Akkor azt mondta, hogy egyetlen fontos dolga van az embernek, méltón tölteni ki a rá szabott időt. Lin-csi megdicsérte érte. Ő is ezt tanította.

Azt hiszem, erre a felismerésre épült különös, szóltan barátságuk.

Ez történt egyszer Lin-csi apát kolostorában a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Annyiféleképpen éljük az életet, ahányan vagyunk. De mind ugyanúgy végezzük egyszer.” Ebből az következik, hogy okosabb nem gyötörni magunkat, nem kapaszkodni semmiért. A legkisebb erőfeszítéssel, méltón tölteni ki a ránk szabott időt.

Akik ezt értik, néma rokonszenvvel tekintenek egymásra. De már nemigen van miről beszélniük. Nem komorak, nem kedvetlenek. Sőt, úgy látom, hogy gyakrabban derűsek, mint az iparkodók. És mindig békések, szelídek.

Nem teher rajtuk ez a tudás.

29.

– Szerintem nincs olyan ember, hogy író. Olyan sincs, hogy festő, és olyan sincs, hogy zenész – jelentette ki egy nap váratlanul Lin-csi, mindjárt a reggeli beszélgetés elején. – Van viszont olyan, aki tudja, hogyan kell írni, hogyan kell festeni, vagy hogyan kell zenélni – szögezte le határozottan, mint aki ezzel le is zárta a témát. Le is zárta volna, és elviharzott volna a csarnokból, ha szerzetesei hagyják. De túl sok volt köztünk a tollforgató, hát persze, hogy egyikünk azonnal megkérdezte:

– Mondd, apát! Mi a különbség az írónak nevezett tollforgató és az írástudó között?

– Írónak többnyire azt nevezik az emberek, aki állandóan ír. Állandóan és sokat. Szinte nem is képes mással foglalkozni. Ez viszont egyáltalán nem jelenti azt, hogy tudja, hogyan kell írni. Ez csak azt jelenti, hogy fölrajzolja egymás után az írásjegyeket.

Aki viszont nem író, csak tudja, hogyan kell írni, az nagyon ritkán vet bármit is papírra. Akkor is beéri kevéssel. Szinte utálja az írást, alig várja, hogy végre mással foglalkozhasson. Minden mondata kifogástalan, mégsem gondolja magáról, hogy író. Ő csupán tudja, hogyan kell írni – felelt Lin-csi, megint úgy, mint aki csak felmondja az idevágó szabályt.

– Na de honnan tudja, hogyan kell írni?! – csapott le mindjárt egy másik tollforgató szerzetes. – Nem onnan, hogy író?

– Nincs olyan ember, hogy író! Mondtam már! Csak olyan van, aki tudja, hogyan kell írni. Ezt pedig onnan tudhatod, hogy életed minden pillanatában figyelsz rá, hogyan beszélnek az emberek. És hogyan beszélsz te magad. Aztán elolvasod, hogyan írnak, és hogyan írsz te magad. Hogyha ezt elég sokáig csinálod, utóbb már tudni fogod, mikor helyes a beszéd, és mikor helyes az írás. És többé nem beszélsz össze-vissza, és nem írsz le zagyvaságokat.

Am ettől még nem vagy író, legfeljebb tisztességes ember, aki becsüli a másikat. Nem beszél tele a fejeket rossz mondatokkal. És tudja azt is, hogyan kell rendesen leírnia egy szöveget.

Na, értitek, szerzetesek?! Mert jó, ha legalább a magatok fajta tudja: az írás vagy nem írás dolga, becsületbeli kérdés. Semmi más! Figyelmeztetett Lin-csi, és már sarkon is fordult. Nem várta meg az újabb kérdéseket.

Ez történt egy nap Lin-csi kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes,

ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Az írás vagy nem írás dolga, becsületbeli kérdés. Semmi más!” A jó írás titka pedig az, hogy a tollforgatók örökké képezzék, de legfőképpen fékeznek magukat.

Lin-csi tipológiája szerint három fő csoportra oszthatók az emberek. Létezik az írók csoportja, azután a nem íróké, majd a nem író íróké. Az első csoport a legnépesebb és legveszélyesebb. A második kevésbé népes és kevésbé veszélyes, a harmadik pedig a legcsekélyebb létszámú és legveszélytelenebb. Azért, mert éppen ezek az utóbbiak, a nem író írók: a legjobb írók. Akkor is jók, amikor nem írnak, és akkor is, amikor írnak. Ők alkotják azok csoportját, akik tudják, hogyan kell írni. Ők azok, akik képezik és fékeznek is magukat. A fékezés képessége azért igen fontos kérdés, mert a bőbeszédűségnél nincs rettegetesebb. A bőbeszédűség végzetes.

„A *cifra* beszéd nem bölcsesség,
a *sok* semmit meg nem ragad.
Csupán a kimondatlan szó szabad.
Az úton járok tudják csak,
mely szók nyitják a kapukat.”

Így mondták ezt a régiek. És így gondolja Lin-csi tanítványa, Su-la-ce szerzetes is. Ismeri és tiszteli a szabályokat. Még sincs könnyű dolga. Amikor olvassa, belepirul minden mondatába.

30.

Egyik reggel arra léptünk be a Keleti Csarnokba, hogy Lin-csi az elmélkedő zsámolyát rugdossa szórakozottan. Egykedvűen rugdosta maga előtt, lépésről lépésre, föl se nézett. Leszegett fejjel szólalt meg.

– Szerzetesek! Unom már az okosságokat. Fárasztanak. – Panaszosan, duzzogva beszélt, mint egy gyerek. Kint nyár volt és meleg, ragyogott a nap. – Olyan vagyok, mint egy fáradt ökör: Menjünk ki a folyópartra, heverjünk a fűben, aztán ugorjunk fejest a vízbe! Nincs kedvem itt savanyodni a falak között. Hagyjuk mára a filozófiát, gyerekek!

– Gyerünk, apát! Nyomás! – vágták rá habozás nélkül a szerzetesek, s már szaladtak is százfelé, ki-ki a cellájába a fürdőcuccáért.

Aztán kint a parton elkezdődött a ricsajozás, a lubickolás, a fejesugrálás, a félénkebbek csónakázni vagy sétálni indultak. Nekik hordozható elemóziát készített a szakács, azt vitték magukkal, az idősebbek még kalapokat, napernyőt.

Egyetlen lélek nem maradt a kolostorban. És egyetlen falat friss étel sem, mindent kihordtunk a partra. Aznap mindenki akkor falatozott, akkor rágcsálta a gyümölcsöket, amikor kedve támadt hozzá. Eszébe se jutott senkinek rendet tartani, tálkát mosogatni, kerti munkával vagy más tennivalóval törődni. Felrúgtunk minden szabályt.

Lin-csi eleinte a folyóparton üldögélt, majd a karját lóbálva, lengetve nagyobb sétákat tett, azután nekivetkőzött, és a vízben hűsölt, mint egy lusta bivaly. Amikor felfrissült, beállt a novíciusok közé, és fejeseket ugrált a mély vízbe. Ilyet még a legöregebb szerzetesek se láttak tőle. Nem legénykedett és nem bohóckodott, láthatóan jól esett neki a mozgás, a napfény, a nyár. Úgy elmerült az élvezetébe, hogy nem is törődött velünk. Mintha egyedül lett volna. Csak hébe-hóba mosolygott rá valamelyikünkre.

Azután lement a nap, és elcsendesedtünk. Ültünk a fűben, és bámultuk az utolsó alkonyi lepkéket és dongókat a vadvirágokon és a hibiszkuszbokrokon. Elrágcsáltuk a megmaradt gyümölcsöket, és felöltöztünk, mert már hűvös lett az este. De még mindig nem mentünk be. Néma csendben néztük a Holdat, hosszan, szinte mozdulatlanul.

Ez történt egyszer Lin-csi kolostorának szomszédságában, a Hou-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Azután kint a parton elkezdődött a ricsajozás, a lubickolás, a fejesugrálás, a félénkebbek csónakázni vagy sétálni indultak.” Így gyakoroltuk aznap a köznapiságot.

Ez volt Lin-csi legderűsebb tanítása. Ideológiailag is a helyén volt: nem volt benne semmi erőfeszítés. Ha egyszer majd szemléltetnem kell valakinek a köznapi élet e szabad formáját, elmesélem neki ezt a napot.

Ha éhes vagy, egyél,
ha álmos vagy, fektüdj le.
Ha hideg van, öltözz fel,
ha meleg van, vetkőzz le,
és ugorj fejest a vízbe!
Hűsölj, mint a bivaly,
és járkálj, karod lengetve.
Rágcsálj ízes gyümölcsöket,
bámuld a lepkét, a dongót, a Holdat.
Balgák néznek, nevetnek,
csak a bölcsek érthetnek.

31.

– Szerzetesek! Vang nagyúr megbetegedett a városban! Most hozta a hírt az egyik szolgája – szólalt meg Lin-csi egy reggel a Keleti Csarnokban, azután hallgatott. Kicsit toporgott, hümmögött, reszelte a torkát, mintha folytatni akarná, de nem szólt. Végül az egyik szerzetes megkérdezte.

– Mibe betegedett bele?

– Senki nem tudja – vágta rá azonnal Lin-csi, mint aki készült a válasszal. Aztán megint csak járkált, hümmögött, és nem szólt többet.

– Titokzatos a betegsége? – kérdezett újra egyikünk, hátha ezzel lendít a beszélgetésen.

– Titokzatos – felelte Lin-csi, és tűnődve, messze elnézett a fejünk fölött. Úgy látszott, aznap már egy szavát se halljuk. Most mi toporogtunk, mi hümmögünk a kínos csendben, azt se tudtuk, merre nézzünk. Majd váratlanul és halkán mégis megszólalt az apát.

– Én magam is csak amennyit tudok az efféle dolgokról, hogy jó lenne, ha lenne az ember életének patakja, folyója vagy egy szép tava. Lennének erdővel borított hegyei, virágos, csalitos völgyei, lenne ege, saját napja és holdja, csillagzatja.

Jó lenne, ha lennének az élete patakjában, folyójában vagy tavában formás, színes kövei, hala, békája, mandarinkacsa-párja, lótuszvirágja, szitakötője, nádja, buzogánya, a parton fűzfája. Jó lenne, ha lenne az élete hegyeiben páfrányfenyője, dús lombú juharja, puszpángja, köztük fácánja, rókája, sasmadara. És kellenének a völgyeibe peóniák, hibiszkuszok, ázaleák és nárciszok, szirmaikra dongók, pillangók. És kellene, hogy fényes legyen a napja és a holdja, ragyogjon minden csillagja.

Szóval, akkor jó, ha minden ilyesmije megvan az ember életének – foglalta össze költői monológiát hirtelen és szárazon Lin-csi, majd ugyanígy hozzátette: – Hogy ne betegedjen meg! Értitek, szerzetesek?

– Értjük, apát! – vágtuk rá mindjárt.

– A fenét értitek! Én se értem. Csak sejtem, hogy így kellene valahogy lennie – mondta Lin-csi, és legyintett. Utált minden betegséget. Utálta, hogy nem szemtől szembe állnak ki ellenünk, hanem lesből, hátulról támadnak. És nehezen viselte, hogy erősebbek nálunk. Dühösen, csattogó léptekkel vonult ki a csarnokból.

Ez történt egyszer Lin-csi apát kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, hozzáfűztem kommentáromat.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Akkor jó, ha minden ilyesmije megvan az ember életének...” Hegyei, völgyei, vizei és égboltozatja. Közöttük legyen szilárd horizontja. Hogy tudja, meddig tart a földi, és hol kezdődik az égi világ.

„Így kellene valahogy lennie.”

Mitől magyar író a magyar író?

A szerző: Azzal volt baj, ahogy a hazaiak az azonoságomhoz közeledtek. Az előfeltételezéseikkel. Amivel a honban nem büszkélkedhettek, annak siker-sztorinak kellett volna lenni, és az író saját hangja sem volt elég, valami testületnek, vagy nagyobb egységnek a nevében kellett volna szólania. Ha, mondjuk, német, angol, francia stb. író vagyok, akkor mindez nem fordul elő. Fellépek az illető nemzet kultúrintézetében, és kielégítem annak a nyelvnek az ismerőit, valamint a közöttük forgolódnó sznobokat

Az olvasó: Szerinted a hézagot az okozta, hogy magyarul beszéltél?

A szerző: Elsősorban. Nyugati magyar írónak, ha külföldön lett azzá, nem volt kockája a magyar tudat sakk-tábláján. Felelősnek lehet ezért nevezni a hivatalos propagandát, mely csak a „külföldre szakadt honfitárs” kategóriáját tűrte meg és terjesztette a „disszidens”-én kívül. A „spenót”-ban ugyan helyet kapott a „határon túli irodalom”, s ezen belül, a csehszlovákiai, a jugoszláviai, a kárpát-ukrajnai, a romániai mellett, a „nyugati magyar” is, de ez a könyv¹ korlátozott körben terjedt, a nyugati magyar írók műveivel pedig Magyarországon egyáltalán nem lehetett hozzájutni. A cenzúrázó, elkobzó hivatalnokok és Nyugatra látogató útleveles magyarok olvasták legfeljebb ezeket, a hazai közönség nem, hogy a nagyközönségről ne is beszéljek. Ennek a kizárásos elszigeteltségnek tulajdonítható, hogy a szovjet éra vége felé lassanként meginduló fellépések félszegen zajlottak.

Az olvasó: Gondolod, hogy mindent a rendszer nyakába lehet varrni?

A szerző: A rendszer által támogatott provincializmuséba feltétlenül. Azt nevezem ez esetben provincializmusnak, amit más szóval röghöz kötött szavatolásnak minősíthetnék. S ami abból áll, hogy az intézményes oktatás és leltározás az irodalmat országhatárok szerinti merrev rendbe foglalja, s aféle tereli az olvasókat, hogy ezen az alapon közelítsék meg olvasmányaikat.

Az olvasó: Valahogyan csak kell rendszerezni. Én is szeretem, ha tudom, hogy a regény vagy vers, amit kezembe veszek, spanyol, vagy orosz, vagy kínai író műve.

A szerző: Persze. De ha csak az országhatárok a mérvadók, akkor azok, akik az anyaország nyelvén más ország határain belül írnak, más országok irodalmához tartoznak.

Az olvasó: Mégis csak számít a lakhely. Ha az illető író huzamosabban tartózkodik más országban, akkor annak a szelleme, divatjai, szempontjai előbb-utóbb érvényre jutnak alkotásaiban.

A szerző: Ilyenformán lehetne chilei, grönlandi, fokföldi, luxemburgi stb. magyar író. A földgömb felének államait fel kellene sorolni, mert annyi fele széledtünk. És minden személynév mellé kis összefoglalót biggyeszteni a hozzá tartozó terület kultúrájáról, politikájáról, valamint hegy- és vízrajzájáról.

Az olvasó: Ez képtelen érvelés.

A szerző: S az nem képtelen érvelés, hogy a Magyarországon élő írók azért magyarok, mert ennek az országnak

az észjárását, történelmét, ízlését képviselik? Ha történetesen Kotzebue írja a *Bánk bánt*, attól Kotzebue August Friedrich magyar drámaíró lenne, lett volna?

Az olvasó: Attól még nem, ez igaz. Kotzebue nem írt volna magyarul, a németül írt *Bánk bán* német történelmi dráma lenne.

A szerző: Tűz. Tűz. A magyar írókat mindenekelőtt az határozza meg, hogy magyarul ír. Elvégre az írás elsősorban nyelvi teljesítmény. Ezáltal tudják a művet taksálni azok, akik a nyelvet érkeikkel és tudatukkal bensőségesen ismerik.

Az olvasó: Az ország gondolataiban, érzéseiben, temperamentumában való otthonosság csak számít azért?

A szerző: Igen, az is fontos, de ezek már majdnem irodalmon kívüli szempontok. A romantika állította ezeket igazából központi helyre, a kommunista rendszer pedig, mely azt mondta, hogy olyan irodalom része az országnak, amely felett teljhatalmat gyakorlok, visszaélt a hatalmi szemponttal. Magyar írónak azt fogadta el, akit fizethetett, bírságot lehetett, és mindenképp felett nyíltan vagy burkoltan befolyásolható. Országhatárra azért volt szüksége, mert erőszakoszkervei csupán azon belül működtek kielégítően. Ha valaki a határon kívül telepedett le és írt műveket, különösen, ha a hatóság engedélye nélkül, és még különösebben, ha a hatóság ellen írt, az lehetett ugyan író, de csak földrajzi minősítéssel. Ami azt is jelentette, hogy sajátossága, eredetisége a nevéhez biggyesztett helyi illetőségben csúcsosodik. Másban talán nem is – ha figyelsz a sugallatra.

Az olvasó: Vagyis a határon kívülinek hivatalból nem lehet más azonossága. Csak ilyen vagy olyan magyar író lehet – szemben a határon belülivel, akinek nincs szüksége jelzőre, mert ő magától értetődően valóságos. Első osztályú. A jelzősök viszont fapadosok.

A szerző: Miért is olvasná az ember a másodosztályút, ha minden további nélkül hozzájuthat a prímához?

Az olvasó: Értem, hogy mi a bajod a parancsuralom ravaszkodásával. De ha ez rossz, akkor mi lenne a helyes osztályozás?

A szerző: A nyelvre alapuló. Magyar író, aki magyarul ír, ahogy ezt már Kosztolányi hangoztatta.

Az olvasó: Át kellene akkor dolgozni a tankönyveket. Felborulna az időrend, az értékrend.

A szerző: Na és? Megérné.

Az olvasó: Kinek? Minek?

A szerző: A magyar irodalomnak. Gazdagabb lenne, változatosabb, nemegyszer korszerűbb.

Az olvasó: Azt állítod, hogy kevésbé provinciális?

A szerző: Ilyesmit nem állítanék. Nem lenne igaz. Csak annyit, hogy kevésbé lenne az országhoz nőve.

Az olvasó: Kozmopolitább lenne? Hátat fordítana az országnak?

A szerző: Nem erről van szó. Arról inkább, hogy a magyar történelmen, társadalmon való rágódás önmagában ne legyen az irodalmi minőség mércéje. Ha már valaki azt

¹ *A magyar irodalom története 1945–75, IV. A határon túli magyar irodalom*, szerk. Béládi Miklós, Akadémiai Kiadó, Bp., 1982.

a témát választja, tegye azt a megírás minőségével, eredetiségével fontossá. Újítsa meg irodalmi alkotásként, látassa képzeletével, értelmével. Formálja olyanná, amilyenek a sablonok nem tudják mutatni, amilyenek szerinte látni érdemes, hitelesebbnek látni, mint amilyenek az új szöveg előtt észlelni, felfogni lehetett. Alkossa meg.

Az olvasó: Szóval, a téma közömbös?

A szerző: Nem egészen, hiszen van időszerű és keresett, vonzóbb, mint a divatjamúlt, vonzóbb az olvasó számára, aki szegényes gondolatait feldúsíthatja vele és páváskodhat a téma tollaival társaságban, közönség előtt, és persze vonzóbb a művész számára, mert ő sem veti meg, ha pénz áll a házhoz a közérdeklődésre számító téma segítségével. Nem is említem a történést, a hitoktatót, az újságírókat, a népszónokot, aki örömet cícomázza mondanivalóját irodalmi flitterekkel, még a kereskedőt sem, aki, ha nem tart attól, hogy nevéssé teszi magát, szívesen beidéz kínálataiba a poéták aranyköpéseiből. Szóval a témát nem lehet csak úgy ki-golyózni, de önmagában egy jó téma még nem jó irodalom.

Az olvasó: No de a magyar író mégis az országot képviseli.

A szerző: Mint egy utazási iroda?

Az olvasó: Idétlenül viccelődöl. Létezik magasabb szint is. Gondolj a nemzetközi írótalálkozókra.

A szerző: Azok olyan intézményesdik. Ilyen jellegű kérdések megbeszélésére alkalmasak, meg ismerkedésre. Azt hiszem, a művek élete nem ott zajlik.

Az olvasó: No és a Nobel-díj? Azért az országok állnak sorban.

A szerző: De az írók kapják. Nekik óriási reklám.

Az olvasó: Szólhatnak az országukról is. Lásd Szolzsenyicint, lásd Kertészt.

A szerző: Nyilatkozhat arról minden író, aki annak az országnak a nyelvén ír.

Az olvasó: Gondolod, hogy az ugyanolyan hiteles kijelentéseket tehet, mint egy bentlakó?

A szerző: Ki dönti el, hogy mi a hiteles?

Az olvasó (visszahúzódik a kelepce széléről): A nemzetközi könyvvásárokon a meghívott országok állítanak ki, ezt nem tagadhatod. És minden évben van egy díszvendég, ez áll a reflektorfényben.

A szerző: Mi akadályozza meg a díszvendéget, hogy áruljon minden olyan könyvet, amely az ő nyelvén íródott, vagy, kisebb hatósugarú nyelvek esetén, olyant, amelyet az ő nyelvéből fordítottak valamilyen világnyelvre?

Az olvasó: Zavarba ejtesz. Mondd, valójában a hiányérzetet nem az okozta, hogy zavarba hoztad az otthoniakat?

A szerző: Ha így volt, az őket zavarta. Nekem az hiányzott, hogy a körülöttem zajló pezsgésen kívül maradtam. Hogy az ügy érdekében semmit sem tehetek, mert a közülethez nem találok el. S azért nem találok el, mert ez a közélet, mely meg akar változni, még nem változott meg, lényegében függvénye annak a rendszernek, amely elől elmenekültem.

Hamlet utóélete

Az olvasó: Idegenként tébláboltál Magyarországon?

A szerző: Mondjuk úgy, hogy a Varsói Paktum Magyarországon. Ahol például Parancs János, az akkori Magvető szerkesztője próbálkozott novelláskötetem kiadásával, a

kiadó pártvezetősége viszont az engedélyt rendre megtagadta. Vagy ahol – egy másik példa – a Ménesi úti kollégiumi emlékérem kiosztásakor az ünnepségen Sőtér szájából kellett meghallgatnom Eötvös József liberalizmusának ékesszóló magasztalását: olyan meggyőződéssel beszélt, mint aki az elmúlt negyven esztendő e gondolat szolgálatában töltötte.

Az olvasó: Nem úgy nyilatkozol, mint aki kedvező mérleggel távoztok.

A szerző: Elutazásomkor mondtam le Kádár. Ennek tudtam örülni, de a honi hatalomváltást nem éreztem nagy változások érkezésének. Bizalmat inkább a SZU egyre lendületesebb harakirije keltett bennem, és az általános mozgolódás, amit egész Közép-Európában kiváltott.

Az olvasó: Ez kívülálló, nyugati szempont. Egy kalap alá venni mindenkit. Nem egy ország, hanem egy földrész helyzete iránt érdeklődni.

A szerző: Nézd, két-három évvel később furcsálltam, valahányszor egy-egy közép-kelet-európai vezető büszkélkedését hallottam arról, hogy az ő országa kivívta felszabadulását. Mert formai szempontból igaz ugyan, hogy csatlós országoként más meg más arculatot öltött a börtön elhagyása, de ezek egyike sem zajlott volna néhány hónap alatt, ha maga a börtön nem roppan meg eresztékében, és parancsnoksága nem hagyja őrizetlenül a kapukat. Hiszen ha valóban ki kellett volna vívni a szabadságot, akkor a harcba keveredő ország minden további nélkül alul marad, tetemes emberáldozattal. Ilyen áldozatot egyetlen vezető sem vállalt volna, tudván azt is, hogy rokonszenv-nyilvánításon kívül Nyugatról egyéb támogatást nem remélhet.

Az olvasó: Bizonyára azért vágtak fel, hogy belső használatra, nemzetük biztatására feltupirozzák a történelmet. Hősi szerepet a népek.

A szerző: Feltupírozott történelem. Attól koldul általában a nép.

Az olvasó: Úgy érted, a magyar nép?

A szerző: Úgy különösen.

Az olvasó: Mondd, amikor azt hiányolod, hogy nem találtál el a pezsgő közéléhez, voltaképpen nem magadat okolhatod? Miközben a kedélyek reménykedve felhorgadtak, te csak kritizálva mérlegeltél. Jókora távolságot tartva. Hittél te a politikában?

A szerző: Hinni nem hittem, de mindig élénk figyelemmel kísértem. S abból, amit gyerekkoromtól láttam, azt a tanulást hüvelykeztem ki, hogy csak korlátozottan működőképes. Hogy a szavak s az eredmények között úr tántog, hol kisebb, többnyire nagyobb. Amikor pedig az irodalom próbálja kitölteni az űrt, attól csak a szemfényvesztés erősödik. A látszateltetés a szavak csábtáncával. Még szabadabb utat engedve a pofára esésnek.

Az olvasó: Nem éppen te dicsérted az irodalmi szavak valóságformáló képességét?

A szerző: Amikor az irodalom a maga valóságát hozza létre. Nem pedig akkor, amikor a rajtuk kívül eső valóság képmásának hordozóit látják bennük.

Az olvasó: Mi a különbség?

A szerző: Első esetben élvezetet szereznek és elgondolkoztatnak. Második esetben, és különösen politikai csataterén a valóságos esélyek dolgában félrevezetnek, az olvasók, hallgatók ítélőképességét tévesztik, félrevezetik. Az irodalom hipnotizál.

Az olvasó: Szóval be kellene tiltani a politikai költé-

szetet. Ketrebe zárnád Túrtaioszt, Victor Hugót, Petőfi Sándort?

A szerző: Nem akarok én senkit se bezárni, se betiltani. Még élvezem is a politikai költészetet, ha jól van megírva. Csak éppen nem tartom célszerűnek bárki számára, hogy ilyen vers, ilyen szavakat bírja cselekvésre.

Az olvasó: A buzdításnak nincs létjogosultsága?

A szerző: Akkor nyilván, amikor az elhatározás megszületett, a cselekvés beindult. Előtte érdemesebb a helyzetet felmérni: van-e esély sikerre.

Az olvasó: Mi ez a centizés?

A szerző: Csak annyi, hogy ne kergessenek börtönbe, halálba, ha az áldozathozatal nem szül jobb helyzetet. No meg, ha más módon jobb eredményt lehet elérni.

Az olvasó: Vagyis ne bábáskodjon a szépirodalom a nagy elhatározások bölcsőjénél. Hát, tudod, az ilyen óvatosság duhaj ne csodálkozzék, hogy nem került közelebb a felajzott közösséghez. Az biztos fittyet hányt volna a magad fajta savanyú uborka fejtegetésére. Inkább azt kérdezném, miért álmodoztál közösségről.

A szerző: Ez az én paradoxonom. Mindenesetre a gyakorlatban visszatértem Franciaországba, ingáztam az írás és az egyetem között.

Az olvasó: Miről írtál?

A szerző: Hamletről egy frivol, útvesztős variációt, „Ő-novella, te látod, de én mondom” címmel. Ebben mindenki másképpen mondja el a történetet, a három férfi, akik mind a Dániát megtestesítő királynő birtoklására és egymás életére törnek, egymás életébe olvadva. Idősebb Hamlet méreteiben teljesen azonos Claudiuszal, a trónbitorlóval: egyikük a királynő szórakoztatására, a dán unalom előzésére kitalálta Hamletet, aki pedig könnyűszerrel, a hasonlatosság miatt, apja sírásója lehet. Cseppfolyós azonosság, megvédhetetlen birtoklás, kiróhatatlan büntetés. Részletek rajzása, az összkép kuszasága, s a bizonytalanság közepette Dánia a túllícitálás és meghasonlás talaja. Élvezetesebb volt e lázálmos képet írni, mint benne élni:

„Dániát vállunkon viseljük, Dániát nagyra, mindenél nagyobbra tartjuk – mondja Hamlet, a gyászos habozó, az ádáz vágyakozó. – Dánia talaján állunk, magasra nőünk, lombosodunk, szüntelenül lebegtetjük leveleinket. Kinézünk a sűrűből, ahol elszáradt vagy letört ágak kis rést nyitnak, s onnan is Dániát látjuk. Valósága álom, álma valóság, ebben a tükörben megmilliószodunk. Együtt reggelizünk, együtt vacsorázunk, akarjuk közös sorsunkat. Takaródzunk Dániával, felmelegszünk lángjainál, sokat iszunk rá. Hektós hordók alá tartjuk serlegünket és fenéig üritjük. Örömeivel, bánatával. Kezdetben volt Dánia, s mióta eszemet tudom, a pohárköszöntő volt az ige. Nemzedékek mondták nemzedékre, más meg más formában, nagyjából mindig ugyanazt, egymástól alig különböző emberek, egymástól csak árnyalattal eltérő szöke tincsekkel, kéklő tekintettel, kecskeszakállal. Akik mindig a koronás fő köré gyűltek, amikor ő legdánabbnak látszott, hogy arcát fürkészve olvassák ki gondolataiból, milyen akkor éppen Dánia. Akkor is éppen olyan volt, mint ők – fordul Hamlet Gertrudis felé –, amikor a csigalépcső tetején legyezőt tárva megjelentél, és tekinteted kéklőn előfürkészett a csontlemezekre festett levelek mögül. Lebegtetted e leveleket, hogy csábosabb legyél, és komlóként erjedjen ereimben a dánok vére, az udvaré, az ősi országé. Egybekapaszkodva

ittunk híveimmel egymás egészségére, de a serleget reád emeltük sok száz kézzel, ezernyi cimpával szívtuk bódító illatot. Egész Dánia téged kívánt, és te is Dánia voltál: ígéretes, csöcsös jogállam. Koronabirtok. Csipkéd viharzott, mint a tengerár meztelen sziklák körül. Örvény volt a szoknyád, selymén csillogtak a kandalló lángjai, nyalták combodat. És minden hasonlatnál bujábban nyilatkoztak méreteid:centi,centi,centi,centi, melyeket minden jelenlevő honfitárs és honfitársnő a dán szépségeszményről alkotott, szenvedélyes felfogás szerint töltött ki.”

Az olvasó: Hát ez nem mozgalmi szöveg. Nem vagy te egy kicsit gunyoros?

A szerző: Hamlet gunyoros. Koronázott apja, akinek Hamlet az életére tör, erősebb szavakat használ:

„Félek. Legalább ennyi izgalomban van részem a tengeri unalom után. Ami elől benned kerestem hiába menedéket. Lehet, hogy mindenki más bírja, de én nem bírtam, nem bírom ma sem. Hányynom kell, valahányszor Dániából tükör lesz és az én ábrázatomat veri vissza. Amikor a dán ég kéken fürkészik elő a háborgó felhők közül, amikor a dán rónán ringó kalász olyan szúrós, mint a kecskeszakáll, amikor a dán színházban hóhér és áldozat, szerelem és halál ugyanabban a bíbor tógában lép színre. A végtelen lapálytól falra mászom, falra, mert hegyre nem lehet. Nincsen hegy, honnan más tájakra nyílik szabad kilátás vagy ahonnan idegen lovag rúgta le hozzánk más méretekkkel.”

Az olvasó: Honszerelem és honfíbu?

A szerző: Szorongató változatok arra, miképpen omlik az azonosság, miközben épül. És arról, miképpen akadályozza az alanyiség szemlélete az alanyiség kifejezését.

Az olvasó: Ilyen elvont kérdésekből faragtál történetet?

A szerző: Ugyan, családi bohózatot írtam a nemiség örömeiről és kártékonyágáról szeriális formában.

Az olvasó: Phil Glas?

A szerző: Fuga. Freudista.

Az olvasó: Amikor megfogná, már odébb siklott?

A szerző: Álomtechnika. Rossz álom. Kísérlet fantasztikumra.

Az olvasó: Honnan szedted az ötletet?

A szerző: A *Hamlet*ből.

Az olvasó: De hiszen az műfaja szerint tragédia.

A szerző: Én örvénynek olvastam. A tragikus hős különbözik a többi szereplőtől. Hamlet Shakespeare darabjában valamennyi szereplőre hasonlít. Cselekedeteinek jellege, erkölcsi ellentmondásai, következményei láthatatlan, de jól értelmezhető tükörjátékba sodorják, melynek

gyorsuló körforgása számára elmondhatatlanul lerántja őt a mélybe.

Az olvasó: Miért elmondhatatlanul?

A szerző: Mert a mérgezett törrel halálra sebzett herceg eszményi barátjára, Horatióra bízta, hogy beszámoljon az utókornak az ő gyászos sorsáról. Ő maga csak annyit mond: „*The rest is silence*”, és megszűnik élni. Kisvártatva megérkezik Fortinbras, akinek apját Hamlet apja ölte meg, és látva a szerte-széjjel heverő holtakat, megkérdezi, mi ez az egész kupleráj (siralomház). S hogyan foglalja össze a történeteket Horatio rációja?

So shall you hear

*Of carnal, bloody, and unnatural acts,
Of accidental judgements, casual slaughters,
Of deaths put on by cunning and forced cause,
And, in this upshot, purposes mistook
Fall'n on the inventors' heads: all this can I
Truly deliver.²*

Az olvasó: Hát ez nem dicső történet. Úgy hangzik, mint ha a négereknek az alagútban vívott harcát foglalná össze. Ezért alcíme az Ő-novellának, hogy te látod, de én mondom?

A szerző: A tapasztalat és a szavak gellerei társadalmi hálózatban. Ha egyáltalán észreveszik, nem szívesen hozzák szóba, eltekintve az abszurd szemlélet humorista művelőitől.

Az olvasó: Téged ide sorolnának. De Shakespeare Hamletje tragédia.

A szerző: Persze, de nem csak Hamlet élete, utóélete is az. Mai szemmel rossz viccnek is lehetne minősíteni.

Az olvasó: Hogy érted? Fortinbras katonai dísztemetést ad neki.

A szerző: Csak éppen tisztelettel annak adózik, akit Horatio kusza összefoglalásából ismer. Így aztán amikor kezébe veszi a továbbiak irányítását, ez az erős ember a jövődőt a szörnyűséges, abszurd múltra alapozza. Mi jó származhat ebből?

Az olvasó: Szóval ezért választottad ezt a témát. Akkor nem is firtatom, hogy mi minden csapódott le kedélyedben az 1988-as magyarországi két hónapodból.

A szerző: Persze a Hamlet figurája csak egy metafora. Az enyém különben fél a haláltól, de nem halt meg. A történet sem ér véget. Az utolsó mondatban aki beszél, azt kérdi: „Én mondom, de van-e kinek mondanom?”

Részlet Karátson Endre: *Jó lakásom az irodalomban* című önéletrajzi emlékezéseiből, amely az *Otthonok I–II* (Jelenkor Kiadó, 2008) harmadik, készülő kötete.

² Majd hallotok

Vérbűn, erőszak, természetellen

Dolgok, nem is vélt gyilkolás, kivégzés,

Ravasz, de kényszerült ölés felől;

És végre füstbement bal terveket,

A főre hullva, mely koholta; mindezt híven elmondhatom.

Arany János fordítása.

FERENCZ GYŐZŐ

Lebegő lélek látogatása

Kapualj. Szálkás tollrajz

Elevenebbek az árnyak, mint az élők,
Akik lehunyt szemmel fekszenek,
De merev testükön nyugtalan foltok

Futkosnak szanaszét, mintha keresnének
Valamit, könnyű ujjaikkal sebesen
Átkutatják rongyaikat, gyűrött leplük alá

Nyúlnak, és görcsösen összeszorított öklüket
Vagy ernyedten kiforduló tenyerüket,
Betemetett árkokkal barázdált homlokukat

Vagy puffadtan kisimult arcvonásaikat,
Koszos szürkén szétterülő hajukat
És aránytalanul dudorodó koponyájukat

Gyorsan, remegve végigsimítják,
De ha valamelyik megmozdítja szemhéját,
Vagy maga alá húzza karját, behajlítja lábát,

Idegesen cikázva máris arrébb suhannak,
Vissza az árnyéktalanná világított
Kirkatüveg mögé, egy elhaladó villamos

Felragyogó utasterébe, vagy beleolvadnak
Egy beforduló autó felvillanó reflektorának
Fénycsóvjába, hogy aztán a leülepedő homályban

Lassan és tétován, de visszaszivárognak,
Mert elevenebbek az árnyak, mint az élők,
Akik csukott szemmel fekszenek

Mozdulatlanul, és míg egyre nehezülő
Végtagjaikat és merev törzsüket
Húzza lefelé magához a föld,

Nyugtalan foltok futkosnak szanaszét,
Sok kis lebegő lélek látogatása, keresnek,
Keresnek valamit a testükön az árnyak.

Elméleti tájkép mint allegória

Letarolt terület, mindenféle értelmetlen irtás,
Elszabadult munkaeszközök és vegyszerek
 Kiszámított pusztításának nyoma.
Az idehordott építési
Vagy inkább bontási törmeléken
A kidöntött fák tönkjei közt bozót se sarjad,
 Csak szártalan aszat, konkoly, csormolya,

Ami bírja a mérget, mert maga is mérgez.
A csonka törzsekre paraziták kúsznak fel,
 Veres iszalag, maszlag és szulák.
Szép, de hogy csak ez nő ide?
Az egész területet felveri a kibogozhatatlan gaz.
Az erdő már letarolva, de kert nem lesz itt,
 Helyét benövi az erőszakosan értelmetlen kuszaság.

BAÁN TIBOR

Álmodó

*„Eljön az az éjjel, amelynek
minden csillaga szívig ég el.”*

József Attila

Mit számít, hogy este
Rétem harmat lepte,
Ha a nyári reggel
A napba emelte.

Könnyét lecsókolta,
Szellővel megfújta,
Rétem a rétekkal
Szépen összefonta.

Hagyta, hogy zöldjében
Vadvirág fakadjon,
Édes nektárából
Bárki kortyolhasson.

Hagyta, hogy egy kortytól
Minden elszunnyadjon.
Egy gyönyörű percig
A föld se forogjon.

Idegvégződés

„Óh, én szeretem a bús pesti népet...”

Kosztolányi Dezső

A munkából jövőt – az alkonyodót,
A szédítő gangon császkáló időt,
A kovácsolt ívet – a rozsdásodót,
A zárt udvarokba beállt levegőt,
A függönyök mögött a szobák nesztét,
Mikor a konyhákban készül az ebéd.
Édes Anna szolgál – szappanszagú rét.
Szekálható cseléd – idegvégződés.
Mennyi Édes Anna, mennyi szenvedés,
Forrásig hevített, unt kötelesség,
Idomtalan házak, kidülledt falak,
Újságpapíroson alkalmi ebéd...
Tüntetések híre kenyérhéj alatt.
Rideg, rideg, rideg, gyászfekete nap.
Lélekbúvároknak dolga a jövő...
Szép halkán elered. Szakad az eső.

Jajdulás

„Hozza postámat a posta”

Babits Mihály

Fél életem Budapesten, másik fele itt,
De lám, ide is eljönnek nyugös ügyeim.
Növekszik a papírhalom: Tolna s Baranya,
Fogarasi éveim, mint elcsatolt haza...
Növekszik a papírhalom, a papíros-rét,
Vadvirága bármilyen szép, mégse menedék.
Tógámat, a klasszikust, már rég nem viselem,
Ámde mégis szinte érzem: múltam is jelen.
Tört márványból felsugárzik *Írisz* mosolya,
Legyezője...a szívárvány... álmaim hona.
Alszik a vén ebéd után, de gyerekkora
Fölbreszti, mint egy sóhaj, pillanatokra.
A hallgatag homokórán lefolyt az idő,
Európa védelmében ezer esztendő...
Jajdulásom nem hagy nyomot e fehér lapon.
Képzelt versem olvasója csak az őszi szél,
Léthe rétyén időzött bár, de most visszatér,
Alvilági híreket hoz, gyászkereteset...
Alkonyodó ösvényemen jövök és megyek,
Megjelölt vad bármit teszek, Ő teszi velem:
Vár *Ninive* s előle már el nem szökhettek.

Szentjánosbogár

Szentjánosbogár:
szerte a fűben százzám
felizzó fohász.

Szerelem

Elképzelted, és jön, és nem olyan.
Másképpen más, mint ahogy elképzelted.
S nem érted, pedig érted van, ha van.
Mint halandók, akik életre kelnek.

Folyó

Mindig úgy képzeltem, hogy ez csak a
nekikészülődés: elkapkodott,
homályosan sem felidézhető
indulás után a hosszú hajóút,

amelyből egyszer majd csak révbe érek,
és poggyászom csak az a lényeges, mit
útközben gondosan kiválogattam,
s az élet ott, a túlparton kezdődik,

de gyanúsán soká tart már ez a
tengeribeteg hánykolódás, egyre
inkább úgy tűnik, hogy ez a felettébb
ügyetlen evickélés az egész.

•

Lassan halad a munka. Pont olyan,
mint mikor a folyó közepén úszom,
és innen mind a két part egyaránt
messzinek tűnik, vissza vagy előre,
elérhetlenné vált mind a kettő,
csak az biztos, hogy sodor lefelé
a víz, közeledés, távolodás
immár egyaránt érzékelhetetlen.

•

Azt mondják, volt itt híd, de leszakadt.
A folyómélybe süllyedt vastraverzek
kiálló csonkjain félve-vigyázva
arctalan, szótlán testek lépegetnek.
Emlékezetgyakorlat felejtéshez
– süllyedjen csak, mi nem cipelhető.
Búcsúzóul még előhívom őket,
s kivándorlok emlékeim közül.

Június

Hogy vagy?

Jól, kösz. És te?

Nincs semmi, csak

ez a meleg júniusi vasárnap,
ebéd utáni séta a kutyámmal
a szigeten, sütkérező kacsák,
a kutya persze megkergeti őket,
de jóllakott mindenki, ez csak játék,
a tisztesség kedvéért tesznek egy kört,
aztán megint mindenki elhever,
a járdán nedves kotta: szapora
kutyatappancsnyomok, mindez ezerszer
elismételt, elismételhető,
ahogyan a fehér márványszökőkút
közepén a meztelen lányszobor
ártatlan: ilyesminek képzelem
a mennyországot. Meglehet, hogy mégis
el tudnám viselni egy ideig.

•

Fehér éjfél: nap és éj körforgása
felfüggesztődött: ez örök idő,
hosszú, hideg északi éjszakákba
rótt reménykedés, emlékeztető,
világos, mint kétségből önmagára
ébredt tudat: fényfehér teste nő
a hitnek, melynek mozdulatlansága
az önmagát is lebíró erő.

•

Lesz-e még bennem valaha
annyi bizalom a Teremtés iránt,
hogy verset tudjak írni?

Elnyúlva napsütötte pázsiton,
lábamnál összegömbölyödve ott a macskám,
lesz-e még olyan perc, hogy elhiszem,
nincsen teendőm semmi sürgetőbb,
mint rögzíteni papíron e percet,
megpróbálni örökre ebben élni
– lesz-e megint olyan valaha még,
hogy jobb szeretnék élni, mint nem élni –,
elnyúlva napsütötte pázsiton,
a macskámmal, itt és most, mindörökké?

TAKÁCS NÁNDOR

Állomás

A beszélőnek semmilyen szándéka nincs, a hallgatót mégis asztalhoz ülteti.
Minden kérdés és válasz előre kidolgozott,
egyformán könyökölnek és elszívnak egynéhány cigit,
később autóbuszra szállnak, útközben minden a terv szerint halad,
azután a jármű lassítani kezd, megáll, és ők leszállnak
a nyílt állomáson bármi megtörténhet, de annak mindketten csak töredékét hiszik.

Hölgyválasz

Figyeltél rám, és értelmetlen várakozást szült a figyelmed.
Barátaimmal mind ügyetlenek vagyunk,
távoli asztalodtól prédának láthattál valamennyiünket.
Igazad lehet: aki hangosan beszél, az kisajátítható,
de ettől még nem merném magamat felkínálni,
születésem óta mérgeket szívok, amiket egyesülésünk után
nagyobb és keserűbb adagokban te csak újra kihordanál.

Walzer

A szétlőtt házak nyugodt arcai, és folyton száradó kezek:
minden biztonnal a városról beszélsz, miközben méregetem versenysúlyodat
görbe lábaid magukkal ragadtak: írd fel egy nevet a számlatömbre,
amit magamban mondogathatok.

Becsuktál a mosdó és a széksorok közé,
az ajtón tulajdonképp miért dörömbölök?
Elszívtam egy doboz cigarettát, krákoztam, ha vendég érkezett,
bútorá lettem otthonodnak és nem bérlője, amit magamnak köszönhetek.

Állíts fel, ha feldőlök, töröld meg homlokom!
Végignézem itt, ahogy megöregszel, és boldog vagyok,
mert sötétedben bárszék, végre magam lehetek.

Zene

Hozzad szólni sem lehet,
ahogy távolodsz
elhallgatnak a trombiták is.
Talán bámultalak.
Most már senki sincsen itt,
de akkor miféle hangra figyelek?

Manzárd

A zavarás titka az, hogy nem akarom hallani a hangokat,
amiket szándékosan áll kiadni.
Jelentkeztél volna korábban, most már türelmetlen vagyok.
Saját döntéseimnek sem lehetek ura,
hogyan tudnálak téged figyelembe venni?
Otthonom a könyvek és az éjszakák.
A manzárd az, ami, és egyetlen lakója vagyok.

Itt és ott

Hosszú ideig az erdőben nem járt senki sem,
az ösvények bizonyára járhatatlanok.
Szemetünket kimosta az eső, eldugott halottaink az utcán fekszenek,
hangos robajjal dőlnek ki a fák, rönkjeik felvágva a faluba gurulnak.
Valaki dolgozik odafent, valaki talán megharagudott,
kopott teherautóikba szállva ittas öregjeink bosszút kiáltanak,
mi vértelen arccal, fehér tenyerünkkel integetünk nekik.

Éjszaka

A falu lakói napokkal ezelőtt mély álomba zuhantak.
A fűrészek nem álltak meg, és a teherautók motorja sem hallgat.
A küszöböket ellepik a halálhírek és az üdvözlőlapok,
a leveleket a vadak tipegése kavarja fel,
az udvarokba lépve elcsendesítik a kutyákat,
és megcsodálják a kertek különös virágú délszaki növényeit.

Idő

A kutyák ugatása riaszt fel, szánakozva nézik a kerítésbe szorult vadat.
Nehezen mozdulok, valaki a vállamra ült,
az ujjaim görbék, lábaim súlyosak,
lombok törnek be az ajtón, a könyveim helyén kövek,
káromkodnék, de szavak helyett a számat recsegés hagyja el.
Hiába is kiáltanék. Ennyi idő után kinevetnének a hegyek.

Bál

Nem táncolhat mindenkivel és nem táncolhat csupán egyvalakivel.
Az erdőben fél, de a bállokba kendőnyi szoknyában siet,
szálegyenesre részegült férfiak erednek nyomába, de a lányt utol nem érhetik,
szédült ritmusában a szarháziak úrnője félretolja a kardokat,
és hajnalban egy időre ismét kilép a forgatagból.

Szirt

Az elejtett kő soha nem ér földet.
A lenyelt víz nem éri el gyomromat.
Valaki állt már ezen a szírten, ugyanilyen tanácstalanul.
Por lepi be a köveket. Évek telnek el.
Szívem olyan lesz, akár a föld, és kezeim, akár az utak.

HYROSS FERENC

Kép (lepkével és virággal)

A zajból kizártan,

Súlytalanságként hullik rá
A szirmokra
És belevegyül a vörösbe
Pár éjjelbarna hártya,
Majd az egészet
Elnyeli a ráfeszülő pupilla feketéje.

A sötétebb árnyalatok között,
Egy fehér arc is ég,
Alig látszik, alig esik rá a fény.
Lehet, hogy csak egy folt
Amiről lekopott – egy pontban –
A hímpor.

A szirmok is, mintha mélyvörös
Pikkelyek lennének egy lepke szárnyán,
Amely körüllebegte az éjszaka csendjét,
Míg pihenőhelyre nem talált,
Ahol megállhatott egy pillanat erejéig.

Ezt a pillanatot szállta meg egy álombahajló tekintet
És magával vitte a bezárt színeket:

Tövisekre tűzdelt piros papírok
És egy, a pusztaságban pihenő, állat.
Alszik, remegő testét Szirmok takargatják.

Kép (Epertea)

Az egész szobát betölti az eper illata,
Pedig már csak levelei díszítik az asztalt.
A zöld színt átjárja a nyár idegen íze
És lassan a kicsi koszorúktól a levegő is megzöldül
És terméseket hoz.
Piros gondolatok, emlékkép gyümölcsök,
Közben halkán forr a tea.
A gőzében száraz és palánták
Engedik át az emlékezésnek esszenciájukat,
Amitől olyan puha lesz a víz, mint egy gyerek keze,
Ahogy arrébb tolja a föld göröngyeit.
Puhán forr, nem is figyel az eprekre,
Medence-hidegnek érzi magát,
Kéknek,
Visszaoldja a színt,
A kerttel, a nyárral
És az éggel együtt.
A szobát lassan átfesti a tea illata.

Kép (Teaház)

Megbillent a térben az egyensúly,
Majd folytatva az ívet, végigszaladt
A párnák színes szövetén,
Letükrözve azt,
Ahogy a tea
Kiválik a kancsó fogalmából,
Csak az egyik a csészében,
A másik bennem ért révbe,
Ahol az ízek teafűről
Teafűre áznak
És néha
– mint például most –
Színes füstként szétgomolyognak.

Amúgy mindig szétszórt vagyok.
Legalábbis az esetek többségében.
Gomolygok, mintha oldódó méz lennék
A saját tudatomban,
Amit nem lehet visszakanalazni,
Ha túl erős az íze.

Tudom, te cukros vagy,
Azt meg is hagyom neked:
Ha nem rakok a teámba,
Akkor is érzem, hogy édes.
Elég, ha egy picit átcsúsznak egymáson
Szemeink tárcsái
Közben úgylis összeáramlunk,
Még ha a két tekintet pályája el is hajlik.

Esővers (Képjáték)

A leveleken összegyűlt vízcseppek
először a még almátlan ágakon,
utána patakként a törzsön.

Szeretem, ha esik.
Ilyenkor ki kellene mennünk.
Az első pár lépést csak óvatos lábfejjel,
mígnem cukorként feloldódna ez az idegenkedés.
Utána elszaladnánk megnézni az almafa virágait,
mezítláb, végig a füveken és az ázott földön.
Csinálnánk egy-két képet:
Arcodra simuló vizes hajjal állnál a fák között,
látszanának a vízcseppek a szemed és ajkad adta keretben.
Aztán, amikor már kihűltük minden páránkat,
hirtelen megérezné bőrünk,
hogy még a legvékonyabb ruhák is tudnak
súlyosak lenni,
akkor megelőznénk a vacogást,
ami már csak a forrón pergő vízben érne minket utol.
Innánk egy teát is,
de még mindig feltételes módban.

Az eső zaja adja a csendet.

Képeket hívok elő,

csak úgy doucement, tintával.
Pár csepp a lap által leképzett térben
és egy kék ív, halványan.

Az eső zaja oldja a csendet.

Először csak néhány hang,
mint szétszórt gyöngyök koppanása.
Harmatgyöngyök, végigfutnak az egész tetőn.
Aztán, a figyelem által ki nem használt úrben
teljessé lesz és máris zuhog.
Elnyel mindent. Beborítja a papírt,
mint tinta, képpé vált esőhang
és egy jó szögből nézett pillanat,
amit átítat az almaíz.

H. á Pilinszky

Úr kívül és befelé is,
Végtelen, mint a térbe vetett homok,
Elszórt, lassan távolodó kiáltások.
Mintha a nap égése lenne,
Mégis oly hideg és idegen,
Nem tőlünk, de belőlünk való.

Kő-konfesszió Pannonhalmán

(A bérálás előtti este
a bazilika sötétjében
a gyóntatók nevén apró kövek jelezték,
hogy kinél üres a fülke)

•

*Lehajolsz egy kőért és
(még csak magad előtt)
felveszed, nedves tenyérrel,
mintha csak nem lennél biztos
a helyes szavakban.
Aztán körülírod magadat,
mint kezed melege a követ,
aminek csonthús tapintásától
egy pillanatra nem kapsz levegőt,
pedig a te markod fojtogatja.
Lesz egy tettetársad,
a „bűnben” mögötted az „egyház”.
(valaki legalább pozitívan áll hozzád)*

A kövek hullámzanak,
ahogy elfolyik köztük a gyertyafény.
Soruk, mint az orgona billentyűinek
ár-ápály összhangzata,
nem csak vasárnap.

DOBSZAY BALÁZS

ég veled

mint megszaggatott lepedő rongyai hevernek
emlékeim

amikor ezen a padon ülve
néztünk
egymás helyett
sütkérező gyíkra
az aszfalton heverő olajfoltra
zörgő levelekre
felhőre
napra
pontosan tizenhetedikén
tavaly augusztusban
felálltál
a felhők
mint megszaggatott lepedő rongyai voltak

ég veled

a kövek hátán elvonultak árnyékaink

hazaút

dobszay julcsinak

túl késő volt
meg túl korán
mikor száraz szemmel
átkeltünk az éjszakán

mert csak a vágyak várnak örökké ébren

de akkor sikerült oly pontján megállnunk
az éjnek
mikor a tócsában összenéznek a csillagok
az ereszre szállnak az angyalok

azon a ponton
abban az éjben:
felmerült
hova is megyünk?
aztán W. S.-sel azt mondtam
magamban
magamnak
az út örök és tétlen
és tényleg
mindent szertevisz
aztán összehúz
észrevétlen

KAPÁS SÁNDOR

Szigorúan ellenőrzött vonatok

Gyerekkoromban mindig összevesztünk,
hogy ki üljön az ablak mellé, ki szoríthassa
arcát a hideg ablaküvegre, hogy ki nézhesse
még közelebből az elsuhanó tájat,
mintha elszalaszthatnánk bármi fontosat,
hiszen erre nincs is semmi,
legfeljebb csak egy kanyarnyi puszta,
néhány sánta őz vagy kihajított
rozsdás konzervdoboz, de
mégis fontosnak tetszett, hogy valamerre
úton lehetünk, még úgy is,
ha ezek a párhuzamosok
sehol nem kezdődnek,
és nem is végződnek

Az új fiú

Nincs út ami elkerülné őket
mindig ugyanaz
újra és újra
arcuk beleszürkül az örök homályba
honnan hova – mindegy
mindig utánam
iskolából edzésről nőtől hazafele
még most is ijedten lesek hátra
mikor lép újra mögém hogy a földre rántson
mikor nő fölém végleg az összes rémalak
a röhögő gyurikák bécikék és eduardok
de ha kérdezik csak játék volt nem nagy dolog
otthon mégis minden ajtót kulcsra zárok
százszor is rájuk nyitok hogy hátha
de reggel úgy is a sarkon túl várnak.

Hunyorgók

Mert külön kerül akkor minden.
Külön a testek derengése,
külön minden szó, az elfojtott suttogás,
külön az éjjel,
és az összes csillag ágboga.
Szemünkbe dörgöljük örökre,
amint felgyúri blúzáát,
hogy aztán a testén egy nagy férfikéz
véletlen elkenje a friss bogárvért.

Nem félünk már tőletek:
ismerjük minden titkotok.
Meglóbált övcsaton fordul a fény,
és kihull a mesék tejfoga.

El

Ingó pontok közt biztos magány.
Hajnal a kertek alatt.
Lila dűlőutakon,
megdermedő földeken
húzom lassan át magam.
Ide nem látszik már ablakod.

SIMEK VALÉRIA

Nyugtázod

Mint amikor semmi sem
elég, a békétlen folyópart
barkái közül szétpattan
a rügyező hajnal, letörli
kezdről a kibuggyanó
vércseppet.
Tennivalóid közt nyugtázod,
Neked még van kenyered,
meleged, amint a Nap
kályhája körül toporogsz.
Még ölelsz, ölelnek
a munkát adó nappalok.
Szőlővesszők tavaszi nedveikkel
hajolnak hozzád, poharadban
darázs döngi el a délutánt.
Az utak sárrá dagasztott
teknőjében, az odaköszönő
szél lekapja fejedről sapkád.

Itt jártunk

Hát itt voltunk,
a Nap átölelt, és
szerettünk, életet
adtunk gyermeknek és
földnek, hantjaiba
belekapáltuk szépségünket.
Felhasadt párnáinkból
szálltak az évek, hol
pillézve, hol meghajolva
a jégverésben.
Itt jártunk, átöleltünk,
hagytuk, hogy öleljetek,
megérintsetek.
Hitünket vigyétek tovább
konduló harangokkal,
csavargó szelekkel.

Csurranó

A termés kint maradt,
éjszaka fagyott, s
deres ruhát terített
a szőlő csurranó levére.
A megpattant szem a
földön aláfolyt,
ezüst-dérben elszivárgott,
lassan eltűnt, mint
mi is ebben a dérféher
időben.

Az ég búzavirágja

Búzaillatú volt bőröd,
túl vagy július tűzén,
ezen a tikkasztó kohón.
Betakart a tűnő zümmögés,
Istenként emelted e rubin
nedűvel megtöltött poharat
ifjúságod fölé.
Lehunyt szemhéjad mögött
az ég búzavirágja nyílott.
Akácremegésű esték
magasodtak bódító
fehéren föled.
Pipacsvirágos mezsgyék
mentén méhek zsongó
munkáját figyelted.
Ismerős forrásból merítettél
néhány kortyot
az út folytatásához.
Térdeplő bokrok sorfála
között indultál hazafelé.

PETRIK IVÁN

pofonegyszerű

ez az üres szoba
ez az otthonom
a tükörképe éppen
beszűrődik az ablakon

a bútorok helyén
milyen tágas nyár van
arcon üt könnyedén
a furcsa előszobában

féldrágakövek gyógyhatása halakra és egyéb vízi lényekre

(ametiszt meditáció)

neked elhiszem hogy nem egyszerűen kő
hanem orvosság fegyver szentek szájában kígyó
kristályos varázslat ami
segít megőrizni kopasz józanságomat
mint egy dombtetőt szélcsendben nem túl
erős gyalogsági támadások ellenében
a szépsége megmásíthatatlanul szívárog
mint a szilvalekvár vagy a torkomat lesi
vagy egy bokor
esőverte sötét ágai között lebeg a por
már letörlődött élénkül a mérgező termés
és ez nem belső nyugtalanság nem riadt
szerelem hanem átélhetetlen vereségek üledéke
felkavart lassan értelmeződő vérömleny
valahol az elkarsztosodott tudatban
amelyet a képzeletünkben tobzódó
paradicsommadarak csipegetnek fel
ezek az ékszereid a nyakadban a karodon a bokádon
a köldöködben az orrcimpádon s körbe
tapogatód őket furcsa táncokkal didergető
csókokkal és mint egy szép bogarat
a tenyeredbe teszem aztán a nagy szürke
kabátom zsebébe és amikor mint igazolványt
elkérlek mivel tudom hogy hamisítvány
a viharos tengerre hivatkozom a kötésen
átütő bíbor tébolyra ami belészorult
azt mondom a név helyett fontosabb
hogy a kettémetszett hal kellős közepén ragyog
s nem a követ a ragyogását érzem az ujjaim hegyén

ha megfogom

közelítések a szeretethez

kétembernyi torzra nőtt tagokkal az út
szélén vár elszaladsz autóval mellette
a fényt elnyeli a félelmet magába szívja
holt tükör szétfoszló pillantásod pattan le róla
s egészen közel szétesik villanyoszlopra
bokorra útjelző karóra tárgyak egymagukban
a friss levegőn borzalmasabbak mint a
vágóad hogy megint félj mert ráismerhetsz
magadra és menekülj másokhoz de az úton
a ház mögött ronccsá tört állkapoccsal
fekete hullapózbán nyújtózik a szárnyas lény
és akkor sem félsz kevésbé ha tudod
itt minden a tiéd elárvult farakás lyukas hordó
romba dőlt kémény

NOVÁK ÉVA

A múlt

A múlt egy másik ország, ahonnan
úgy távozunk, akcióhős módjára, mint
akinek néhány másodperce van hátra,
de a filmben hosszú perceken át rohan,
a földet sem éri a lába, felette,
mintha már a robbanástól szállna,
ami akkor következik be,
ha biztonságos helyre ért.
Visszanéz, homlokán finom pára,
az összképet elrontani nem szabad,
ha elfelejtette rögzíteni a látványt,
ki kell találni utcákat, házakat,
embereket kell kitalálni,
hozzájuk illő sorsokat,
akkivel együtt megsemmisülhetett volna,
de neki van még néhány másodperce hátra,
készülhet újabb és újabb futásra.

A hiszékenység után

A tanító néni és a tankönyv közösen,
elhitették velem, hiszékenységem eredetén
és nagyságrendjén máskor töprengék el,
hogy két legyecske közül, ha
a tejbe pottyannak végtelenül bele,
annak, amelyik nem küzd,
nem kapálódzik, semmi esélye,
fintorgó száj köpi ki majd,
de a másik, vergődésével vaját köpülve,
kezdheti repülését víg kedvvel megint.
Kapálóztam hát életem gyakran adódó,
elsüllyedékes helyzeteiben, pedig
számtalan, bőségével elkápráztató
és zavarba ejtő elméletet hallottam azóta.
Most már csak merülök, nem érdekel a repülés,
testemet édes, tejfehér áramlat sodorja.

SZABÓ MÁTÉ MIHÁLY

a falevelek ősszel

mikor utolsó napjaik közelednek
ősszel
becézik a szelet a falevelek
azután
magadban hiszel?

kérdezik

s a szél erejét fitogtatva feleli nekik: igen

majd azt kéri
táncoltass minket
táncoltass szenvedéllyel
táncoltass teljes erőddel
vagy táncoltass kényeztetve
táncoltass gyengéden
táncoltass úgy, mintha lennének szeretőd
s mi dicsérni fogunk
mielőtt lehullunk
mielőtt a földön örökre elszáradunk
képes vagy rá?

kérdezik

s a szél simogatva őket feleli nekik: igen

így táncolnak (valameddig)

ám amikor a szél kicsit lankadni látszik
gúnyolják, kinevetik
hát csak ennyit bírsz?
hát ily hamar gyengülsz?
hát ily gyorsan elülsz?

kérdezik

s a szél maradék erejét összeszedve tiltakozik: nem

ám végül mégiscsak elhal
elhagyja ereje az őszi szelet
hisz örökké nem élhet
s a falevelek hullásba kezdenek
önfeledt hullásba
mámoros hullásba
utolsó, aljas csábításuk sikerétől megittasodva
s haldoklásuk közben is
tovább gúnyolják
a szelet

BURKUS ZOLTÁN

A láthatatlan

egy amatőr kép csak
márvány hang a sötét
rászédült a homály
halk zene szólt odabent
szürke a képháttér
sokszínű reflektor
kontraszt csúszkáján
ugrálón beleég
trükk nem kell hozzá
színaranyak, vörösek
testkontúr feketén
épp ahogy ott volt úgy
árny csak a foltokon át
mégis benne az arc
nem látod mosolyát
küldi az égbe jelét
arcbőr dombjai közt
árnyékoz ragyogást
nincs rá bizonyíték
mégis bizonyosság

Szünetjel

A fű se nő,
levél se jó
ha júliusban
dőlt a hó

s ha éjjelen
eső perreg
a ritmikáját
megleled

magába' dúdol
balladát
zenét kutat
az éjen át

aludni úgyse
nem lehet
de hűvösít
a fergeteg

Fehér villámlás,
bősz vihar
virágsziromra
jég takar

A reggel újra
lánggal ég
csak álom volt
az égszín ég

Cyrano ébred

Hűvös pengém lábamhoz fektetve a földön
Éjszaka visszhangjával a kert ébresztett
Rózsabokor tövisét villantja fehér telehold
Repkény s jázmin közt erkély kidereng
Zárt ablak mélyén gyertyák, lobogás haloványan
Miért vagyok itt, kutatom, nem válaszol emlék

Kardvágás, csatabárd, harcok tüze edzett páncél
Védte szívem, nincs tőr, mely megsebesíthet
S lám, a keményfejű bajkeverő, úgy hulltam térdre
Mint isten-tagadó leprás gyógyulva felébred
Káprázat voltál, Roxán, ha dereng az az erkély
Hold-kikövezte ezüst labirintusból

Indulok el, kiutat keresek, mosolyodtól bénán
Hurcol a sorsom, csizmám, súlyos vértem,
Megfordulnék még egyszer, kastély kapujában
Hajnali fátyolok őszi ködébe takartan
Nyílik az ablak, a függönyt elhúzó, s egy szép arc
Szól hozzád, másik kertben, valahol.

Dea Omnia

Mosolyod nélkül a Mindenség
elnémul visszavonhatatlan.
Nevetésed nyakláncát kioldod.
Csillagsor pereg szét a porban.

DANYI ZOLTÁN

A cs. és kir. rózsakert télen

(részletek)

Leszakadó ág

Leszakadó ág.
A zuhanó lomb hangját
később érted meg.

Egy új mozdulat

Egy új mozdulat,
ahogy int.
Egyre csak találgatom,
mit jelenthet.

Duino

Az erkélyen áll, a partot nézi,
a part felett a smaragd párát,
nem tudni, honnan jön,
menekül-e, vagy várnak itt rá,
az erkélyen áll, azokra gondol,
akik a tengert nézték innen,
futottak valami elől vagy valami után,
és megálltak itt, ezen az erkélyen,
elnéztek a kőkorlátok felett,
azután a Vörös Szalonba léptek,
és ujjaik sebzett hegyével
megérintették a clavichord
egykor talán csontfehér, mára
inkább dohánytól megsárgult
fogakat idéző, mégis egyre
selymesebb billentyűzetét.

Nem az, hogy nincs

Nem az, hogy nincs, vagy hogy
ennyire hiányozna, sem pedig az,
hogy más nem jöhetne, mert azt
mégúgy sem lehet; sűrűn szórt
kövek, átjárhatatlan szövedékű fű,
így nem enged el, s tovább száll
csak a por a szemben, a szívben,
az ütőerekben; talán már nem is
ülhet el, csak majd ha vállaikra
emelik egymást, és így mennek,
vissza se nézve.

Ne az legyen

Ne az legyen, amit
csak meglátsz,
s a következő percben
már el is tűnik, mint
gyönyörű őz a fák között,
vagy egy ritka madár;
az erdő illata
legyen, amely nélkül sétád
nem lehet gondolat, út,
fáradhatatlan
keresés.

Repkény

6. (vissza és előre)

Semmi fájdalom, mondtam is, ha valaki megkérdezett, hisz éppen ez benne az örület, hogy semmi fájdalom. Alattomos a dög. Azt képzeled, minden rendben, csak apróságok vannak, csak apróságok. Itt-ott, ilyen-olyan, megszokottak is, meg újak is jönnek hozzá. Mindig megpróbálkozol ugyanazzal: inni rá egyet, még egyet, lassan így felejtéd, de csak rövid időre. Már mint a sajtósokat, görcsöket, fájdalokat, amelyek biztos csak átmenetiek, gondold. Mindennek közben semmi köze a végzeteshez, hisz az semmit nem fáj, semmit. És közben persze szívod a cigarettát, egyiket a másik után, ha ideges vagy, többet, ha valahogy megnyugodtál, akkor, élvezettel, még többet. Ebből nem gyárt ügyet az ember. Meg a munkához is hozzátartozik. Így gondoljuk, hozzátartozik. A sörhöz a rövid és a cigarettát, a borhoz az időnkénti konyak és a cigarettát, whiskyhez a gyömbér és a szivar, rövid vagy kubai, mindegy.

A munkához is a cigarettát. Mikor téma után koslat az ember, vagy a laborban dekkol, vagy hajtja-hajtja a modellt, egyik beállítást a másik után, ha leteszed a kamerát, mert már remeg a kezéd a súlytól, és, úgymond, kifújja magát az ember.

De itt a klinikán, mindazok után, ritka az a megrögzött nikotinista, aki rápöfent szíre-szóra. Én egyetlen ilyen se láttam. Mit mondjak, betojik az ember. Betojik, hogy menten meghal, ha ott folytatja, ahol abbahagyta.

És ekkor már fájdalom is van, hajaj, de még mennyire. Sajog, izzik a seb, roskadozik a rekeszizom. Légszomj, et cetera. Gyógytornászok sündörögnek körül, hogy visszavezessenek a helyes útra, diétásnővérek pislognak rád bizalmasan. Oly étel-italnevek kerülnek terítékre, amikről ezelőtt sohasem hallottál. No meg gyógyszerek, mázsaszám, mindenre pirula és injekció.

Mászkalni nem nagyon tudsz. A beszélgetésekhez néhány próba után semmi kedved. Az olvasás bajos. Zsebrádiód bekrepált, új elem is kéne bele. Minden, ami megszokott volt, problematikus lett. Minden apróság. Először is, hogy hol van? Egyáltalán, hol van?

Pedig eleinte nem hiányzik semmi és senki. Csak később, de mindjárt több minden, egyre több minden.

Ennyiben hasonlít egy nyaraláshoz. Ott is, a végén már a teljes otthonom hiányzott. Nincs az a kényelmes szálloda, ahonnan ne kívánoznék el. Nem is értem, hogy bírták oly sokan, például Heltai és Bródy és Krúdy hosszú-hosszú időn át szállodában? Kényelmes, kiszolgáltnak, na és? A többi? A többi hol marad? Mennyit laktam szállókban magam is, nem egy évben hetente két-három napot, és örömtől repesve hagytam ott valamennyit. Jó helyeket, a legjobbakat. Mert mit tehet egy szállóban az ember? Jól eszik, kivált tekintélyes reggeliket, amit otthon általában hanyagol az ember. Sokat iszik, többet, mint otthon, mert mégiscsak tenni kell valamit egész nap. Mindezek következtében sokat alszik, heverészik, mert a szobák másra nem is alkalmasak, csak végszükség esetén merészkedik ki egy ismeretlen városban az utcára. Aztán, hogy egyes

helyszínekre többször is visszatértem, már a város se volt egészen ismeretlen. De a hiány, amit végül mindig éreztem, ettől még kínzó hiány maradt. Pedig azidőtől még nem voltam családos ember. Nem gyerekekhez szaladtam haza. De nem is szaladtam, ez túlzás, a fenét szaladtam, csak eljöttem, otthagytam, és boldog voltam, hogy otthagyhattam. A nyaralás ugyanez. Két hét nem otthoni összezártság, ami a végén még rosszabb, mint az otthoni összezártság.

Itt azonban a kényszer az úr, ezt mindenki érzi és tudja. Kényszer, mint a kötelező katonai szolgálat, mint a börtön, a kitelepítés, a száműzetés, és mint a fegyenc-, vagy a járványtelep. Lehet ellene hőbörögni, meg is teszi úgyszólván mindenki, de ez a hőbörgés gyenge lábakon áll. Mert aligha fűti jogos igazságérzet a felháborodást. Így a hőbörgő viszonylag gyorsan lecsendesedik, és fejére húzza a takarót. Örül, ha altató nélkül aludni tud. De ha csak azzal, az se utolsó.

Különben, úgy istenigazában, nem jut eszembe semmi. Hosszan, semmi. És így is elkopnak a napok, lassan persze, de kopnak, határozottan kopnak, a legszükségesebb intermezzók mellett, csekély energiárfordítással. Több nem is igen volna, azaz még nincs, majd lesz.

Vegetálás, ez dukál most. Semmi szembetűnő teljesítmény! Fal mellett lopakodó, csak a legszükségesebbre szorító élet, távol a luxustól, azaz mindennemű művészettől.

Szegény Berda Jóskát mégis utolérte a vegetatív költészet vádja, gyomros és vastagbeles témáinak túltengése miatt, és mert a tökfeknek fogalmuk sem volt, hogy milyen fokú askéta ez az epikureus, ez a hedonista. Mert ki lett volna képes életének javát ágyrajáróként leélni özv. Pákozdi Damasztinné főbérli hatalma alatt? A legnagyobbak közül ki járt volna télen-nyáron rövidnadrágban hegyet-völgyet, ízletes gombák után szimatolva? Ki mérésztelt volna himnuszt zengen a természet ölen sebtében végzett emberi szükség felemelő perceiről. Ki cserélte volna el az ostrom után a nehezen szerzett amerikai húskonkonzervét avas szalonnára? Bizony, rajta kívül senki!

Igaz, Csibráky, mint Berda legodaadóbb híveinek egyike, csak hosszas meggyőzés után engedte át az avas, de mégiscsak valódi, hamisítatlan szalonját Józsi bácsinak, nem is kicsit röstelkedve, hiszen a cserekonkonzerv sokkal értékesebbnek tartotta. De látva a költő arcának gyönyörűsége földerülését, szemének csillogását, és hallva egy kétségtelen nyelvcsettintést, arra kellett gondolnia, hogy valószínűleg ő még éretlen az ilyesféle árucseré méltó megítéléséhez. Istenem, de rég volt, mikor ezt mesélte!

Igen, itt a klinikán nosztalgikus lesz az ember. Résben. Másrészt a manák, sőt a pillanatnak élő is lesz. Mindkettő rossz képlet. De itt, most, aligha kínálkozik jó képlet, a fel- vagy meggyógyulásba vetett makacs bizakodáson és hiten túl. És ez épp elég, hogy reggel felkeljek, a klozetra kimenjek, elköltsem a hitvány és ízetlen reggelit, bekapjam az utolsó kocka dugi csokoládémat. Hogy egész délelőtt lessem az embert, aki itt újságot szokott árulni.

Csibráky sosem olvasott frissiben sajtót, csak hetek múlva vette kézbe, ha épp eszébe jutott.

– Tudod – mondta egy ízben –, mi a fenét siessék velem, mire megjelenik, már nem tehetek semmit. De a tény hetek múlva is tény marad.

Ebben fenemód igazat adtam neki. De az elvet mégsem tudom követni, e tekintetben is a plebszhez tartozom. Sok mindent meg lehet etetni velem. Ugrom a csengettyűre, mint Pavlov kutyája. Persze nem csoda, hisz kutyajegyű vagyok.

Tulajdonképpen félek a kutyától. Gyerekkoromban meg különösen féltem. Ez mindig eszembe jut. Attól féltem, hogy megharap, ezért nem mertem velük játszani. A dühös csaholástól is féltem, meg hogy a sarkamban jár, belekap a sarkamba, ha nem nézek oda, még inkább, ha odanézek. Volt a házunkban egy rémes, félszemű fehér puli. Beleőrült a szobafogságba, szinte folyamatosan ugatott, és ha végre kiengedték, tébolyodottan száguldozott a házban, a lépcsőházban le-föl, mint a kilőtt ágyúgolyó. Ha pedig gazdája, egy vékonypénzű férfiú, tipikus elméleti ember, pórázt vetett a nyakába, hogy az utcára vigye dolgát végezni, csak hanyatt dőlt, ellentartással, vagy előre rántva és rohanást tudott haladni vele. Mert a piszok dög a házak tövéhez tapadt orral vonszolta őt utcahosszat, mígnem haja égnek meredve összeborzolódott. Röhögni éppen lehetett rajta, de én szánalmat és részvételem is éreztem iránta. Mint ahogy mindenki iránt, aki háziállatának áldozata lett. Nekünk csak törpepapagájunk volt egy darabig, majd – mivel a konyhában állt a kalitkája – egy éjjel gázmérgezésben elhalálozott. Reggelre kelve már holtan találtuk. A szívem nagyon összefacsarodott tőle, mert ha nem is rajongtam érte, megszerettem, és attól fogva hiányzott.

Ide, úgy látszik, tilos behozni kutyát, mert még sehol se láttam, hogy kutyával jött volna valaki látogatóba. Pedig nagyon is elképzelhető, hogy valamelyik sorstársamnak erősen hiányzik már itt benn a kutyája, de mindhiába, ha nem lehet behozni. Tiltja a szabályzat.

Igaz, a szabályzat azt is tiltja, hogy bárki hozzátartozója a kórteremben töltsen az éjszakát, mégis megteszik egyesek. Felelősségre vonáskor az ilyen hozzátartozó képtelenül harcias arckifejezést ölt, mintha betegéért nem csak a saját, de mások vérét is kiontani lenne képes. Továbbá azt is tiltja a szabályzat, hogy gigantikus mennyiségű, és hamar rohadásnak induló gyümölcsöt halmozzanak fel a kórtermekben, de ugyanők ezt is elkövetik, szemrebbetés nélkül. Óriási különbség van tehát tilos és tilos megítélése között, hát még abban, hogy kinek igazán tilos, kinek nem.

Amikor Szombathelyen végre megtaláltuk Csibrákyt, meglepett, hogy egy fehér foltos kórcs kutyá fekszik a lábainál. Oszkár óvatosan kerülgette, mert aznap akadt már egy kutyakalandja. Emlékezetem szerint sosem láttam Csibrákyt kutyával, ezt ő is megerősítette:

– Nézd Moyzeském, az igazat megvallva akkor szegődött mellém ez az árva, mikor én is árva lettem, amikor Irénkém itt hagyott. Ezzel a jó pofával, Pikknek hívják máskülönben, mégiscsak könnyebb. Nem tudom, miért, de nagyon ragaszkodó, meggyanúsítottam már, hogy Irén lelke költözött belé, ezt is figyelmesen meghallgatta. Különös jószág. Sosem volt kutyám, gyerekkoromban sem, ami ritkaság. Apám nagyon szerette az állatokat, mindenféle állatot, anyám viszont nem engedett be semmiféle

hozzánk. Apám nem erőltette a dolgot, de ha sétálni mentünk, minden szembejövő kutyát megsimogatott, elfogadta a pacsit, engedte, hogy felugorjanak rá, mondom, valószínűleg bolondja volt a kutyáknak is. Most meg én lettem kutyabolond, hatvan év múlva, na, ilyen számárság az élet.

Ami azt illeti, valóban számárság. Érdekes is, miért ragaszkodunk körömszakadtig ehhez a számársághoz? Nincs rá válasz.

Pedig itt aztán különösen aktuális a kérdés. A lemondó, legyintő, legyintető beteg ritka madár, annál több a páciensek közt a kényes, követelőző, akaratos, akarnok, az alkudozókról, kunyerálókról, tarhásokról, kufárkodókról nem is beszélve. És mindez, érthető, a jövő miatt.

Orvos és nővér mindezzel tökéletesen tisztában van.

Például, Csipke átszól a szemközi ágyról:

– Csöngessél már, az enyém nem szól.

– Nem hát, mert nem szól, hanem világít.

– Csöngess már. Elviselhetetlen fájdalom van!

– Nana! Most kaptál fájdalomcsillapítót, várni kell, amíg hatni kezd. Légy türelemmel!

– Nem hat ez. Rosszat adtak. Nekünk mindig rosszat adnak. Csöngessél csak, légy szíves!

– Megtörtént. De ne várj csodát.

Hosszan teltek a percek, Csipke nyögött, jajgatott, nem történt semmi, a kutya se nézett rá, legfeljebb én, mert a frászt hozta rám a kínlódásával.

– Mi baj, Csipke úr? – illetően Móni nővér.

– Elviselhetetlen fájdalomaim vannak, szóljon a doktor úrnak!

– Most kapott fájdalomcsillapítót. Várjon!

– Rosszul rakták be a csövet, szóljon a doktor úrnak! Elviselhetetlen...

– Ne türelmetlenkedjen, Csipke úr, jó? Várjon!

– Valamit elrontott a doktor úr, nagyon fáj!

– Dehogyan fáj nagyon! Minden rendben van, várjon türelemmel, míg hatni kezd a...

– Ez nem hat. Biztos nem hat. Gyenge...

– Maga lenne ilyen gyenge! Nem szabad türelmetlennek lenni!

– De nagyon fáj!

– Majd elmulasztja a... Ki kell várni. Na, pá!

És így megy vég nélkül. Az ember már fel se veszi, de azzal vigyázni kell. Az a legveszélyesebb, a legcinikusabb megoldás. Isten óvjon tőle!

Mitől óvjon még Isten? Az elbizakodottságtól, az esztelen reménytől, a fékevesztett vágytól. Bizony jó lenne, ha ezektől megóvna. De vajon a kedvünkért megteszi ezt a csekély szívességet a jó Isten? Kötve hiszem.

Hangokat hallunk, folyosószerzte, felcsattanó és elhaló hangokat. Türelmetlen és éles hangokat:

– Már egészen jól vagyok és...

– Meg tudnék enni egy nagy tyúkot ültő helyemben...

– Ugyan mit!? Én mindent túlélék.

– Egy hét múlva arra se emlékszem majd, hogy hol voltam annak előtte...

– Micsoda? Én két nappal utána már elszívtam tíz szálalt...

– Ha nem lett volna benn az a fiú, már tegnap éjjel megdöntöttem volna a vöröskét. Nektek nem tetszik?

Pedig mind pocsékul van tulajdonképpen, tehát, ilyen helyzetben mit képzeljek róluk mégis? Mihez kezdjek velük?

Azt hinnénk, hogy a világot a komolyság viszi előre. De komoly ember még véletlenül se akad itt. Sorsunk balkeleti és bohócai vagyunk, és még mennyi kiábrándítót lehet róla mondani. Bárcsak eszembe jutna ugyanerről valami hősies, valami felemelő mondat, jelző is, de nem, csak olyan, ami lehangoló, leverő lehet. Nekem aztán hiába ajánlgatják, magasztalják a pozitív gondolkodást hasznáival egyetemben, gőzöm sincs, valójában mi lenne az. És főleg, mitől volna pozitív?

Senkit se látok itt például kártyázni, mert abban veszteni is lehet. A kórházban, klinikán nem kártyáznak, nem sakkoznak a betegek. Legfeljebb az orvosok. Azok igen. Keresztretvényfejtő is ritka. Elegendő nekünk az a rejtvény, amit testünk ad fel, azt se tudjuk megfejteni.

Ha a testi küzdelemre kell gondolnom, ismét Csibráky jut az eszembe, pontosabban édesanyjának a halála, úgy, ahogyan a Bajtársban tőle hallottam. Akkor én még a nagymamám se láttam meghalni, távollétünkben és kórházban történt. Csibráky édesanyja 96 éves volt már, maga kérte, hogy bevigyék, állapota óráról órára romlott. Rendelkezett, hogy a menyé nem látogathatja. A fia, Csibráky pedig történetesen a Mosonmagyaróvár környéki ásatást vezette. Valami úton-módon mégiscsak sikerült értesíteni, hogy haldoklik a mama. A tanácselnök kocsija hozta fel Pestre. Már az elfekvő osztályon talált rá, bedeszakázva, kipányvázva, amelyet eltépni igyekezett az a csontig lesóványodott test. Szemhéjai váladékozva, gyuladtan összeragadtak. Már nem látott. Karjai tele véraláfutással, a zsineggé sodrott géz metszette belé, nyöszörgő, artikulálatlan hangja kétségbe ejtette fiát. Ott állt az ágy mellett levett kalappal, télikabátban. Nem mert körülpillantani a többi ágyra, elég volt, hogy hallotta a hangokat. Megsemmisült. Megismer, anyuka?, kérdezte, elmondása szerint túl halkán. Nem kapott választ, így közelebb hajolt, de a rémes szagtól visszahőkölt. Nem volt képes az anyja arcába nézni, ő, aki sírok tömegét tárta fel, nem is tett egyebet, mint hogy farkasszemet nézett az elmúlással. Igen ám, de ez az anyja volt, még nagyon is élt, és pokolisan szenvedett, úgy, ahogy azt Csibráky előtte el sem tudta képzelni. Látta az apja halálát is, ha egyáltalán látható volt abból valami, hogy délután lefeküdt aludni, amiből nem ébredt fel soha többé.

Tevékeny, akaratos nő volt az anyám, mondta Csibráky, haldoklásában pedig az ereje megsokszorozódott, képes volt az ágyát is mozgásba hozni. Mióta megy ez így, kérdezte a hirtelen előkerült nővért. Már harmadik napja lesz, felelte, szegény, nehezen adja meg magát. A férje tetszik lenni? Csibráky iszonyatosan elszégyellte magát, és most már nem tudta levenni a szemét anyuka arcáról. Nem, a fia vagyok, válaszolta és majdnem sírt, de ő még így is fiatalabbnak hat, mint én, aki halottak között töltöttem az életemet. Én is, tette hozzá s leszegett fejjel elsietett a nővér. Csibráky arra gondolt, hogy elfelejtett ennek a lánynak adni legalább egy tízest. Adni kellett volna egy tízest! Amikor idáig ért gondolatban, a mama egy óriásit kiáltott és lehanyatlott. Azt kiáltotta, hogy BABA. Nem mozdult többé, a teremben síri csend uralkodott.

Amikor kiértem a kórházkapun, mesélte Csibráky, vettem Csongort és gyufát, mert elfogyott. Vettem egy Sportot. A közeli talpasban kötöttem ki, egy deci rumhoz és korsó sörhöz váltottam blokkot. Aztán kértem még egy deci rumra blokkot, hogy ne kelljen újra sorba állni. Az egyik pulnál Frank Janót láttam Hornyánszkyval, nagyon

belemelegedve valami vitába. Hiába törtem a fejem akkor, és később is, most se tudom, ki volt anyámnak BABA.

Szegény jó Csibráky Károly bátyám! A legmeggrázóbb történetet is úgy tudta elmesélni, mintha az objektív törtvény és igazság lenne munkában, ugyanakkor személyes részvétellel mégis, amely részvétről nehéz lett volna megmondani, hol, melyik szavában, mondatában bűjt meg s honnan bűjt elő.

A halál, a halál!

Valaki megtelefonálja, mindig megtelefonálja. Újában kiváltképp, hogy fogytán fogyunk, soraink ritkulnak, vagy hogy mondják?

Mint most Rezek, sietve, rebegősen mondta el, hogy ő is odavan, a legrégebb barátok közül való, a legkülönösebb érzékenységek egyike, a művészet mániákusa, az örök idegen, a más, váratlan és szabálytalan. Gyalogpolgárnak gyarló, ügyetlen, problematikus, festőnek mániákus, egzaltált, álomszerű, lírai és agresszív. Volt valaki, volt, soha többé egy ilyen. Valamiképp sikerült neki közelben tartani minden valódit, az ásványoktól a nagy mítoszokig, és semmit se váltott aprópénzre. Ritkaság. Nála, az ő óbudai lakásukon kerültem össze Ágival, hajaj, már milyen nagyon régen!

Osztálytársak voltak a Radnótiban, egy erős osztályban, tehetséges osztályban. De festő csak belőle lett, és Ágiból az első halott osztálytárs, torokszorító rágondolni. Elég léhán és meggondolatlanul beszéltünk akkoriiban, mindent megengedve magunknak, amit helyesebb lett volna szánkra sem venni. Ebben az intellektuális és hülye játékban persze még a közelébe se tudtunk merészkedni a hamarosan bekövetkező változások horderejének. Éreztük talán, hogy időnként fölibénk tornyosul valami rémisztő bizonyossága a leselkedő veszélyeknek, de akkor még könnyedén elhessentettük magunktól a rémet. Ma, lassacskán már, a rém hessent el bennünket.

Azt mondom, ha nem lenne pálinka, sokan még addig se bírnák, mint így. De szerencsére, az Úr és az emberi bölcsesség összefogása révén van pálinka, mégpedig sok jó pálinka van. Itt persze szó sem lehet semmiféle nyalkatásról, legfeljebb az ember, ahogy Danténál Paolo és Francesca emlékezik a régi szép napokra, a testi és lelki nyomor legrosszabb pillanataiban. Mert ha semmit se lehet, emlékezni akkor is lehet.

De amikor belépek itt a közös vécéhelyiségbe, és megcsap valami hamarjában elszítt, bűzös bagó szaga, amivel itt még jó páran kísérleteznek – nem tudnak lemondani róla –, olyan helyzetet teremtve ezzel, hogy dohányzó szenvedélyem legszebb fejezeteire való emlékezésem menten csődöt mond. Pedig erőltetném a dolgot. Mert váltig ámulok, hogy pár nappal ezelőtt úgy bűjtam ki önmagamból, mint nem-dohányos. Sose hittem volna.

Különben ez a vécé itt, az emberiség szégyene. Hogy egészségügyi intézményben, kórházban, klinikán ilyen állapotú klozetet legyenek képesek tartani, az önmagában is skandalum! Manifesztumnak is beillik: A mi vécénkire biztonsággal járhat megbetegedni!

Ezt a miliót a köveztől határozottan elváló, s így illegő-billegő csészék alól kifolyó, kibuggyanó, gyanús színű és bűzű lé mellett, a kátrányszínűvé érett szarpetytyek sokasága, és az olajlázatba törölt hajdani ujjak barnás csíkja, a piszoárok táján állandósult intenzív húgyszag jellemzi, amely egy rossz minőségű szagtalanító penetranciájával keveredik. Mindez bárkit, húnyt szem-

mel is eligazít arra nézve, hogy hová, az ember megalázásának hányadik bugyrába lépett be. A tartályokból folyamatosan áramló víz a csészében hangosan csobog a vízköves porcelánon vagy a felsebzett, korrodált zománc, felszínén lebegtetni, körbe csavarintja azt a hátra maradt vécepapírdarabot, amit az előző sorstárs utoljára használt.

Nincs az a szomorúság, ami vetekedhetne a személyi integritás kényszerű elvesztésének szomorúságával! Sokan képtelenek elfogadni, hogy ilyesmi egyáltalán bekövetkezhet. Ők azok, akik a véletlen folytán bármiféle helyzetnek urai voltak s maradtak, akiket mindig elkerült a kegyetlen kényszer, ezért azt képzelik, hogy olyan nem is létezik.

Minő csalódás vár rájuk egy napon! Keserű ráébredés lesz, hogy alig is létezik más, mint a kényszer, amiről tudni se akartak.

Most abban vagyunk, hogy várjuk, mikor múlik el „fejünk fölül” a keserű pohár. Várni kell nyugodtan, ezt senki se vitatja. Volt már, hogy várni kellett. Így várták negyvennyolcban az akkori öregek, hogy megbukjanak a boisevikik.

– Eltarthat ez három hónapot, vagy egy fél évet is – mondta némelyik a téren üldögélők közül, ahogy Mensáros Zoli mesélte. No hiszen! El is tartott vagy fél évszázadot, a fenébe is! Ki gondolta volna? Mégis így történt.

Az okos ember tehát vár, kivárja a végét nyugodtan, ha meg nem hal időközben, mert az megesik néha.

Sok időt töltöttem gyerekként az efféle öregurak között a téren, szerettem őket, és ők is szerettek engem. Meséltek nekem, én is meséltem nekik, nagyokat neveltünk rajta. Rajzoltak nekem a homokba. A botjuk végével, mert mindnek volt botja, nagyon szép botjuk volt. Irigyeltem tőlük. Arra gondoltam, mire én öreg leszek, nem lesznek már olyan szép botok, amilyen nekik van. És ebben, utólag nézve is, igazam lett. Vannak botok, de hitványak.

Úgy voltam ezzel, mint apám bicskájával. Hosszú nyelű, keskeny pengéjű, úgynevezett szalonnázókés volt, csontberakással. Bámultam. Évtizedek múlva sikerült valami hasonlót vennem – apám persze már nem élt akkor –, de nem sok időt töltött el nálam. Valahogy, számár módjára, elhagytam a soproni vonaton. És hiába jártam utána, nem lett meg. Borzasztóan bántott, és az igazság az, hogy bánt még ma is, szégyenkezem miatta.

Apámtól nem is maradt rám a kalapján, fényképeim és egy némely iratán kívül semmi. Illetve, azért feltétlenül ide kell számolnom azt a sok-sok történetet, amit gyermek- és ifjúkorom évtizedei alatt mondott el nekem saját életéről. Mindezek legbecsesebb tulajdonaim ma, anyám hasonló öröksége mellett. Ők ketten, mesteri elbeszélők lévén, filmek sokaságának meséjét hagyták rám a némafilm kezdeteitől fogva. Ezenkívül, az évek során kialakult bennem egy nagyon is eleven benyomás, például a Lugosimoziról, ahová apáék jártak, Tom Mix-, George O'Brian-, Lugosi Béla- és Ivan Mosjukine-filmeket nézni. Úgyhogy, mikor Mándynál mosyanezekről olvastam a Régi idők mozijában, nekem már – apa jóvoltából – minden szó, minden név ismerősen csengett. Tehát, amit sose láttam, az ő révén átéltem mégis.

Ilyen tekintetben tehát el voltam kényeztetve. Komoly adománynak és nagy szerencsének tartom, hogy így alakult. Ebből a készletből nem fogyok ki hőttem napjáig, az egyszer biztos.

Szörnyű azért, hogy minden csak hitványabb lesz. A botok, filmek, az egész élet. Hitványabb lett, mert az emberek lettek hitványak, hitványabbak, mint elődeik és így tovább.

– Nézze – mondta az itteni liftes –, én lassan nem járok sehova. Pedig mindig azt kaptam az asszonytól a fejemre, hogy fontosabbak nekem a haverok, mint ő, vagy a gyerekek, pedig ez abszolút nem igaz. Mindegy. Már a gyerekeket is leszarom, azok is engem. Persze. Máshová meg nem kívánkozom, sose kívánkoztam, nem vagyok se turista, se kórlista, se sipista, semmi. Érti? Moziba, színházba be se teszem a lábam. De a jó haverság hiányzik. Én nem értem az embereket, lassan magamat se. A gyerekek se mennek át egymáshoz, mint a mi időnkben. Mind ott-hon kuksol. A mi időnkben egy ütődöttben több élet volt, mint ezekben. Hát nem, mondja meg? Én nem értem, mi történt? Hétszámra nincs egy nézhető film, semmi, csak ezek a majmok parádézna, tudja, semmi más, idétlen hülyeségek, baromságok, hát nem? Legszívesebben én is begubóznék, de az asszony megölne, ha nem vinnék haza mindig többet, így is dögvőson vagyunk. Mit szól ehhez, mondja meg?

Képes volt így monologizálni fél délelőtt, persze, ha valaki azért végighallgatta. Ez a valaki rendszerint az egyik takarítónó volt, csontos, darabos cigányasszony, a tisztaság megszállottja. Villogó szemekkel járt-kelt szerszámoskocsiját tolva maga előtt, megvető pillantást lövellve a vizes kövön bizonytalankodó ápoltakra.

– Az én férjecském – így cifrázta – nekem-bikaerős ember, de sose verekszik, mint a többiek. Nyugodt, mindig nyugodt. Várjál csak, Rózsika, azt mondja, várjad ki a végét.

– Ki az a Rózsika?

– Hát én, ki más lenne – mondja széles vigyorral, hogy látni az aranyfogát.

– De hiszen a maga cédulájára az van írva, hogy Johanna. Hogy van ez?

– Mind a kettő én vagyok, és még Amál is.

– A fene a jó dolgát! Már bocsánat!

– Menjen csak vissza lefeküdni, még elég szarul néz ki. A férjecském megenné magát reggelire. A nőcijével egyetemben.

– Nocsak. Mit nem mond!

Fura egy néember, gondoltam, és milyen lehet a férjecském? Biztos valami disznókereskedő.

De nem, klarinétos, mint az később kiderült. Albert Nicholasszal is játszott duóban.

7. (Hédike)

„Hallom, benn vagy! Nem akarok bemenni érted, remélem, nem haragszol ezért rám még jobban. Amúgy hogy vagy? Mert azt hallottam, jól, ahhoz képest, gondolom. Leszoktál a cigiről, azt mondják. El se tudom képzelni rólad. Mert én, tudod, sose cigiztem. De te, borzasztó, hogy mennyit szívtál, többet, mint Anya, sokkal többet. Képzeld el, ma reggel kilenc óra felé csörgött a telefon, és biztos voltam benne, hogy te hívsz. Persze nem te voltál. Tényleg, mikor találkoztunk utoljára? Öt éve? Tíz éve? Nem tudom. Egy-kétszer üzentem neked a Kissel, de sose hívtál fel, igaz, én se hívtalak. Elment az idő, Lacikám, elment. Te nemigen gondoltál rám soha, én meg, megszok-

tam ezt. Így van. Mindig megtaláltad, amire épp szükség volt, van, ezért én is mentem a fejem után, és egyáltalán nem bántam meg. Ismerjük mi egymást, igaz? Sajnos, semmi se úgy sikerült, érted, egyáltalán nem úgy, ahogy gondoltam, és azt hiszem, neked se egészen, ahogy szeretted volna, ahogy mondtad nekem is, hányszor, de hányszor, hajaj! A képeid még megvannak, a napokban is dicsérte valaki a nagyobbikat, de nem emlékszem, ki, pedig alig jön hozzám valaki. Már Fodor Ági se, abszolút senki, én se megyek sehova, csak dolgozni, be a könyvtárba, tudod, hova. De lassan oda se, elmegyek nyugdíjba, mint a húgom, meg a többiek. Ennyi telt tőlem, így is sok, sokkal több, sokkal, bár ezt senki se fogja elismerni nekem. Azt ugyan mondogatják, szinte percnként, hogy: köszönöm Hédikém, nélküled itt semmi se lenne, tudod jól, semmi, de semmi, ez az egész a te műved, Hédikém! De azért a fizetésem éppen ugyanannyi, mint öt évvel ezelőtt volt, azaz éhbér, ha Tibor nem pumpálna belém olykor-olykor egy kis pénzt, semmire se futná nekem. A rezsit se tudnám rendesen fizetni. Ja! Te nemigen tudod, ki az a Tibi, de mindegy, elég rendes, úgy ahogy megvagyok vele. Persze egy örült igazából. Egy mániákus. Tudod, hogy mindig kifogom, most is, naná, de azért rendes, és tényleg nehezen volnék meg nélküle. Egyáltalán nem így képzeltem persze, ezt csak neked írom, kissé félve így is, mert nem akarok én semmit, tőled se, tudod jól, csak éppen ennyit azért be kell vallanom neked. És kár, hogy nekünk nem sikerült egymással semmi, illetve, amikor már majdnem sikerült, akkor romlott el végleg, és igazán, nem tudom, melyikünk miatt. Bennem úgy maradt meg, hogy te rontottad el, de már nem vagyok biztos ebben sem.

Elég sokat olvasok, pedig sokat romlott a szemem az utóbbi időben. De hiába, mit csinál a könyvtáros szabadidejében? Olvas. Mi mást? Ebben a bazi nagy házban csak öregek laknak, és lassan kezdenek kihalni innen-onnan, évenként egy-két lakás üresedik meg ilyenformán. Nagyon rossz érzés ez is, a harmadikról lenézek az udvarra, de közben ezt is látom, meg azt is, amikor ezek, a húgom meg az Öcsi még kicsik voltak, együtt laktunk mind, Apa is élt, Anya is, és nem volt veszekedés. Holott, tudod te, mindig veszekedtünk, nem lehetett kibírni. Ez tette tönkre a legjobb éveimet. Ezért kellett nekem örökösen a Fodor Ágiéknál dekkolni, mert a nagymama ott maga volt a biztonság és nyugalom. Hiába, na.

Nem akartam magamról írni, de mégse tudok mást. Tudom, hogy unod. Nincs mit tenni. Te legalább emlékszel rájuk, ahogy én is emlékszem a tiedre, majdnem mindenkire, apádra legfőképp, pedig háromszor ha láttam. Nem szeretted engem, úgy rémlik, és Tamást sem. Őt te se nagyon szeretted, ő pedig nagyon féltékeny volt rád, pedig nem volt rá semmi oka.

Irtóra elszomorodtam most, írás közben. Remélem, nagyon remélem, hogy teljesen meggyógyulsz, ne csináld ezt velem. Ha rendben leszel, egyszer bejöhetnél hozzám, talán megismeresz még. Addig is, szia és csók: Hédi.”

Táncos a paplanra dobta a levelet, újra megnézte a borítékot. Ezt elhozta valaki egészen a portáig, ott beadta, gondolta Táncos, nem nagy rejtély, hogy ki lehetett. Megnézte, hova hoztak, hol döglődöm, gondolta Táncos. Jól megnézte magának. Mindig ilyen volt, gondolta Táncos. Már nem sokáig leszek itt. Megyek, Isten hírével. Bár már holnap mehetnék! De nem mehetek. A fene egye meg, gondolta Táncos.

A folyosó végi törött ablakhoz ment. Most zajlanak a mütétek, gondolta, épp most, és lenézett a parkra. Ott somfordált a nagyfejű. Igazi vadállat, gondolja Táncos, a rigókat figyelni, képes lenne elkapni egyet közülük. A legfiatalabbat, vagy a legöregebbet, így dukál, de izre finomabb a fiatal, az öregje a kutyának se kell.

Még jócskán húzódtott a sebe, óvatosan, groteszkül mozgott, de az ellenkezőjét próbálta mímelni, hogy eleve lerázza magáról a gyógytornászokat. Nem sokat nézelődhetett, mert az ágyába parancsolták, jött a csőrös-röntgenes, a mindennapos.

Közben Hédi járt a fejében. Minek jött ide? Miért írt levelet? Évek óta nem látták egymást, minek találkoztak volna? Az ő történetüknek régen vége, nincs miről beszélni, úgy a legjobb, legszebb, ahogy volt. De hogy volt? Végül is, hogy volt igazándiból?

Táncos tudta, nincs válasz az efféle firtatásra. A legfontosabbakra nincs válasz. Amire van, az nem fontos, lényegtelen, könnyű, átmeneti.

Táncos tudja, mi a szerelem, mit ér, mi volt, mi van, és miért hiányzik akkor is, ha egy porcikánk se kívánja újra, se javát, se nyűgét.

Hédi, Hédi. Hédike. De régen volt ez az egész, gondolja Táncos, úgyszólván a gomolygó ősidőkben, még az életem előtt, gondolja Táncos. Persze, jócskán sántít ez az egész. Senki sem érti, látja egyben az egészet, bárhogy adja is a nagyokost. Jó, ha ellát az ember az orra végéig. Az sem garantált. Semmi se garantált.

Hirtelen álmosnak és nagyon fáradtnak érezte magát Táncos. A sorstársak is nyugton, nagy csendben voltak, pillogtak, vagy bóbiskoltak, egy szó hang se hallatszott. Kinn ragyogó napfény, már-már túl szép idő az ápolottnak. Táncosnak nem akaródzott megmozdulni, könyve után nyúlni, amit félbehagyott a levél miatt, hirtelen az érdektelenbe zuhant vissza. A nyitott ablakon által a levegőégre látott, a felhőkre, most éppen egy se volt belőlük, csak a legyek cikáztak a sorstárs gyümölcsöstálja körül. Fájt a háta lapockatájékon, jobb karját behajlítva a feje mögé fektette a párnára, jobb vállát máris. Jóleső bódulat vett rajta erőt és mire felébredt belőle, a szoba már csaknem tele volt látogatókkal. Hozzá most nem jött senki. Felkászálódott, és újra a törött ablakhoz ment. Lenézett a parkra. A sorstárs szokása szerint ismét ott falatozott családja körében, szinte azonnal felsandított az ablakra. Érzékeny fiú, gondolta Táncos, megérzi, ha látják.

A fotós mindig csak néz, jó, ha lát is, de csak ritkán érez, mással van elfoglalva. Látja, ha valami jó, érdekes, egész, izgalmas vagy kiegyensúlyozott. Fénnyel teli vagy fénytelen. Szimmetrikus vagy aszimmetrikus. Harmonikus vagy diszharmonikus.

A többi mintha nem tartozna rá, van efféle érzése a fotósoknak, gondolja Táncos, bár merőben igazságtalan volna ezt betartani. Mégis, egy fotós ne legyen moralista, holott miért ne lehetne az, ne legyen bírása a jelenségeknek, holott óhatatlanul a bírása lesz, így vagy úgy. Ne szépelegjen, kerülje az érzelmességet. Miért? Miért pont ő kerülje? Ne legyen se ordenáré, se pornográf. Miért? Miért van kitiltva? Nincs kitiltva, mondják, csak az olyan önmagát rekesztheti ki a szakmából, a kollégák díszes táborából. Istenem, mennyi kretén, gondolja Táncos, és nagyot fúj, kretének gyülekezete. Alig várják, hogy valakit kitérjassanak maguk közül, ezek a förtelmes és tehetségtelen képmutatók, dedósok, pénzéhes seggfejek.

Ez jutott eszébe a törött ablaknál, miközben derűsen szemlélte, hogy tömi a fejét a sortárs, akinek semmi sem elég, az éjjel még meg akart halni. Aztán kellőképp megfingatta magát, és utána elnyugodott. Kutya baja sincs már. Ezek az emberek saját testükkel is dilettáns módra bánnak. Mint mindennel. Majdnem mindennel.

– Ha visszagondolok – mondta egyszer Tánkos –, rémes, hogy mit kellett kiállnia ennek a Hédi-nek az úgynevezett udvarlás örvéen. Mintegy örök lázban égve töltöttem fel magamat annak idején új nevekkal, szépségekkel, új evidenciákkal, és mindennel, ami hozzájuk tartozik, majd ezt a számomra sem egészen áttekinthető, emésztetlen kutylékot, nap, mint a nap, a gyanútlan, s főleg erre felkészületlen Hédi elé teregettem, úgyszólván rákényszerítettem, hogy végighallgasson. Aligha lehetett hozzá kedve. Ráadásul kollégái és főnöke a háta mögött röhögtek rajta, illetve nógatták, hogy küldjön el már a fenébe. Minderre én ügyet sem vettem persze. Szegény Hédi, egy szimplább, de célratörőbb udvarlás biztosan jobban tetszett volna neki. Mert ha moziba mentünk is, én folyton magyaráztam, néha még a vetítés alatt is. Egész jól tűrte, azaz ritkán ásított.

Muris pár voltak ők. Illetve, nagyon nehezen váltak azzá. Mert mindig és mindketten másba lettek szerelmesek, mindig mással kötöttek házasságot, és nagyon sok minden történt velük addig, míg végre igazán egymásba szerettek. Ez aztán heves volt, de nem tartott soká. Faképnél hagyták egymást újra, mással kezdtek mindketten, mint már annyiszor. Valami drámai feszültség volt közöttük, ha úgy tetszik, élethosszra kitartóan, szép, de kissé ostoba kicsengéssel, akár irigylésre méltón mégis.

Mindnyájan ismertük Hédit, legalábbis hatvannyolc után, Hédi is ismert mindnyájunkat, a régi bandát, a brancsot, az egész társaságot. Pedig sosem mozgott otthonosan közöttünk és tulajdonképpen elég zárkózott lány volt mindig is. Rendszerint idő előtt lelépett, ha valamibe nagyon belebonyolódunk, de azért szívesen vihogott velünk egy darabig. Voltaképpen Hédi mindenkinek tetszett, de senki se kezdett ki vele a társaságból, tiszteletben tartottuk, hogy Tánkossal ők összetartoznak, még ha nem is

volt közöttük semmi komoly. Így volt ez rendjén.

A magam részéről mindannyiszor megbántam, ha olyan lánnyal kezdtem, aki szemlátomást nem volt szabad, még ha tagadta is. Ebből mindig galiba lett, felesleges féltékenykedés, jelenetek, rengeteg magyarázkodás, lelkizés, üresjárat. Nem szabad engedni az efféle unszolásnak.

– Nagyon ráfáztam a hét végén – meséltem Tánkosnak, még az Ági-korszak kellős közepén –, elhittem egy lánynak, aki különben borzasztóan tetszett, hogy semmi köze a fiúhoz, akivel a házibulira jött. Régről ismerem a srácot,

Telekessynek hívják, és a közelben laknak. Neked is ismerned kell, az egyik lába gépben van, mert annak idején megkapta a paralízist. Ő megkapta szegény. Szóval kezdtünk nagyon összebonyolódni a sötétben, tánc közben ezzel a csajjal, de egyre jobban zavart, hogy Telek az ajtófélfának dőlve egyre csak minket néz. Szegény feje, később megtudtam, szerelmes volt ebbe a lányba, de az tényleg nem bízta. De akkor is, paralízis, plátói vágyakozás, és még a tetejében az imádott a szeme láttára kikezd az első palival, azaz velem, ez bizonyára sok volt Teleinek. Röhej, de egyetértek vele. A házigazda, Simonits Laci, tudod, borzasztóan letolt engem, hogy elvarjúztam, és éppen Telektől, a nőt, a nőjét, satöbbi. Írtó pipa lettem, mert persze ittam is már. Mondom a lánynak, hogy ezt azért nem kellett volna! Miért? – kérdezte kerekre nyílt szemmel – én az igazat mondtam neked, Telekessy talán más mondott? Nem mondhatott, mert ez az igazság. De bármi volt is az igazság, hamarosan felcihelődtek mind a ketten, és távoztak, éppen úgy, ahogy jöttek. Én meg ott maradtam, mint fekete seggű, a nagy tanulással. De azt se tudom, mi lenne ebben a történetben a nagy tanulás? Semmi.

Tánkos röhögött: Az, hogy pofára estél, ráfáztál a sompolygásra!

Na, hát ez Tánkos! Neki is megvolt persze a nagy pofára esése később, ha nem is Ágival vagy Hédivel, hanem egy újabb szerzettel, hogy jobban fájjon. Fájt is, hónapokig hallgathattam, hogy kitolt vele, és éppen az, akibe minden bizalmát fektette, hogy rázta át, csalta meg szeme láttára, hagyta faképnél őt, aki messze a legrendesebben viselkedett vele az összesek közül. De nemcsak én hallgattam Tánkost ekkor tehetetlenül és egyre jobban unva az egészset, de mind a többiek is, az úgynevezett legbizalmasabb barátok. Mindig akadt belőlük legalább öt.

Ez a tavasz már jó tavasz, gondolja Tánkos, legalábbis nekem jó. Lehetett volna még jobb, de annak már január végén, amikor a vizsgálatok befejeződtek, reménye veszett. De rossz, mindennél rosszabb tavasz lehetett volna, szerencsére nem az lett, gondolja Tánkos.

Kissé összezavarodott a levéltől. Nem várta. Másról se,

de hogy épp Héditől jött az első! Fantasztikus, gondolta Tánco. Az efféle gesztusoktól, váratlan felbukkanásoktól, szívmengető nevek olvasásától elszakik az ember idővel, beéri azzal, hogy ridegen tartja magamagát. Az lett mára a megbízható, kis kockázattú, szokható terep. Senki se vadászik rá, könnyen és vidáman minden áttekinthető benne.

Most azonban megszólalt egy másféle hang, régi hang, ám cseppet se kívánt hang. Mégis, mintha medvehájjal kenetnének a talpát, szíve tájékát, elgyengül tőle. A fene ezt a Hédit, gondolja Tánco, miközben a számát keresi. Ah, már rég nincs meg!

Bár nem akarja felhívni. Dehogy. Csak a kíváncsiság. Meg a hiúság, hogy ő mindent megőriz. Frászt! Jól néznék ki! Így is túl sok a név, gondolja Tánco, és túl sok már a kihúzás. Lassan elfeketednek az oldalak.

Éles kontúrjait veszti a múlt, mint egy rosszul beállított, régi felvétel. Jól kivehető, ha elmosódó határ mutatkozik a negatívon, még inkább a kész képen. Minden, ami biztosnak látszott, bizonytalan lett, kétes hitelű, és még kétesebb kimenetelű.

A rontott felvételeknek egy része legalább olyan érdekes és izgalmas, mint épp a legjobban sikerültek, sőt, nem ritkán azoknál még gondolatébresztőbbek is. Nem lehet igazán megmondani, hogy miért. Az azonban tény, hogy közülük a sutaság miatt rontott felvétel csak a legritkább esetben vonja magára a figyelmet, talán, mert nyilvánvalóan kilóg a lóláb. Ahol azonban a jobb sorsra érdemes szándék valami technikai malőrön bukik el, ott hallatlan energia, feszültség keletkezik, és ez nem ritkán groteszk jelleggel, de valódi tüsszel lelkesíti át a felvételt. Az úgynevezett naiv báj ennek nyomába se ér. A szürrealisták első nemzedéke rajongott igazán a vérbeli, rontott felvételekért, fotókért és filmekért egyaránt.

Tánco ismertetett össze egy remek operatőr barátjával, akinek óriási gyűjteménye, valóságos archívuma volt az efféle fényképekből, és bizonyos részeiből időről időre kiállítást rendezett. Tánco rajta volt, hogy egy teljes katalógust és valami reprezentatív fotóalbumot hozzanak össze belőle, de ez máig se sikerült. Annak idején magam is beszálltam az ügybe, de mindhiába. Erre nem futotta a figyelemből és a pénzből se. Magyarozatként kevés, hogy mindez a kilencvenes évek kezdetére esett, ettől még! De a fiaskó igazi oka az volt szerintem, hogy az ötletet senki se érezte a magáénak, így elhárította. A felkínált anyagban nem látták meg a rendkívülit, az eredetit. A véletlen zseniális rendezőelvét az anonimitásban. Ha nincs vonzó név, futtatásra termett figura, a pénzember bevarrja a zsebet. Csak az jön számításba, „akibe érdemes befektetni”, „akit aztán érdemes ejteni”, aki jól jön játékszenvedélyük kiéléséhez.

– Tudjátok, először illegetni kellene magatokat, csak

azután festeni, és pláne kiállítani! – mondogatta Csibráky. – Ezek, akiktől ti segítséget vártok az ügyetekhez, műveletlen emberek, nem tudják megítélni, hogy munkáitokban mi a jó. De ha már behízelegtetek magatokat, utána bármit csinálhattok, jó lesz, egészen addig, amíg vigyáztok arra, hogy miattatok ne csapjanak a fejükre felülről. Mert azon a ponton vége a barátságoknak, pátyolgatásnak, segélyezésnek, futtatásnak. Marad a dzsungeltörvény, akár tetszik, akár nem. De bőven akadnak olyanok, akik sosem hágták át a fő rendezőelvet, éppen ezért karrierjük töretlen, életük sikeresnek mondható. Ezt vegyétek figyelembe okostóbiások!

Szegény jó Csibráky Carlos, oly nagyszerűen tud mindent elméletben, gondolja Tánco, hogyha képes lenne mindet a gyakorlatban is alkalmazni és kamatoztatni, úgy már rég világhírűnek és dúsgazdagnak kellene lennie, nem pedig foltos ülepű, hideg anyaföldben áskálóznak, az óvilág szomorú faggatójának, aki még azt is háromszor meggondolja, hogy mozijegyet váltson kedvenc filmjéhez. Mert az, hogy mindent tud, amit ember csak tudhat, és többnyire tanítványok hada lesi minden mozdulatát, ügyel minden szavára, mindez ugyebár a világnak nem számít semmit, gondolja Tánco a törött ablaknál. Úgy áll ott, mint Utnapistim a csillagvizsgálóban.

Operáló orvosa fogja meg a vállát, hátrafordul, sokat látott szem figyel az arcát, csendesen szól a kérdése.

– Hogy érzi magát?

– Egészen jól, már mehetnékem van. Köszönöm Tanár úr, amit értem tett. Igazán kesztyűs kézzel bánt velem.

Halvány mosoly a válasz. Mosoly egy fáradt, tiszta arcban.

– Jól van – azt mondja –, de még nem engedhetem ki. Ha ilyen szépen viseli, kedden kiengedem. Várjunk csak, mikor is volt? Igen, igen. Tehát akkor kedden, ha minden jól megy. Nagyon örülök.

– Hát még én!

De ezt már nem hallotta a Tanár, továbbment hátrakulcsolt kézzel, kissé hajlottan, pedig legalább öt-hat évvel fiatalabb, mint Tánco. Különbösen nem sokat tudott róla kideríteni, csak hogy a vitorlázás a szenvedélye. Mint egykori Mestere fiainak, sőt unokáinak és dédunokáinak is.

Egy vitorlabajnok-dinasztia lett belőlük a Balatonon, és a nemzetközi versenyeken is. Talán a Tanár is egy hasonló, de másik dinasztia tagja, gondolta Tánco, de többet nem sikerült megtudnia. Arra viszont kitűnően emlékezett, hogyan dagadt a Mester keble, amint fiai, a versenyek, a Repülő Hollandi-bajnokság kerültek terítékre, szinte áradt a szó abból a hallgatag emberből. Amit Tánco a mai napig tudott a vitorlázásról, azt mind egykori Mesterétől tanulta el, a kitűnő, modern festőtől, aki a Török Pál utcában az esti rajzkört vezette, és korrigálta a delikvensek munkáit. Tánco imádta azt a helyet, ki nem hagyta volna a heti három alkalmat, a mindig rendelkezésre álló fej- és aktmodell kínálta stúdiumot. Hihetetlenül színes társaság látogatta rendszeresen a műtermet, ahol olyan kiváló személyiségek fordultak meg, mint László Gyula régész professzor, Veszelszky Béla festő, Laborcz Ferenc szobrász, Böhm Lipót és Hornyánszky Gyula festők és így tovább. De ott ismerkedett meg Tánco a később tragikus sorsra jutott, de akkor még frissen avanszált szobrász növendékkel, D. Tutával és barátaival is.

Valójában sosem értettem meg, miért igyekezett Tánco elsajátítani a képzőművészet valamennyi fogását, kitanulni mindazt, ami a mesterség belőle, amikor, látszólag, mint igazán megbecsült, jól boldoguló fotósnak semmi szüksége nem volt rá. Mi ez, ha nem különös becsvágy, különös szenvedély. Az igaz persze, hogy mindig is primán rajzolt, az iskolában versenyeket nyert vele, úgy tartották őt nyilván, még a tanárok is, mint „művészleket”, bár ő maga semmit se utált jobban, mint éppen ezt a szót. És életünk folyamán, ahogy láttam és tapasztaltam valahányszor, Tánco a műtermekben és a kocsmákban érezte magát legjobban (no meg némelyik étteremben és talán még a maradék kávéházak egyikében-másikában), mégis, huzamosabban mindig kénytelen volt úgynevezett polgári környezetben élni és dolgozni, mert sosem volt másra lehetősége. A saját, külön bejáratú műterem örök álom maradt.

Életünk egyik legfájdalmasabb pontját tapintom ezzel, a soha meg nem valósuló, de erős vágyak körét, amely idővel keserűséggé, fanyar vigorrá alakult át, és kézlegyintéssel ért véget. Az eltelt idő folyamán egyikünk se volt különösebben rámenős. Soha, semmiben. Ez bizonyára súlyos jellemhibának minősül ma. De az igazatvallva, akkoriban csak a politikai karrieristák voltak rámenősek, és a visszahúzóds számított sikknek köreinkben. Mert az előbbi mindnyájunkat undorított, míg az utóbbi, ha egzisztenciálisan kilátástalan volt is, de rokonszenves magatartás. Így aztán a velünk született élhetetlenséget sikerült megfejeelnünk a visszavonult élet nemességének ideológiájával. Bizony, nem is lett belőlünk semmi. Pontosabban semmi olyan, amivé titkon kívántunk lenni. De sebj, közben megtanultuk, hogyan fordítsuk hasznunkra a negatív hatásokat, kialakítottuk túlélési technikáinkat, rájöttünk, hogy érezzük jól magunkat akkor is, ha rosszul érezzük magunkat. Mindez évtizedekbe telt, s íme, miután mindent elsajátítottuk, megváltozott a rendszer.

„Új műsorhoz új férfi kell” – éneklé Bóni a Csárdaskirálynőben, Rákosi kedvenc darabjában. Csakhogy belőlünk már nem lesz új férfi, és az a típusú régi, akivé mi képeztük ki magunkat, az most se kell. Itt állunk hát nagy tudományunkkal a lila ködben, az új évezred nyitányán. Mint aki sose kellett és most se kell, akinél mindenki okosabb, ügyesebb, csak mert képes úszni az árral. Mert más-

ra se képes, mert születetten beszari, nyájszellemtű, alázkodó, nyalizó, kicsinyes, óvatos, ravasz és számító ez a nyomorult szerencsétlen, ez a derék átlag, aki mindenkor uralja a földet, javait birtokolja. De nem csak anynyi, szokta mondani ilyenkor Tánco. Nem azért, mintha túl jó véleménye lenne az úgynevezett tömegemberről. De igazságtalan se szeret lenni, ahogy én sem. Láttunk elég sok cimborát és másokat is, akik valósággal megittasultak kiváltságtudatuktól, holott csak parányi tehetséggel jutott több nekik, mint az átlagnak. De ennyi is elegendő ahhoz, hogy önkényesen, mindenki fölé helyezték magukat, lenézzék csetlő-botló, vagy keservesen igyekvő embertársukat, megvessék az önmérsékletet és takarékoskodást. Ilyenképpen kiismertük, hogy ha a babitsi „más vagyok, mint más” tudathoz nem illő szerénység párosul, hanem indokolatlan dölyfösség és gög, akkor a magát kiváltságosnak tudó és valló ember valójában még nevetségesebb és gyarlóbb, mint azon pórnép, akit éppen ő oly igen lenéz és megvet.

A Tanár is kiváltságosnak, másoknál többnek, azaz másnak érezhetné magát, minden oka meglenne rá, de Tánco meg mert volna esküdni rá, hogy – legalább is e téren – a Tanárt nem kísértette meg a Sátán. És ez nagyon nagy dolog egy ilyen érdemdús férfiu esetében. Szerénynek és alázatosnak maradni ott, ahol mások élete-halála kezébe van téve, ez a nagy próba, ez a nagy vizsga! Emberi testünk, ez a véres és gyarló matéria mindenestre két irányba mutat. Egyrészt, hogy éppoly értelmetlen és érdektelen lom a mindent felölelő káoszban, mint bármi más apróság. Másrészt, amit a humanista hirdet és vall, hogy egyszeri, megismételhetetlen együttállásában az öröktől való képmása, lényege nem anyagból való, de az anyagba van írva, szöve, számunkra szétbonthatatlanul.

És Csibráky, vajon mire jutna Csibráky, ha ásatási eredményeitől ő maga részegülne meg. Ha hatalmába kerítené „a minden kérdéses dolog meg van oldva, itt van mindenre a legjobb recept” mámorító érzése. Ha megfelelően kijelentésekre változtatná finom megközelítéseit és óvatos véleményeit? Több, jobb, igazabb lenne, mint így? Aligha.

– Hagyjuk meg a tökfejeknek a kiváltságtudatot – szokta mondani Nádas, Tánco egykori szerett és kiváló főnöke –, mi magunk érzük be szerény zseninkkel!

Ezt egy életre megjegyeztem.

Mindez Tánconak is eszébe juthatott lefelé a lépcsőn, hogy kávé nyerjen az automatából csekély hatvan forintért. Szilárd vasrács, valóságos ketrec védte az automata testét, az Isten tudja mitől? Talán az illetéktelen behatolók kezétől, bár nem tudom, mire gondoltak a rács megrendelői ezzel kapcsolatban, egy klinikai épület belső környezetében, állandó portaszolgálat mellett? Talán Herkulesnek képzelték a tüdőbajosokat és tüdőrákosokat? Akik életük kockáztatása árán megszerezni igyekeznek azt a húsz-harmint ezer forintot, amely maximálisan összegyűlhetett naponta az automatában. Mindenesetre úgy látszik, már a halvány gyanú árnyékáért is érdemes volt szegvasakból elkészíttetni azt az ormóttan rácsszerkezetet, amely mindmáig valaminő ellenállhatatlan szépséget kölcsönöz a kávéautomatának. Mert különben, egy automata úgy pórén, a maga valóságában, az ugye elég snassz. Valamivel tehát hangsúlyossá kell tenni, hogy ez egy hasznos valami, amivel vissza lehet élni, de ez, íme, meg van előzve, ki van védve a praktikus ketrecce!

A kicsorgó kávé túl édes volt, inkább híg, mint erős, de forró, és tisztességes adag. A kórházon belüli büfében mindezt azonos minőségben, de kisebb adagban, viszont drágábban kapta volna meg. Így valahányszor az automatát választotta, habozás nélkül. Mert igaz, hogy személytelen, de legalább nem szemtelen, nem utálatos, nem vág vissza dühödten az embernek, mint egy furia. Legfeljebb elnyeli a pénzt, és nem ad kávé. Egyszerrel, számtalan előnyös tulajdonsággal bír.

Táncos már rég nem volt az a választékos, válogatós, ingyenkedő kávézó, mint kezdetben – hogy úgy mondjam –, mint az extrém kávékompozíciók szenvedélyes kipróbálója, kóstolója, aki önálló kísérletektől se riadt vissza. Mígnem egy napon ráébredt arra az igazságra, hogy bárhogy ravaszodik is, a kávé csak kávé marad, legfeljebb rengeteg pénzt költ el arra, hogy ezt az evidenciát valahogy elfedje. És ha már így van, legjobb mindent a maga valóságában izlelni, csak ekkor derülnek ki a turpisságok, már ha vannak. Ugyanakkor a kendőzetlen kávéaroma jelenti a legnemesebb élvezetet e téren, amit közönséges adalékokkal nem lehet méltón fokozni. Ebbéli véleménye szerint élt a továbbiakban Táncos, a kávészertartás megmaradt, de nagyban egyszerűsödött. Mostanára, s ez már jó ideje tart, a szertartás is elmaradt, látszólag fájdalommentesen.

Ha valamin érdemes egyszerűsíteni, hát az életmód az, gondolta Táncos az automata mellé ülve. Lassan kortyolt, bámulta a néptelen előcsarnokot, a sivár architektúrát, ahol semmi részleten nem akad meg a szem, legfeljebb a kívül futó vezetékek rettentő összevisszaságán, és a lelógó armatúrák felett vibráló, poros neoncsöveken. Igen, az úgynevezett kevert fény, gondolta Táncos, amelynek használatát a munkahelyeken kötelezővé tették egy időben. Azaz, a kéken és narancsszínnel világító neoncsövek együttes alkalmazását. A rendelet betartását szigorúan ellenőrizték egy darabig, aztán már a kutya se törődött vele. Új műsorszám jött, új ostobaság, már az se érdekelt senkit, hogy világít-e egyáltalán a neoncső?

Vajon miért ilyen igénytelen, szegényes itt minden, tűnődött tovább Táncos, bizonyára azt válaszolnák, nincs pénz. Semmire sincs pénz. Mellesleg persze ez az igénytelenség kerül a legtöbbe, mert állandó reparálásra, toldozásra-foldozásra szorul, nyeli a pénzt, de mindig rossz marad, örökösen javítani való.

Erre, vagy nem is erre, de hirtelen bekattan Hédi arca, mosolya, ami megtévesztésig hasonlított Polonyi Gyöngyiére, aki az idő tájt volt Táncos kedvenc filmcsillaga. Tejeskávé színű bolti köpenybe öltözött alakjára, hatal-

mas dudáira, és ahogy fapapucsban, meztelen lábszárrakkal pipiskedett a boltlépcsőn, hogy Táncos feje fölött átnézessen a túloldalra, mert ismerőst látott ott elmenni. Süt még a késő délutáni nap, vörös és mézszínű levélszőnyeg borítja a Múzeum-kertet és a Kálvin tere. Kattogva jó a villamos az Üllői úton, néhány jegyűzőr ácsorog a Vörösmarty mozi előtt, a szomszédban a presszó félig üres. Táncos szívesen becsalná Hédikét egy kávéra vagy valamire, de a lány nem áll kötélnek. Éppen ezért Táncos úgy érzi, hogy sosem tudnak zöldágra vergődni ők ketten. Kár ezt erőltetni. De azért marad, rágyújt egy újabb cigarettára.

– Egyszer igazán elkéredzkedhetnél előbb. Elmennék valahová.

– Hová?

– Mit tudom én, ahova akarsz, érted, akkor nyugodtan elmehetnénk.

– Tudod, hogy mindig haza kell mennem Anyu miatt.

– Tudom. Anyu!

– Most mi bajod?

– Semmi. Igazán semmi.

Mert nem volt semmi baj, gondolja Táncos, amit esetleg bajnak hittem is, nem volt az, semmiség volt, enyhe, múltó zavar. A baj csak később jött, sokkal később, amikor már elbizakodottan nem számítottam rá, akkor csapott le fájdalmas szigorral. De addig? Még a könnyeknek is szőlői illata és -íze volt, és szinte tapinthatóvá vált, hogy acélozzák testünket-lelkünket a csalódások és féltékenységek.

Elfogyott a kávé és Táncos arra gondolt, hogy bedob még egy hatvanast, de hamar elvetette az ötletet.

Minek turbóznám magam, dűnnyögte, mire mennék vele, meg aztán ezeken a régi históriákon spekulálni is minek? Csak azért, mert most Hédi ke valamitől érzékenyült és üzenget. Amikor szükség lett volna rá, nem üzengetett, tojt a fejemre, sietve visszaadta a lakáskulcsomat, nehogy később meggyanúsíthassam őt valamivel. Én! Bolond egy firma volt mindig is, az is maradt, boldogtalan volt, ha nem panaszkodhatott valami miatt. Úristen, mennyit hallgattam tőle! És mennyit ásitozott nekem úton-útfélen. Kacagott és bőgött egy füst alatt, sose értettem meg, miért. Képes volt addig bőgni, míg a végén úgy nézett ki, mint Asta Nielsen a korai dán filmekben. Alapvető szörnyeteg persze az apja volt, egy cezaromániás pszichopata, a keze alatt vált komplett idegbeteggé Hédi és a testvérei is. Jobb nem bolygatni ezt az egészet, inkább felmegyek a szobámba, gondolta Táncos, és elindult.

Deák László posztumusz regényét a következő számunkban folytatjuk.

Szindbád bolyongásai

1. Szindbád és a védekezésre képtelen ökölvívó

Szindbád lassan közeledett a mesebeli házhoz. Oly régóta ismerte a helyet, hogy nem is érdemes róla beszélni. Nem volt e lassúsággal semmi baj, sőt örömteli volt, hisz az utazó újabban szívében fájdalommal vette észre, hogy észrevétlenül felgyorsul, száguldani kezd, és ez a gyorsuló forgás-pörgés egyáltalán nem volt színes kaleidoszkóp, mely elbűvölte volna, inkább előrehajtotta őt az ijesztő sebesség, észrevétlenül úrrá lett rajta, ahogy teltek-múltak az évek.

Most a jegenyefák alatt állt, a szobortól alig tíz, húsz méternyire. A meztelen bronzalak a napon felforrósodott – váratlan napsütés volt ez, a borús reggeli időjárásból a szinte sivatagi délutánt senki nem jósolta volna. Mivel a szobor a buszmegállóban állt már évtizedek óta, és mivel a busz egyre ritkábban tette tiszteletét ebben a megállóban, az utasoknak rendes szokása lett felmászni a pucér szoborra. – Térdénél tovább általában nem jut egyikük sem, gondolta Szindbád, de rögtön eszébe jutott, hogy azokon a sötét, néma éjszakákon, amikor ő otthon hajnali három órakor a szilvóriumos üveg után keresgél istentelenül, valaki nagyon részeg ember feljuthat akár az égig is egy szoborra mászva. – Ez bizonyíthatatlan – szögezte le magában Szindbád.

A megállóban most is többen álltak, egy páran a fiatalabbak közül lustán heverésztek a bronzférfi fényesre dörgölt nagylábujja körül, megnyugtatóan keleties jelenet volt, a teret szőnyegszerűen betérítő port sárgás derengéssel szórta be a nap, így eshetett, hogy Szindbád szinte a maga számára is észrevétlenül egyszer csak, hopp, a ház tövébe érkezett.

Kastélyszerű, magas, tornyos épület volt, tán érintetlenül maradt a mindent szétromboló iszonyú háború után, vagy mindig itt állt a sarkon. Na de volt is Szindbád gyerekkorában egy Sarokház nevezetű torta, szigorú édesapja ritka adományozó pillanataiban Szindbád maga is evett ilyet. Most, ahogy visszagondolt a régi, ehető sarokházra, meg kellett állapítania, hogy a túlsúlytortaszelet, amit csak fektetve lehetett felszolgálni, édesapja úri jókedvének e fő jelképe, igazából sosem ízlett neki.

Ekkorra már megint kicsit tovább lépkedett a napsütötte járdán, de valami fura változást érzett az elmúlt évtizedekhez képest ezen a falon. Nem mondtuk, de Szindbád sok tízezer ilyen, másoknak egészen egyszerűnek, hétköznapiinak tűnő fal mellett haladt el sokszor, sajnos nem számolta, hányszor, élete során, pedig milyen szépek is lennének a meghökkenően magas számok, egészen kétségbe lehetne velük ejteni egyes embereket, akik a számoktól az asztal alá bújnak. – Itt nyitva van egy kapu, amelyet az elmúlt évszázadok alatt még sohasem láttam nyitva. Meg is állt a kapu előtt, sőt, tett egy lépést és benézett rajta.

A ház, mint mondtam, kifejezetten az égig ért, kapuja is elég magas, boltíves kapu volt, üveglemezek borították, olyan katedrálüveg lapok, amiken nem lehet átlátni, de át eresztik a fényt. Az üveglapokra belülről futóparadicsom indái kapaszkodtak nagy nehezen, egyik-másik levél már barnulni kezdett, vagy a kapualj kövére esett, már ősz volt, valaki rég megette a paradicsomokat. Hogy a paradicsomevő ismeretlen vidám ember volt-e, arról Szindbád nem mert feltételezésekbe bonyolódni. Lehet paradicsomot enni sirva. Ezt pontosan tudta.

Kicsit beljebb lépegetett a házba, ahogy mélyebbre jutott, egyre hűvösebb volt, nem sokkal, de karján, nyakán, arcbőren észlelhetően. Sötétebb is lett, az udvar ege fölött már elhaladt pályáján a Nap, a ház udvara zöldes árnyakba merült, de egyetlen fényes folt mégis kiragyogott belőle valahogy. Szindbád közelebb lépett, és elmosolyodott. Egy kis ház állt a nagy ház udvarán, egy olyan házikó, melynek létezéséről Szindbádnak eddig fogalma se volt. Mindig boldog volt, ha valami ilyen felfedezést tett. Nem voltak eget rengetőek ezek a találasok-felfedezések, mégis egész lényét megrázta mindig az öröm, és úgy érezte ilyenkor, hogy megint körbejárta egyhelyben a világot. Nagyon szeretete a paradoxonokat, egyhelyben bejárni a végtelent neki nem csacsi ábrándnak tűnt, hanem napi kínálókozó lehetőségnek. Eszerint is élt, hagyjuk, hány évszázad óta, már nem is volt fiatal, de örök ifjúságra sosemis számított. Valamikor az ifjúságról szövögetett és elszakított bús gondolatsor közepén kéz érintését érezte a bal vállán. Nem ütötték hátba, nem is dicsérte meg a láthatatlan kéz a vállát veregetve, épp csak lágyan megsimította Szindbád vállát. Oldalra fordult, ott egy alacsony embert látott. Éppen az ilyet nevezik köpcösnek, gondolta. Kortalannak tűnt az illető, arca nem fejezett ki haragot vagy egyéb

érzelmet, ahogy az érintése sem, egyáltalán az egész ember nem fejezett ki semmit, csak ott volt, megérintette Szindbád vállát, és kérdőn a váll tulajdonosának szemébe nézett.

Körülbelül Szindbád válláig ért a férfi. Kopottnak volt mondható. Egyetlen dolog látzott rajta biztosan, hogy teljesen bizonytalanul áll a lábán. Azért volt oly finom az érintése, mert valakit megérintenie is hatalmas erőfeszítésbe kerülhetett. Már biztos volt, azért nem szólt semmit, mert lehet, hogy azon nyomban szörnyet halt volna, ha meg kell szólalnia. Szindbád valamikor nagyon régen már látott ennyire halálosan részeg embert. De ezt hagyjuk. Már évek óta nem látott ilyet, és ez egészen felvillanyozta. Egy ismeretlen ember, aki megérinti a vállunkat, és nem akar semmit tőlünk, nincs velünk baja, nem is akar közölni semmit, ez megnyugtató és egyben előremutató. Később azért beszélgetésbe elegyedtek, és a hajós megtudott sok mindent a nagy ház udvarán éldegélő kis házról. Meg hogy ez tulajdonképpen átjáróház, az udvar homályában nyíló, rejtett oldalajtón át lehet jutni a Thököly útra. Úgyhogy fogták magukat és átkeltek ketten a sötét folyosókon, a poros vashálók között a másik kapu felé.

Szindbád kísérője vészesen imbolygott, de meglepően ügyesen csinálta, végig útjuk során a folyosók és kapualjak közt se Szküllának, se Kharübdisznek nem ütközött, sőt, még egyszer Szindbád válla felé nyúlt a sötétből, és elkezdte mesélni az életét. – Golyó vagyok – mondta a sötétből a férfi –, te is nevezz Golyónak, én takarítom ezt a házat, mutatok neked összenyíló udvarokat, titkos teraszokat, mindent megmutatok neked, fogalmad sincs, belül minden egybenyílik, háztakarító vagyok, de nagyon erőset ütök, jól jött ez a hajón, mert hajós vagyok, azaz voltam, szóval ott jól jött, hogy öklözöm és dzsiudzsi, akkor abbahagytam és elmentem a légióba, de hagyjuk, az régen volt, mikor? nem tudom, nagyon régen, volt egy farkaskutyám is, itt a képe, látod? alá van írva: farkaskutya, már nem él, egyedül maradtam, de meg tudom védeni magam, ismerem minden fogást, dzsúdót, karatét, aikidót, érted, csak hát egyedül, de nem baj, csak szenvedek. Bejártam a tengereket, mindenütt megvédtem magam a kikötőkben, de egyedül maradtam, itt állok egyedül, hatvanhárom évesen, azt hiszed, sokat dumálok, de be tudom bizonyítani, hogy én nem sokat dumálok, hanem vannak tények, itt vannak nálam mind, be tudom bizonyítani akárkinek, nézd, ez itt a pénztárcában van mindig, ez a lap, széthajtom, már gyöngé, szétesik, csak óvatosan, na, itt van, ezt írja:

– Drágáim, már csak pár napom van, rettenetesen szenvedek, pokoli az életem, de tudom, hogy már csak pár nap van hátra, akkor megszabadulok. Csak egyetlen egy dolog fáj, amin nem tudok javítani, hogy itt hagyom egyedül a Lacit, szegény egyedül nem tud megállni a lábán, egyedül az ember család nélkül semmi, elveszik, és ő egyedül marad, ha meghalok, nagyon szeretném, hogy ha már nem leszek, támaszra leljen szegény...

2008. május 5. Panni.

2. Szindbád országának romjai

Időtlen idők óta építkezés folyt a környéken, Szindbád arra gondolt futólag, hogy nyilván élnek errefelé, a tér körül sorfalat álló sokemeletes bércaszárnyakban, olyan kisfiúk és kislányok, akik születésük óta úgy megszokták ezt a tájat, hogy már örökre ez marad életük első és meghatározó benyomása. A ház körül – gondolják –, ahol apával és anyával élünk, kerítések vannak, a kerítéseken túl meg földhányások, buckák, létrák és olyan mély gödrök, hogy a mélyüket nem is látni. Éjszaka, amikor a munkások hazamentek az építkezésről, a környék elcsöndesül, a faillatú kerítések mögött gyorsan homályba merül a rengeteg föld, amit különböző dombokba lapátoltak a bácsik. Hatalmas homokozó a táj.

A nagyapa is megállt néha a dohányillatú, barnult klöplifüggönyök mögött, orrával megérintette, fényes bőrével félrehúzta kicsit a csipkét a táj elől, nézett előre a sötétbe, mint egykor – most pár órára alszik a front, de nem árt figyelni. Ott, pár száz méternyire biztosan ugyanúgy kártyáznak a bebugyolált idegen katonák, karcos alumínium edényeiket morzsákkal törülgetik alaposan, és halkan beszélnek ők is a letakart lámpájuk ismerős olajillatában otthoni történetekről. Nagyapa visszaengedte a függönnyt a térre, halkan, óvatosan visszasétált a hátsó szobába, ahol a lépcső alatt nagyapányi szobát alakított ki magának, és könyvekkel zsúfolt polcok ölelték körül szétlapult párnakupacait a falépcső alatt... Szindbád szinte eltűnt ezekben a gondolatokban, valahol a Király utcában látta ezt a nagyapát, igen, emlékszik, az öregúr lányának gyönyörű szemei voltak, Szindbád próbált is holmi varázslatokkal, szelíd bűvöletekkel a szívébe férközni, de most tisztán érezte, hogy ennek a reménytelen reménykedésnek bármilyen édes emléke is csak megzavarná az előtte fekvő végtelen éjszakai térről szövögetett gondolatait.

Mire is emlékeztette őt ez a tér ilyen erősen, hogy másokat is emlékeibe rángatott a város és az idő különféle rétegeiből? Tényleg sokakat egy ilyen szobába tudott képzelni.

Felnézett az egyik magas házra, ezen a fronton a házsor összes épülete legalább ötemeletes volt, a legtöbb ablakban már pislákol az élet, némelyik lakásban rémisztő, megborzasztó hidegkék fények villantak meg a függönyök fölött a mennyezeten, de egy-pár lakásban érző emberek élhettek, nekik melegebb, narancsosabb árnyalatú mennyezeti fényfoltjaik voltak.

Az igazi ház a következőképpen néz ki – Szindbád magában elmosolyodott –: vegyünk egy sötétkék papírlapot, vágjunk ki a barna papírból egy kisebb négyszöget, ragasszuk a kék lapra, az éjszakai égre, aztán fogjuk az iskolai csomag sárga lapját, vágjunk ki belőle kis téglalapokat, ragasszuk őket a barna alapra, a házra, készen is áll az éjszakai bérpalota, odabent lakunk az iskola és a hivatal után. Azaz a hivatal későbbi dolog, hiszen édesapa sokáig otthon feküdt, akkoriban nem volt hivatal, csak újságot olvasott, és fura, recsegős rádiót hallgatott.

Odakint, az ablakok előtt tompa szürke volt a város, a királyi vár behorpadt kupolája a sötét égbe merült, Szindbád tanszerládájára a szélben imbolygó nagykalapos utcai neon vetített kékes, kinti fényeket, az asztal ferde lapján a Pesti Napló egyik világháborús különkiadása feküdt, az album egy szétlőtt városnál volt kinyitva, a város házain sötét ablaktalan lukak sorakoztak, az utcák földutakká váltak, erdei ösvények kanyarogtak poros fehérén a koromsötét falak között. Szindbád napközben sokat nézegette ezt a régi albumot tanulás helyett, ezért örökre meg is tanulta a háború képeit, legalább olyan jól, mint az algebrát egy jeles tanuló, aki a matematikát tanulmányozza a haditudósítók olajszínű képei helyett.

De Szindbád nem egész nap a romok varázslatos fényképeit nézegette, néha hosszan felnézett az albumokból, átbámult az opálos ablakokon, keresztül a szobanövényeken. Tanulópadja a nagyszoba kiugró részében állt, fikuszok, filodendronok és egy nagy kaktuszgyűjtemény mögött, szinte láthatatlanul. Szindbád egyik feladata volt minden reggel meglocsolni a rengeteg növényt, akik lassan elfoglalták maguknak az összes ablakot, és tanulópadja fölé borultak. Félre kellett kotornia a filodendron nagy hűvös tányérleveleit, úgy teremtett magának egy kis helyet, ahová lerakhatja a titokzatos albumokat.

Az egyik számára legkedvesebb lapon kétségbeesett emberek álltak, az asszonyok nagy kendőkbe tekerték magukat, közülük elég soknál kisebb batyuk is voltak, bábuserű gyerekek. Egy téren álltak, de ez eredetileg nem lehetett tér, bár körben különféle épületek magasodtak, ez a tér csak úgy keletkezett valahol, ahonnan eltűntek a házak. Átfűjt rajta a szél egy lakóház vagy templom helyén, ezért egy védettebb sarokban húzódott meg a kis csoport, és összebújtak – a fényképen látszott, hogy egyetlen ember sem beszél. A fényképészre is szokott gondolni Szindbád, nyilván a fotográfus is szótlanul állt, csak a lábai látszottak, mert egy fekete lepedő borította fejét és vállait.

E képek és a hozzájuk képzelt történetek voltak Szindbád gyerekkorának legerősebb élményei, persze a dupla ablakok és szobanövények mögötti szürke utcával meg a vízivárosi Fő utca végének magasában a horpadt kupolával együtt.

Ezt érezte most is, amikor e sok évtizeddel későbbi estén itt álldogált, a tágas, huzatos pesti téren. Ezért gondolt a lakások derengő négyszögei mögé kikukucskáló gyerekeket, ezért érezte lövészárkoknak az építkezés földhányásait, ez a régi hangulat ragadta magával, először föl az ismeretlen ismerős szobákba, majd gondolatban óvatosan átlépkedve a lakók kis világain, illatszigetein, lassan el az ablakaik elé, hogy aztán mindegyiküktől kinézzen a múltra.

3. Szindbád ijesztő álma

Biztos, ami biztos, Szindbád a nyakára tekert egy jó meleg gyapjúsálat. A finombőrű lányok az ilyenre mondják finnyásan, hogy szúúrós, amikor az ember a nyakukba akarja adni, hogy ezzel is megvédje őket, abban a tévhitben, hogy a gyöngék egyúttal védtelenek. A karcsú, fehérbőrű lányok odébb röppennek ilyenkor:

– Juj, ez szúr!

Szindbád igazán nem akart túlozni, nem akarta magát dicsérni, ezúttal tényleg semmiképpen, hiszen éppen egyedül volt a végtelen nagyvilág szemmel belátható darabján, mint egy tölgyfa, már ha a kövezett konyha fűszernövényei közt kedve kerekedne ilyen hosszú életű élőlénynek végtelen életkalandba kezdenie odafönt, a harmadik emeleten.

Ezzel zárult a gondolatok köre, és a hajós körülbelül ennek az igazán nem túl nagy gondolati körnek a végén – igen, egy kör végén –, egy hosszú családi gyufaszállal

meggyújtotta a kék gázlángot a sparhelten, és rátette a piros zománcbögrét a vízzel, azaz nekilátott elkészíteni a reggeli fekete levesét.

Még nem volt teljesen saját maga, vagy pont fordítva, még pár pillanatig – ó, el kel-
lene valahogy nyújtani! – még saját maga volt, mert ez tényleg vitatható, álmainkból a
reggelbe zuhanva megszületünk vagy meghalunk, életre születünk, vagy életre halunk.

Szindbád, lévén csak hajós, nem volt valami fényesre művelt elme, de ekkor, a tűzhely
mellett, feje búbjával a falra tűzdelt fűszernövények szelíd illatfelhőjébe érve egy régi
mondattal jutott eszébe: – mély álmában ily tüneményeket észlel az érzék, s holtuk után,
mondják, így szállongnak a lelkek...

Mi is volt az az álom, ami még a feketekávézás szent szertartásába is elkísérte az uta-
zót? Hát nem volt valami szívet melengető hangulata ennek az éjszakai utazásnak, per-
sze, fekete volt, vagy egy Van Dyck piktorról elnevezett, hm, eléggé kávészínű, sötétbar-
na árnyalat... Lehet, hogy már álmában megérezte a kinti, függönyök mögötti világ bo-
rús hidegét az álmodó?

Már csak pár álmofoszlány lebegett a teste körül a tágas lakás reggeli félhomályos ter-
meiben, kavarogva, csavarodva úsztak véredényeiben, mint a régi könyveknek márvá-
nyozott belső borítóján az olajfesték varázslatos, kábító csigavonalai.

Szindbád játszott ilyet gyermekkorában. Az idős eperjesi hölgy, aki lényegében egye-
dül felnevelte, nem csak az ólomöntés, a vetőkártya és a szeánszok rejtelmét ismerte,
de a márványozásra is megtanította a sors különös tréfájából kezei alá került kisfiút. A
konyhában üzték ketten a régebbi korokban bizonyosan halálos büntetéseket hozó ok-
kult kísérleteiket.

Csodálatos volt, amint az olajfesték úszni kezdett a nagy porcelántálon, és a néni egy
fésűvel vonalakat húzott bele, most Szindbád már öreg, kísérleteik régi helyszínén isme-
retlenek élnek, az ismerősök meghaltak...

– Mit is mondott az ólomöntés? De jó lenne most emlékezni erre! Fura, nagy fésű volt,
a néni vén keze nagyon kecses, szinte táncoló mozdulattal röpködött a víz felszíne felett,
és a színek elkezdtek engedelmelkedni e mozdulatoknak, összekeveredtek, illedelme-
sen, olyan rendezetten, mint a báltermek alakjai a csillárok alatt.

A konyhában bádogtányér fedte a villanykörtét, félhomály terjengett, mert gyöngé
volt a villanykörte, a falikúton Janczer Frigyes neve állt, kicsi rézcsap engedte ki, vagy
zárt a csöbe a vizet, a konyhaasztalt, min okkult kísérleteiket végezték ketten, tükörfé-
nyesre kopott bádoglemez borította, a széleinél lehajlott a falapról, a teteje hepehupás
volt, a kiömlött mongol tea feketés tócsákban megállt rajta.

Nagyon szép lett a víz tetején úszó kanyargós minta, ma már úgy mondta volna
Szindbád, hogy fájdalmasan gyönyörű, de tudta, hogy ez a kicsit szívet markoló érzés
igazából nem is a színnek vagy a formának a sajátja, csak a néni múlandó életéből köl-
csönöztek fájdalmat a szívtelen formák és lélektelen színek.

Mi úszott ma reggel a hajós agyának felszínén, mi kavargott úgy, mint a régi tarka
festék a hűvös, kövezett konyhában a budai Víziváros magas árnyékkaszárnyájának mé-

lyén? Az éjjeli álom visszfénye, egy képzelt színárnyalat, melyről ijesztő bizonyossággal tudjuk, hogy örökre szétoszolhat bármelyik pillanatban a képzelettel.

A hajós a gázlámpa kékjét nézte, és mélyen belélegezte a kávéillatot. – Mindent más ponton érzünk, minden ízt, minden illatot, minden színárnyalatot, minden embert, minden dallamot, minden örömet, minden bánatot. Ha ez az álom még tartott, akkor Szindbád még a sötét éjszakai utcán feküdt régi osztálytársa mellett egy koszosfehér paplan alatt, az aszfalton, hideg volt, ők ketten a földön aludtak az utcán, egymás mellett, nem tudni, hogyan kerültek oda, egyszerre sötét reggel lett, egy-egy nő érkezett fejük mögül hátulról, megalázóan fölöttük lépkedett el, egészen a fejük mellett, ők még csak ébredtek, előbb Szindbád nyitotta ki a szemeit, nagy nehezen, az éppen érkező nő lábai szépek voltak, de nagyon hamar továbbtáncoltak, már messzire jártak, kopogtak a léptek, a nő visszanezített, lefelé a földön fekvő férfialakokra, enyhe, de jól érzékelhető megvetés villant amúgy, máskor, mások számára – vagy akár Szindbád számára is – csábító tekintetében. Undorodás.

Ezzel a fájdalommal feküdtek a paplan alatt a régi osztálytársával, az álom egyébként, mint talán már kitalálható, nagyon fájt. Később kiderült, hogy nincsenek is olyan elérhetetlen messzeségben az otthontól, hiszen a földre terített paplanuk mellől ismerős hangok hallatszottak, valami nagy ablaküveg volt ott, vitrin, egy nagy terem ablaka, bent nem volt világos, nem világítottak semmiféle szövétnekkel, méccsessel, csodalámpással, csak a reggel ólomszürke fénye világított be abba a terembe laposan, ott a házfelügyelő hangja hallatszott, bérbe fogják adni a helyiséget. Ekkor már felébredhettek ők ketten odakint, mert már nem csak beláttak, de bent is voltak, a falon kis kampókon napszemüvegek lógtak, de elég ócskák, porosak, a férfi és a nő egy távolabbi pult, vagy alacsony szekreter mögött beszélgettek halkabban, aztán a két alakhoz fordultak, hogy megbeszéljék a kiállítást. – Milyen kiállítást? – kérdezte gondolatban Szindbád. – Hát nem is igazi kiállítás, de lesz plakátja, és már az is nagyszerű dolog, a pénz másra kell, a kiállítónak csak a plakát marad, de azt elteheti, lesz egy szép emlékplakátja. Akkor ez a két alak, a férfi, aki mintha egy gépszerelő műhelyben lett volna mester, meg a házfelügyelő, aki egy alacsony asszonyság volt, eltűntek a csudába, és ott maradtak a tágas, koszos teremben Szindbád meg az osztálytársa. A földön ott feküdt a paplan a mocsokban, mezítláb voltak, és megint mintha távol lettek volna az otthonuktól, akkor lépett be a nő. Kiderült, hogy ő kötötte az összes színes papucsot, amiket eddig észre sem vettek, a hajós már húzta is fel az egyiket, de a nő megállította, és a színpompás kötött papucs helyett kezébe nyomott egy egérszürke darabot. – Mindegy, abban is jobb lesz hazamenni, mint mezítláb végigvándorogni a városon, megint csupa lenéző tekintet között szégyenkezve, szemlesütve oszoni.

Körülbelül eddig tartott az álom, amit a hajós még az álmok rendes idején álmodott, azaz a tudós bácsik szerint a felébredés előtti néhány percben, legfeljebb negyedórán, körülbelül eddig tartott rendes menete, de valahogy kiszökött, és most a színes papucsok, falra akasztott öreg napszemüvegek itt voltak körülötte a konyhában.

A feketekávé átforrósította Szindbád egész lelkét, jóleső érzéssel tapasztalta, hogy az illatos, aromás anyag nem pusztította el az álom tónusait, csak hozzájuk keveredett, mintha a néni fésűjével átsimított volna a feketekávéban, a reggelen és az álmokon, és ezt a hármat, és még ki tudja mennyiféle tarka illatos dolgot, egy nagy színekavarodásba fésülte volna a konyha egében és Szindbád agyában.

Aztán már elmúltak ezek a dolgok, végül is elhalványultak a színek, Edvard Grieg *Peer Gyntje* szólt valahol, lehet, hogy igazából sehol, egyetlen dolog azonban makacsul megmaradt, a konyha légtérben, a kávé maradék illatában ott állt haloványan, mégis teljesen felismerhetően egy ember, a régi osztálytárs, akivel Szindbád együtt fagyoskodott álmában az idegen utca aszfaltján. Lehet, hogy eltévedtek, lehet, hogy csak úgy lefeküdtek valahol végképp holtfáradtan, és Szindbád, mert ő már lekortyolta a forró feketekávéét, már hazaért, de az osztálytárs valahogy lemaradhatott, még nem ért el a kávéhoz, lehet, hogy nem is ér oda, itt állt hát kétségbeesetten, az álomból itt ragadt, és a hajós szeméi felé bámult a kávé illatából.

Odakint ömlött az eső, kopogott a bádognárokokon. Hideg is volt, meg sötét, a lámpák fakón világítottak, az alak alig volt kivehető, de holtbiztosan lehetett tudni, hogy kicsoda. Egy-egy körvonal olyan mélyen jellemző, hízhatunk, fogyhatunk, a lényeg, az esszencia azonos marad, az arányoktól sohasem szabadulhatunk, kilókat szedhetünk magunkra, mázsáktól szabadulhatunk, minduntalan csak a saját reggeleinkre ébredünk, legyünk pár dekányi, koszlott kisegerek, vagy óriási, jólöltözött ördögök. – Szóval ez itt Ádám, állapította meg a hajós. Nem szóltak egymáshoz.

A megszólalás kényszere, mániája... de hát beszélünk így is, tudom, mit akarok mondani, át is gondoltam egyetlen pillanat tört része alatt, egy Alt Wien csésze tört része

alatt, egy élet tört része alatt, ő meg merően bámul, átfázott az álombeli éjszakán, kicsit nevet a kiállításomon, aminek csak plakátja lesz, elábrándozik a hatalmas napszemüvegeken, de az arcán nem mozdul egyetlen kis izom sem. Néha eltűnik, akkor kilátok a függőfolyosóra, átlátok rajta, átengedi magán a tekintetem, hogy megnyugodjak, ilyenkor is közöl velem valamit, hogy nem kell félnem, hogy ha nem félek, nem kell félnem. Csak akkor kell rettegnem, ha eleve félek.

Szindbád ebben a pillanatban a konyha közepén állt, ha mindketten léteztek volna, akkor éppen összeért volna osztálytársával az orruk, de Szindbád biztos volt benne, hogy Ádám nem is létezik, csak mint álom, úgy viszont nagyon is... ez volt az a pontja az egész gondolatsornak, amikor hirtelen ellenkezőjére váltott a film, a negatívjára fordult a szalag, fonákjára, a katicabogár ezen a ponton ért a célba, onnantól már egy másik dimenzióban éldegélte a hét pöttyéletet – hét pöttyöm életét, fűzte hozzá magában Szindbád, és a saját vacak kis viccén remek jót nevetett, már nem magában, hanem a konyhában szerteszét, egészen a szomszéd kínaiakig. Tudta jól, hogy ha nevet vagy táncol, vagy hatalmas bulit rendez, minek rendetlen keretében mindenki pucérra vetkőzik, és aztán pucéran prémbundákba öltözködik, majd, és ezt a szálát már nem követte a hajós, csodálatos dolgok történnek a függőfolyosón... egy dolog biztos, hogy feljelentés lesz a boldogság vége, és a feljelentő biztosan nem kínai lesz.

A pont, hol a hajós nagyon elszomorodott, az volt, hogy ha nem ér össze az orruk, azt is jelentheti, hogy ő maga, Szindbád, a hajós sem létezik. Sőt, lehet, hogy csak Ádám él, ez a fákó kísértetalak még mindig valóságos, a Szindbád életében tapasztalt legfurább alak, a valaha általa érzékelt, általa átélt legnagyobb vesztes túlélte őt. Ekkor a hajós lehajtotta a fejét és a mesére gondolt. Elmondom, miről szólt a mese, magát a mesét nem lehet elmondani.

Valamikor régen, amikor felépítették azt a nagy világvárost, ahol Szindbád és az osztálytársa életüket, már nyíltan kimondhatjuk, leélték, ahogy egy ház is leég, szóval amikor azt a világvárost a Rákos mezejének porából és sarából édig emelték hiún, sok nyelven beszélő tót, sváb, zsidó, talján és egyéb felsorolhatatlan emberek, volt egyszer egy építőmester, akinek a legfőbb feladata a bontás volt. Valahonnan vidékről – a Szamosközből vagy a Bodrogzugból – utazott fel a majdani nagyváros helyére ez a kicsi ember, ahogy megérkezett, egyből fellépkedett a házak tetejére, amiket le kellett bontania. Felment észrevétlenül, tökmag lett az égen, de mégis tökéletesen látszott, a lentiek sikoltoztak, éljeneztek, ki-ki vérmérséklete szerint, ő meg meghajolt – már amennyire egy olyan alacsony ember meg tud hajolni, aki szinte csak akkora, mint a cylinder. Mert az emberke fején kürtőkalap trónolt, és ettől a fekete öltönyös bácsika olyan lett, mint pár évtizeddel később a japán miniszterelnök az amerikai hadihajón. Ő is cilindert viselt, amikor leült a hadihajó fedélzetének közepére tett asztalhoz, és az ingadozó hajófedélzeten csúszkáló ebédlőasztalon aláírta hazája fegyverletételét. Aznap sok ezer fanatikus kettévágta magát a pillangókisasszony távoli hazájában, erről Szindbád és az osztálytársa sokat beszéltek halkan a matematika óra alatt, a matematika helyett, a szeppokuról. Meghajolt tehát a kicsi bontó mester, és ezzel a meghajlással elbúcsúztatta a halálbamenő régi házat, minek a helyén valaki majd egy szép új tornyot fog építeni.

E történetet Szindbád az osztálytársától hallotta egykor, vagy egy évszázaddal ezelőtt. Akkor még mindkettőjüknek éltek a szülei, a hajós apjának pedig megvolt majdnem az egész üveg szénakölnije, éppen az az illat, amit Alvinczy Eduárd fröcskölt foltos szerencsenadrágjára, mielőtt csajozni ment. Később az osztálytárs könyvtáros lett, ez itt egy lehetséges meseelágazás, de csak a mese ágazhat el szabadon, Ádám élete tovább zuhant a föld felé, éjjeliőr lett a nagybani zöldségpiacon. – Éjszakai munka! Érted?! Éjszakai munka, öregem! – ilyet nem lehet kitalálni... ilyet csak az élet... mert az ember semmit de semmi... a hajós ekkor sírt, a kitalált férfi giccse omlott össze, valami régi regény a kisasszonyok asztalán úgy írta volna, a kőből faragott arcú férfi meleg barna szeméből folytak a könnyek, az igazság az volt, hogy Szindbád mozdulatlanul állt, zárt szájjal, mégis úgy érezte, hogy teljes erejéből üvölt. Élt tovább a percekben, még csak meg sem billent, de lényegében térdre esett, beleakadt a másik ember sorsába, elbotlott életvonalaiban – talán ezért álmodta, hogy együtt fekszenek az utcán, a paplan alatt, arra nem emlékezett, hogy összebújtak-e a jéghidegben, hogy meg ne fagyjanak, biztosan nem.

Holtra fagytak mindketten, mire a nő megérkezett, az első reggeli nő a fejük mögül, aki olyan lenézően nézett le rájuk, de hát egy lentire igazán nem lehet őszintén fölnézni, legalábbis nehéz.

Szindbád agyán valahogy így haladt keresztül az aznap esti álom, ez volt az álom Szindbád fejéből kivezető útvonala. Ekkor a hajós lángra lobbantott egy szál gyertyát, először abban az esztendőben.

(Józsefváros, Napház, 2010. október 18. hétfő)

Radnóti-díj 2010

Költői életmű-díjas:
FERENCZ GYŐZŐ

Költői díjas:
DANYI ZOLTÁN

LATOR LÁSZLÓ

Szakadások, kötődések (Laudáció Ferencz Győzőről)

Ferencz Győző első verseskötete három évtizeddel ezelőtt jelent meg. Huszonhét éves pályakezdő, már sokat tud a világról, sorsunk természetéről, még többet, szinte mindent, a költői mesterségről. Annak a gyűjteménynek fele szonett, azt lehetne hinni, hogy szorosan kötődik a klasszikus hagyományhoz. Igaz, a legkötöttebb formában írott darabok mellett ott vannak a szabálytalanul áradó hosszú szabadversek. De nem azokban, leginkább mégis a szonettekben sérti meg a hozzájuk illő tartalmi-nyelvi formákat. Minden csupa disszonancia. A mondat megiramlik, a majdnem-semmibe fut, minden csupa törés és hiány, ingatag egyensúly, a periódusok végéről hiányzik az állítmány, vagy több is van, válasszon közülük az olvasó. Egymás mellett szeszélyesen-hosszan kanyargó mondatok és töredezett mondatroncsok. De a szöveg sohasem vakszöveg. Mindig jelent valamit, legfeljebb egyszer-egyszer nem tudjuk eldönteni, mit. Aztán a stílus: szépen, pallérozottan szól, aztán váratlanul megzökken, széthasadozik a vers. A költő egy-egy gorombán köznapias fordulatot, szándékolt közhelyet dob be, szlengre vált, a szakzsargont, a természettudományok, a matematika, a filozófia kifejezéseit keveri az előadásba, szillogisztikusan, komolyan vagy parodisztikusan, fogalmaz. Vagy a dikció: eljuttassa, hogy mond valamit, aztán módosít, helyesbít, igazít rajta, bekeríti, körültagogatja tárgyát. Az az érzésünk: ott, szemünk láttára születik a mondat, s nem is gondolatokat, hanem a gondolkodás áramingadozását közvetíti, egy erre-arra kitérő tudatfolyamot. A nyelv hol felfedi, hol elfedi a bujkáló, csak nagyjából, csak jól-rosszul megközelíthető lényegét. Nyelvi-szintaktikai szokásai sokat változtak, de ma is azt írja, más eszközökkel, amit régen inkább csak a megformálással mondott. Ma, úgy tetszik, megőrizve pályakezdő veremódja egy-egy vonását, világosabban-tisztábban beszél, fesztelenebbül szól életszemléletéről. Szakadékosan fogalmi, eltökélten egzisztenciális érdekű költészetet művel. Ezt érzem szinte minden versében, leginkább új könyve címadó darabjában, a *Szakadásban*: személyes létezésünk törések, szakadások, előzmények nélkül való, ésszel felfogható cél és értelem híján fejlődő darabok sorozata. Ami van, nem folytatás, ami következik, nem számítható ki jelenünkből. Nagyívű lírája alapkérdése emberi nemünk ősi dilemmája: kik vagyunk, azok vagyunk-e, akinek hisszük, akinek írjuk magunkat. Ferencz Győző költészete merő egy komorság, mindenben-kétkedés. Mintha a középkorig visszanyúló katolikus egzisztencializmus közegében születne, mintha középpontjában a megteremtett, aztán magára hagyott, gondviselés híján szükölködő teremtmény állna. És a hangja? Hányféle, akár versről versre változó dallam, de mindegyikből kihallani a csakis-az-övét. És hogy van benne a versben? Mikor nagy verseket ír mások, hozzá így vagy úgy kötődő emberek haláláról vagy inkább: haldoklásáról, keserves leépüléséről, lassú pusztulásáról, minden sejtjével-idegszálával éli, megszenvedti gyötrelmes határhelyzetüket. S fordítva: akármilyen lázasan személyes, mint, mondjuk, a *Felsőbb parancsra* elragadtatottan fájdalmas vallokozásában, akkor is valami mindnyájunkra tartozónak ad alakot. Személyes vagy személytelen, közvetlen vagy áttételes – a kérdésnek nincs értelme. Mondjuk inkább: az elmúlt évtizedben írott költeményeinek tágas háttértörténete, visszhangos tere van. És most is sokfelé terjeszkedik, nemcsak lírája legbelső, legelső rétegeiben, hanem mindig újulni kész technikájában is. A *Szakadás*-ciklus súlyos anyagszerűségével, drámai hangoltságával a *betűk háta mögé* rejtett, csak homályosan sejlő drámai történet felesel. Nagyszerű költészete természettől fogva ilyen: kívül-belül sokszólamú.

„mindent újrakezd”

Az egyetlen verseskötet felé. Laudáció Danyi Zoltánról

„mindent újrakezd”, írja Danyi Zoltán roppant szűkszavú első verseskötetének egyik versében. Mit kezd újra? Mi az a minden? A költészet, a világ, az élet, a... A lét? Ha például Ottlikra gondolunk, aki az írást létezőszakmának hívja. Mindegy, hogy ez a szűkszavúság Pilinszky csendpoétikája vagy Ezra Pound kelet-orientáltsága felől jön, keresztény misztika iránti fogékonysága vagy a zen szemlélődéstechnika hangolta ilyenre Danyi Zoltán költészetét. Mert költészetről van szó, nem csupán versekről. Két karcsú kötet és egy készülődő harmadik nyomán ezt biztosan állítom. Ez a rövidre vágott, szűkszavú verstechnika belülről jön, alkatilag ilyen költő Danyi Zoltán. És amikor prózát ír, az is költészet, vágatlan kameramozgás nyomán rendezti hosszan hullámzó sorokba mondanivalóját és kispóráznak hívja.

„mindent újrakezd”, minden könyvében, mégis nagyon egységes, jól felismerhető a nyelvezete, a hangja, amin a szövegei szólnak. Mégis, minden könyvében előlről kezd valamit. A költészetet, a világot, az életet, a létezést. Szóval, teremt. Profánabban vagy óvatosabban fogalmazva, feltérképez. Rögzíti a változásokat az előző helyzethez képest, újra és újra átírja szövegeit, átéli, átengedi túlérzékeny lélekszűrőjén. Soha nem kapkod, kamerája lassan pásztázza a szemé elé táruoló dolgokat, mindent megfigyel, megmutat. Minden oldalról körbejárja tárgyát:

*„a sötétséget fény rejti el
a fényt egy ág takarja”*

(Nap, éj)

„mindent újrakezd”. Újra és újra átírja verseit, újra és újra megpróbálja előlről kezdeni (a világot, a költészetet, a létet). Egyetlen verseskötetet ír valójában, az újraírt régi verseket újra és újra beszerkeszti leendő köteteibe, új kontextusba helyezi. Újrateremti őket. Ennek érdekében folyton visszamegy a kezdetekig.

*„Vissza addig, ahonnan újra lehet.
Végigpróbálni egy másik verziót.*

Egy akvarell, ahogy elmosódik –”

Árulja el magát a második (és a harmadik, leendő) kötetében is. Roppant következetes, pontosan tisztában van azal, amit csinál. Az utóbbi időszakban például Hamvas Béla naplóinak és leveleinek gondozója. Volt. És mivel ön maga lábnymaiba lép, a *Karnevál* szereplőjével jogosan kérdezi önmagától: „Nem kell-e útnak indulni, mint a régi bölcsék tanították, és addig nem nyugodni, míg az ember önmagát megtalálja?” Aki idáig eljut, az nemsokára leszámol az utolsó illúzióival is, nem ül fel divatos elméleteknek (és gyakorlatoknak).

*„Leszámolni
a tévedéssel, azzal hogy
van út egyáltalán.”*

„mindent újrakezd”, lefordítva úgy értelmezhető: Danyi Zoltán kisebbségi irodalmár. Noha ez versein, a folyton újraírt versesköteten egyáltalán nem érezhető, sőt. Tágasság tiszta levegője lengi át a szövegeit, de jól tudjuk, ez a vajdasági irodalomra mindig is jellemző volt. A Deleuze–Guattari szerzőpáros Kafkáról írott könyvében azt állítja (a kisebbségi irodalmi címke félreérthetősége miatt muszáj idézni): „Lehetetlen nem írni, hiszen a bizonytalan vagy elnyomott nemzeti tudat szükségszerűen irodalomhoz vezet.” Danyi Zoltán folyton visszamegy a kezdetekhez, tisztázza helyzetét, megpróbál egy újabb verziót, miközben egyre több illúzióval számol le. Ám egy makacsul, mindig megmarad, hogy lassú lépésekkel araszoljon egy lehetséges, az egyetlen verseskötet felé. Hisz benne, hogy akár a természet tavasszal az életet, ő is mindent újrakezdhethet, újra és újra. Tudja, hogy a valóságot csak egy tűszúrásnyi ponton érzékeljük.

„Tűszúrásnyi

*A fekete ágtól egy nedves levélig húzódik a rövid pókfonál.
Nézem, ahogy a felszálló ködben megcsillan.
Tűszúrásnyi pont, harmatcsepp a feszülő ezüstszálon.*

*Ez minden.
Nem volt és nem is lesz soha más.”*

Ezt a „minden”-t szeretné mindig, újra és újra meg- és felidézni verseiben. És ez nem kevés. Nem. Ez minden. Amit mondhatunk egyáltalán. Én szurkolok neki, hogy sikerüljön, újra és újra...

Novelza

Van nekem egy teremőröm, akkora, mint egy rizsszem, baszmati, ha ez segít.

Mindenkinek van, így van nekem is, hozzám van kikölcsonőzve, amíg csak élek, és ez az illető úgyszólván felszisszent, sőt megrántotta a kabátom ujját, miután Parti-Nagy Elza Mária Mindenszentek délutánján fölnezzett az őszi égre, melynek kékjén friss kondenzcsik fehérlett, és megjegyezte, hogy apa, milyen szép, hosszú cipzárat húznak ezek a repülők.

Az én teremőröm kicsit még meg is volt sértve, hogy ez nem neki jutott eszébe.

Tessék, így van ez a költői képpel, mondtam neki, nem lesz, hanem születik, kipattan, mint valami termés, ott volt, benne volt a levegőben, épp csak ki kellett mondani, cipzárzni, ha úgy tetszik.

Fátylat ereszt a hold, cipzárt húznak a repülők, a művészet mindenkié.

Pedig a nyelv általában rém körülményes, a *kimondás* közelebb van a megmagyarázáshoz, mint a megfestés, sőt *kifestés*, mert a minimum, hogy belülről mondassék kifelé; legyen az alapja a legfényképebb fénykép, a legvalódibb valóság, az az igazság, üres papír, üres vászon elé ül oda az ember minden reggel, sőt, folytatni is csak a nulláról lehet, hisz minden folytatás, a megkezdett is, az üres vászon is.

De nem akarnék a más csalánjával vásznazni és emberezni, jobb, ha visszatérek az üres képernyőhöz és az egyes szám első személyhez, aki aznap, tehát a cipzáros Mindenszentek koraestéjén novellát kezdtem írni, mely csak annyiban volt és lett novella, amennyiben megígértem Szüts Miklós barátomnak, hogy erre az alkalomra írok valami novellafélélet, „gyanánt”.

Elég *megnyitászöveget* írtam már róla, ezúttal bőven eltekinthetek a konkrét kiállítástól, ami előtt le a kalappal, mondom most – illetve írom akkor, hogy mondani fogom „most” –, hiszen egy ilyen gazdag életműből, bárhogy tömörítik és szelektálják a rendezők, csak nagyszerű kiállítás retrospektálható, szorítja, nyomja, összefogja egyik dolog a másikat, szóval megengedhetem magamnak, hogy ne róla, hanem *bele* írjak, mármint az eltűnt idő e kellően ünneplés terébe, hát igen, perdül a rörsers, s már emelhetnék is poharunkat.

Marcel Prosit morogja ekkor az én teremőröm odabent, mintha már a koccintásnál tartanék, holott momentán fogalmam sincs, mi volna a konkrét *beleírás*, miben is állna az én novella-igéretem.

Gonoszkodhat, felelem neki, ha minden kötél szakad, a röpülős-képet kölcson veszem a kicsi lányomtól, és Szütsnek ajándékozom, legyen a címe *Novelza*, egy szisszenésnyi mondat, elég szárnyas, hogy röpködjön le-fel, suhanjon, cikkanjon, zizzenjen át Szüts józan, szomorú egein.

Cipzárzza ki-be szigorú függőfolyosóit, az egész Karinthynolcat, a tárgyilagos, baktatószürke kerítéseit, a panelházait, e hervadt, örökhétfő-émlékműveket, cipzárzza ki-be az autópályáit a záróvonalak mentén, a gyalogutunkat Kőbányán, Schubert Winterhózeját, Melissa Bogdanovicz lappangó lábnyomát, és sorolhatnám, mi minden van itt, alatta, benne, körülötte.

Mondjuk cipzárzni itt van ő, mondja a teremőr, ez az ő reszortja, ha nem tudnám.

Az én teremőröm belülről teremőr, ott lakik mindama képek között, amelyeket valaha láttam, szerettem és elfelejtettem, illetve rosszul vagy intuitíve, ahogy tetszik, megjegyeztem. Tán leginkább kontaminátornak kéne mondanom, aki mozgatja, „egymásra stócolja” az életem képeit, mindenféle disznóságokat művel velük, gonoszodik, továbbír, kiegészít, éli a művészetet, belakja és belakik vele.

Ő gondol, én csak az alkalmi nyelve vagyok, egymással megelégedve nem lehetünk, de ez nem valami fölöttes és alantas énézés, nem, ez az illető egy rendes és homályos fikció, esettszerű nadrág, fekete félcipő, barna köpeny, tepertőspogácsa arca foglalt lobogó szemek. Főleg éjszaka grasszál, s különféle emléknymokat hagy maga után, álmofoltokat, melyekből utóbb, a fényes nappal dolgozom.

Öt éve, az Elza születése utáni háromnegyed évben, míg bizonyos átalakítások tovább nem sodorták, Szüts egyik főművét, a Gyalogút Kőbányán címűt az ágyam fölött volt szerencsém tarthatni. Én választottam, de máig nem tudom, hogy szeretem-e. Ugyanis nem jó a szó, remekművekre nem jó. Az biztos, hogy legerősebb látványaim egyike, magányegépadom, belső színpadom. Ha én festettem volna, nem tartozna ennyire hozzám. Ezzel együtt sosem neveztem a nevén. Sose értettem ugyanis, mért gyalogút, a gyalogúton bodzák vannak, lapulevelek, sün- és vaddisznók, né tán őzek, nem pedig lomha erőgépek, cementesmentőautók, a gyalogútnak közepe van, ennek meg csak szélei.

Teremőröm e kurta szakaszon sokat imbolygott magáracukhatatlanul. Nagy önforgalmat csinált, hogy úgy mondjam. Az ő olvasatában Szüts néptelen festményei tele vannak mindenféle emberekkel, jó, a „tele” talán túlzás, de mindig van egy jelentős átsuhanás, pöszögés, szöszmögés, van egy csöndzaj.

Festmény csöndjét sose hallottam még olyan intenzíven, mint ezét, nem csoda, hisz laktam, mi több, dolgoztam alatta, hőseim, ha addig nem fordultak volna meg Kőbányán, akkoriban bőven pótolták e mulasztást, Dumpf Endre pizzamájára örökké emlékszem, ahogy eltűnik belőle a gazdája, s áll ott kórházcsikosan az út kanyarulatában, mint valami zsugorodó, nem épp mennyboltiánus kondenzcsik.

Mondanám, hogy azóta írok rezignákat, de ez nem lenne igaz. Ahogy az sem, hogy ezek az én animatívám valódi képek, noha igaznak azért remélem őket.

Sose láttam őket konkrét falakon, hisz csak az én szegycsontlakóm homályos birodalmában léteznek, aki folyton változtatja alakját, méretét, státuszát, narrációját, elég hasadt egy helyzet, magyar tudat hasad, ő nyilaltatja a cipzárat,

s ő szalad a sunyi kis nyiladékok után kibiztosított oldalfegyverrel, de sose talál semmit, egy darab nyomot vagy sérülést se, hála istennek, és ez nemcsak a kortársakkal van így, sőt, tisztelet a jelen lévő kivételnek, a kortársak kevésbé érdeklők, elsősorban klasszikusokba szereti belenézni, mintegy belerendezni magát, és ebből még sose volt explicit problémája, pedig hát, ha valaki, ő tudja magáról, hogy ott van, dohányzik tilalom ellenére, olykor több cigarettája is füstöl a hamutartóban, szól a kis Szokol-rádiója, cédéjátzója, empéhárma, mikor hogy.

Az én teremőröm régi teremőrcsaládból származik, egyik savtúltengésbeteg felmenője száz évvel ezelőtt addig nézte Manet kicsike remekművét, *A citromot*, míg annak két fele egész citrommá összezáródott, és soha senki nem tette szóvá azóta sem, meg lehet nézni Párizsban, egy másik, igen prűd őse a tömpemizséri Esze Tamás Múzeumban Cranach egy Madonnájára otthonkát adott a jóérezése végett, de azóta sem volt vegyelemző szakember, aki ki tudta mutatni, hogy kémiailag mi történt, azon kívül, ami történt, hogy ott volt a cranachi esésű ujjatlan otthonka, rózsaszín neylonjersey, zöld Anjou-liliomokkal.

Még szerencse, hogy mindenkinek van teremőre, mert kívülálló nem is értené a koratéli, szorongató eufóriát, az üres, évmélyi délutánok, a végtelen termék sose szűnő csendjét, amikor az ember nem bír magával, és addig néz egy gondjaira bízott képet, azt hiszi, bármit, pedig nem, szóval addig néz, míg meg nem pillant valami ismerős árnyékot odabent, illetve odatúl.

Akkor próbaképpen feláll, majd lassan lehajol megkötni a fekete félcipője fűzőjét, és figyel, hogy mit cselekszik az a másik, a tulajdon árnyéka. Letesz például egy ételhordót, mert kell mindkét keze megigazítani a tépőzarat a hótaposón, de így, ahogy mondja, itt sima utcai cipő, ott ellenben hótaposó, mert bizony, hogy nem tükörben vagyunk, tehát letesz, igazít és már szalad is, kérem tisztelettel a skutellával, végig ama teheryalogutak valamelyikén, lényegében a semmiből a semmibe, át valami szép, trampli zebrán, majd egy piros-fehér-zöld korlátszalagon, ami úgy libeg, mint valami otthonos, rendészeti egyenlítő, oka van és nem célja, gázszivárgás, földrengés, világvége.

Ő mesélhetne még, hogy mi minden történik odabent, és reméli, nem gondolom, hogy az Elza oxigéncipzárja valami különös nővum volna, látott ilyent a hányatott praxisában, ilyesmi cipzárakat, persze nem akármilyen egekre vizionálta őket, akárhol a képzelet is csak bokáig ér, és ezek a cipzárak pont úgy viselkedtek, mint a kondenzcsík, elfoszlotak, mire észrevette volna őket bárki.

Szóval mesélhetne, viszont fogalma sincs, hogy lesz ebből énnekem, illetve Szüts Miklósnak novella, vagyis rövid történet erős fordulattal, mely ráadásul a hős eljövendő életét is megváltoztatja, pláne, ha ő volna ez a hős, az én teremőröm.

Mert reméli, nem gondolom, hogy egy csattanó kedvéért most, pont ezen a megnyitón fog lebukni, ha eddig sose, úgyhogy itt hagyjam is abba, és nyissam meg szépen a kiállítást, hölgyeim és uraim, „ezennel”, ahogy mondani szokás.

* Elhangzott Szüts Miklós retrospektív kiállításának megnyitóján Győrben, a Városi Művészeti Múzeumban, 2010. november 6-án.

Földhöz húzó feladatunk

(Rába György: Disputa önmagammal)

Ha egy kérdés föltehető, válasz is adható rá. De ha van válasz, mi szükség van kérdésre? – Efféle dilemmákkal életének bizonyos szakaszában alkalmasint mindenki találkozhat. A dilemma föloldásának módzatai közül pedig bizonyosan az egyik legszebb az esztétikai érv: örökös faggatózásunkat egyebek mellett az hitelesítheti, ha a kérdést, kételyt vagy kétséget művészi beszéd viszi színre; ha a kérdező hajlam érvényes és tartós poétikai jelenésekben mutatkozik meg. Különösképpen áll ez az intellektuális líra válfajaira, így jelen munkára is.

Rába György a nyugatos-újholdas vershagyományának egyszerre tanúja, örököse és örökhagyója: irodalomtörténeti és műfordítói munkássága is e kontextusban teljesedett ki, szépirói életműve is ezen esztétikai alapokon újult meg kötetről kötetre. Poétikájában tárgyias szándékú, hangvételében mégis személyes-vallomásos természetű líra az övé. Olyan, amelyben az önvizsgáló attitűd létköltészeti ambíciót takar. Mégpedig egy *humanista agnoszticizmus* létköltészeti ambícióját.

A *Disputa önmagammal* hatvannégy verse mintegy Rába négy év előtti verseskötetét, a *Földlakót* (Liget, 2006) írja tovább. Többségükben rövid, a dalszerű könnyedséget az enigmatikus-epigrammatikus zártsággal öszeigazító, s szokás szerint központozás nélküli, ámde a verstan elegáns fegyelmét megőrző költemények sorakoznak előttünk ezúttal is.

A címet adó szövszerkezet első, latin tagja látszólag a klasszikus műveltség világába invitál. Ám itt a lehetséges jelentéseket (köznapi szóváltás, filozofikus vita, formális hitvita) egyedibb, egyénibb értelem írja felül: a „Disputa” Rábánál a személyiség benső, önfaggató dialógusára-dramájára utal. S óva érdemes közelítenünk a második szóhoz is, hiszen az „önmagammal” határozója korántsem naív alanyi megnyilatkozás. Ezt a borítón elhelyezett két Rembrandt-önarckép (egy fiatal- és egy időskori) is tudatosítja, amennyiben egyfelől a művelődéstörténet távlatait nyitja rá a versek beszélőjére, másfelől a rembrandti esztétika összetettségét ajánlja figyelmünkbe (a kötet esztétikai összetettségére figyelmeztetve). Csűrös Miklós írja a fülszövegben: „[Rába] Szemléletében szétválaszthatatlan a tárgyszerűség és a szubjektivitás. [...] A *Disputa önmagammal* kötet cím műfaji megjelölés és utalás a Rába-vers belső formájára. Dramai összeszólalkozás a lélek különböző igazságokat kíméletlenül szembesítő pólusai között”.

Az időszembesítő versnyelv, a számvető magatartás, a latoló képzelet változatos nyelvtenban ölt alakot. Egyes szám első, második és harmadik személy váltakozik versről versre; ekképp az alanyi líra, az önmegszólító versbeszéd és az epikus retorika erőnei összeadódnak. Grammatikának és dikciónak e sajátosságai a kései Arany rezignált derűjét, árnyas öniróniáját, szorongó játékoságát idézik föl. (Arany mellett a versekben ugyancsak nevesített Krúdy, Kosztolányi, közelebről pedig például Ottlik tűnik föl szellemi-művészeti igazodási pontként.)

A Rába-versek létbölcseleti igénye egyidejűleg érint etikai kérdéseket („pedig mi mai emberek / ellentéteinkkel vagyunk / teljesek épp jót játszani / földhöz húzó feladatunk” – *Női portré*; 14.) és egzisztenciális problémákat

(„minden napját a bölcs megüli / éppen akkor egyedüli” – *Az egyedüli modell*; 21.). Mesei jelenetezést kozmikus perspektíva követ, köznapi életképből filozofiai konstrukció bomlik ki gyakran; s a scenika áttűnései is rendre arra figyelmeztetnek, hogy az idegent és az ismeretlen a külső valóság és a belső lények egyként rendelkezésünkre bocsáthatják („Az idők mindig olyanok / nem leled bennük otthonod” – *A greenwichi*; 31.; „eszmélete lest vetve támad / fő ellensége önmagának” – *A fő ellenség*; 66.).

Az öregedés témájához („Amikor alkonyodik nem az óra / hanem az élet” – *Öregember olvas*; 10.) az időskori eszmélet erkölcsi tartalmai („nem akar kapni már / csak adni adni még / jobban tegnapinál / úgy érzi életét” – *Kései panoráma*; 12.), az öregség bátor lefokozása („hitvány számok rombolása” – *Hitvány számok*; 17.) s a feleslegesség kesernyés antropológiája („akire rákőszön hirtelen az este / rádöbben ő már számon kívül esne” – Kommentált álom; 24.) kapcsolódik.

A számadó-számvető szölamok az emberi létet ugyan az elégtelen és tökéletlen minőségek közegeként értelmezik, de mi sem áll Rábától távolabb, mint az önérdékű kesergés vagy a színpadias indulatok. Vonatkozó verseinek beszédmodorát is kimért bölcsesség alakítja: „csak a kinti az enyém / bár a bent az igaz” (*A bentlakóhoz*; 6.); „végtelent kikanalizni / belátom nincsen készségem” (*Kanállal a tengert*; 51.). A múlt józan fölmérése is e versnyelvi magatartásból fakad („Válaszom annak aki kérdi / mulatságos volt harc térrel idővel / mintsem csak kóvályogni kába fővel / vesztésként is jobb szembenézni” – *A fontos részvétel*; 37.), a jövő higgadt tudomásulvételét is ez a lírikusi alapállás teszi lehetővé („Árnyékom a leghűségesebb / hozzám szorosan rendeltetett [...] mi lesz veled szövetségeselem / végelszámolásban nélküllem” – *Az árnyék*; 53.).

Szükségszerű, hogy ilyes érzelmi-gondolati alapokon a létezés misztériumáról sem kinyilatkoztató magabiztosság vall. Jellegadóbb nyelvi-szellemi mozzanat a csöndes ráhagyatkozás az ihletre (s általában a spirituális inspirációra: „Meggpendül bennem egy dallam / figyelek szavát is halljam” – *Tengerre vágytam*; 7.), illetve a nyelv teremtő hatalmának – s a nyelven túli világ még hatalmasabb voltának – szemérmes dicsérete („ha sejténem ki működik / kinek teremt bűbája itt / és meghatározom csodája / nevet kapna cédula rája [...] jobb lesz mégis talán csodálni / a teremtésben mily királyi / aminek nincsen neve sem / és csurdén csak terem terem” – *Tenyészdő*; 38.). Szintén igen jellemző, hogy az írás/olvasás tematizálása (a jel, a kultúra, az értelmezés metareflexiós tárgyazása) sem elégszik meg a pusztá ars poetica kereteivel; „a felhám / titkosírásának böngészője” (*Szölvőke*; 36.) nem föltétlenül a költő, s a mindennapok megolvasása sem kizárólag a literátort állíthatja hermeneutikai feladat elé: „Nem a holnap nem is a tegnapi / a mai nap rejtjelezett” (*Időskori*; 40.).

S bár a citátumokból kitűnhetett, érdemes külön föl- említeni: Rába költészete nem ritkán a közvetlen tanítás és vigasz gesztusát gyakorolja – anélkül, hogy didaxis és esztétikum kioltának egymást. A beszélgetés, a találkozás, a kölcsönösség létalapító lényegisége a kötet egyik legfőbb, vissza-visszatérő állítása, erre idézünk végül egy emlékeztetően szép példát: „ha valaki kitárulkozni kész / ez a gyógyír igazi épülés / utána egyikünk meg másikunk / színváltó új életet folytatunk” (*Párhuzamos monológok*; 46.).

A *Disputa önmagammal* nemcsak nyelvi-poétikai tekintetben, hanem nagykompozícióként is roppant egységes, zárt és kiérlelt anyag. A ciklusokra nem bontott versorozat szilárd szerkezetbe rendeződik, amelynek két végpontján két kitüntetett költemény áll. Az első szöveg, a *Remény a létbizalom, legalábbis a vágyott és másoknak is kívánt létbizalom* verse; s mint ilyen, a „Mert ember Isten nem lehet” hívős fölütésétől a személyes és kölcsönös jelenlét békéjéig jut el: „a csüggedőnek lankadónak / az emlékezés vírusát / vigaszul egy hunyorítással / egy öleléssel adja át / hogy nincstelenül ne maradjon / a magános se egyedül / óráin kívül mégis élhet / ki tűnt jelenetbe merül” (5.). A kötet zárlatául szolgáló mű, *A csomag* végül a *Csak posta voltál* hangján szólal ugyan meg, de a babitsi *időtlen klasszicitás* helyébe Rábánál a személyes idővel, a saját mulandósággal s a léte-vettség élményével való számvetés elégikusabb s meghittebb tónusai kerülnek: „Leraktak engem mint egy csomagot / irányítószámot címet se kapott / a forgalomból kiesően / kallódik a címkeresőben” (68.).

Jelen kötet újabb ékes példája annak: Rába György költészete a létezés és az ént egyaránt fölfogni, kiismereni, megérteni igyekvő eszmélet mívesen törődött tanúságtétele.

(Nagyvilág Könyvkiadó, 2010)
Halmi Tamás

„Tintába fojtva”

A létezés formája: a tenger „mint olyan”
 (Tolnai Ottó: *Világítótorony eladó*. Festettvíz-próza)

Tolnai Ottó frissen megjelent kötetéről írva egy fontos körülményt kezelhet kiemelten minden kritika és ismertető. Jelesül, hogy a hetvenedik születésnapját a közelmúltban ünneplő szerző életművéhez összegző invenciókkal közelídjék. Tolnai szövegteremtő módszerei, megfigyelői attitűdje ezt az olvasási módot támogathatják is, amennyiben saját világképe, világteremtő vagy fogalmazzunk inkább úgy, a világot regisztrálni vágyó szövegei újra és újra megküzdnek a katalogizálás, a leltározás, a lajstromba vétel problémájával. Ebből a szempontból szerencsés alapanyagnak tekinthető a kerek forduló évében megjelent kötetek közül a *Világítótorony eladó*. Tolnai kedvelt formáinak – esetében talán jobb, ha ezekre az alakzatokra a metafora, szimbólum, motívum kifejezések helyett az objektumok, vagy az artefaktumok meghatározást használjuk – nem is található az elemző alkalmasabb, érzékenyebb, gazdagabb terepet a szóban forgó kötetnél. Igaz, a *Világítótorony* koherenciáját a szerző a tőle megszokott módszerrel biztosítja. A korábbi szeleteket, fragmentumokat egyetlen egységes szövegfolyam részeként felfogó megfigyelői modell eljárás módjait, problémafelfogását és szerkesztési elvét az életművet kutató értő elemzői közegek sokszor a rizomatikus (például Mikola Gyöngyi, vagy a nemrég a litera.hu-n megjelent Tolnai-kritikájában Jánossy Lajos) vagy az ezt kiegészítő, továbbgondoló kategóriákkal (pl.: Deleuze nyomán Gyimesi Tímea és Virág Zoltán) írja le. Ez a teoretikus alap tágas mozgásteret nyújt a *Világítótorony eladó* történeti számára. Így épülnek, szervesülnek a sokszor körberajzolt Tolnai-

témák (tenger, folyó, tiszavirág, csipkerongyika, pókháló) az életmű újabb darabjába. Hozzáteve persze, hogy valójában nem, vagy legalábbis nem teljesen új szövegről beszélünk, hiszen a most közreadott történet elődje *Egy világítótorony eladó* címmel 2002-ben már megjelent a Műhely folyóirat nagyszabású, 3 számot is kitöltő *Tenger* tematikus vállalkozásának egyik darabjaként. A szóban forgó *Adria Adriaticum Jadran* folyóiratszámot a két részben közreadott Tolnai-szöveg kezdte és zárta, egyrészt hogy keretbe foglalja a válogatást, másrészt hogy ezzel a szerkezettel domesztikálja, a számot válogató és szerkesztő író számára otthonossá tegye, sajátta tevő kézjeggyel lássa el a számára olyan fontos tengerről szóló szövegeket. Hogy aztán a kötet alakult *Világítótorony* szövegében a Tolnaihoz közel álló tengerről szóló esszék, vallomások, útirajzok versek és impressziók (pl.: Valéry: *Pillantás a tengerre*, Proust: *Tengeri szél vidéken*, Camus: *Algiri nyár*, Saint-John Perse: *Anabázis*, Lorand Gaspar: *Raud*) új közegre találjanak. Ezeknek a szövegdaraboknak biztos és állandó helyük van Tolnai tengeraktájában, vagy hogy számára is kedves fogalmat használjunk, *dossziéjában*. Az új kötetre, az új vállalkozásra fokozottan igaz, amit Thomka Beáta 1994-es kiváló monográfiájában ír a szerző gondolkodói módszereinek, szövegépítő eljárásainak „esszészerű minőségéről”. Hogy ez az esszéírói módszer, az esszéformát gondolkodása középpontjába állító, a műfajokat is a köztük való átjárás likviditásában elképzelő alkotói program életképes, mi sem bizonyítja jobban, minthogy problémamentesen kerülnek át a mégiscsak egy utazás történetének elmondására vállalkozó kötetbe Tolnai esszéinek bekezdései, esszéírói világának jól ismert fordulatai és szerkezetei. Ahogy Gyimesi Tímea fogalmazza meg az író térkezeléséről és tereptárgyairól szólva, az esszé Tolnainál a teljes világot magába foglalja. Ennek a kihívásnak fut neki minden kötetében, és ezt a feladványt ezúttal is sikeresen oldja meg. A legutoljára 2007-ben, a *Feljegyzések a vég tónusához* esszégyűjteményében megjelent íráskor meghatározó vállalásai (*Nézni a Tiszát – mint radikális program; Németh Istvánról. A tenger színe; Szirmai Károly hosszú, szürke lánca*) magától értőddő természetességgel folynak bele a *Világítótorony eladó* szövegébe.

Fekete J. József egyik írásában, az újvidéki konTEXTUS sorozat Tolnainak szentelt tanulmánykötetében („*Tisztára sürolt kisvilág*” *Tolnai konfessziók*) felhívja a figyelmet a Tolnai-szövegek olvasót „átejtő” gesztusainak gyakoriságára. Arra a körülményre, hogy ahol a „magasröptű olvasó” valamilyen metafizikai mélységet sejt, a legtöbb esetben valójában valamilyen kézzelfogható tény rejtőzik. A helyzet persze nem ennyire egyszerű, mert Tolnai világában valóban a mindent átható, az irodalmi alteregókat, alakmásokat sem csupán szerepekként magára öltő magatartásformáról, hanem a műfajok közti átjárást természetes és önmaga számára előírt gondolkodói programként interpretáló világlátásról van szó. Erről a szimbiotikus kapcsolatok létrehozására törekvő világmodellről az életművet jól ismerő elemzők (Thomka Beáta, Csányi Erzsébet, Faragó Kornélia, Gyimesi Tímea, Mikola Gyöngyi, Virág Zoltán) definíciói, az általuk javasolt értelmezési horizontok produktívan és találóan beszélnek. A Tolnai által is se-műfajoknak nevezett körülhatárolást Thomka monográfiája saját értelmezői-elemzői horizontja részeként építi

tovább. A műfaji definiálás stációi azonban magát Tolnait is folyamatosan izgalomban tartó folyamat lépcsőfokai. A számos példa közül az egyik frappáns szöveghely a legutóbb a *Grenadirmars. Egy kis ízelt opus* kötetben megjelent *Vonaton – Négy litterula* preambuluma, melyben a narrátor erre az értelmezői tartományra reflektál, szellemes dialógusba lépve Thomka kötetének vonatkozó passzusával. A személyesség tárgyiasításának olyan terepéről beszélünk, ahol a magánbeszélgetések, személyes történetek és az irodalmi szövegről folyó beszéd, valamint a tudományos nyilvánosság regiszterei kötelező módon csúsznak össze. Ezt a flexibilitást a Tolnai-oeuvre már megidézett értő olvasói sokszor regisztrálják. Bányai János a Híd folyóirat 2010. júniusi, Tolnait köszöntő számában megjelent írásában (*A Tolnai-kód. A versbe írott Ómama regénytől A kisinyovi rózsáig*) így határozza meg ezt az írói módszert, és ekképpen ad olvasási javaslatokat a befogadónak. Idézve Bányai olvasási tapasztalatait: „Lírainak mondható feszültség árad a rejtélyek, titok, az alig megfeythető képek meg leírások és a tárgyyszerű realitások, az azonosítható helyszínek és eszközök, tárgyak meg ismeretek egymásra és egymásba épüléséből.” Ebből a szempontból a *Világítótorony* egyik poétikusra hangolt jelenetsora éppen az, amelyikben *A pillanat formáin*, a modern magyar irodalom kisformáinak egyik legkímunkáltabb összefoglalóján dolgozó teoretikus, kutató (Thomka), valamint a narrátor, esetünkben a szerzőhöz a legközelebb álló, éppen más alteregóktól távol lévő szubjektum és felesége közös éjszakai fürdőzésének pillanatait rögzíti. De ugyanilyen megfontolásból említésre érdemesek a *Világítótorony eladó* azon részei, amelyek a 2001-ben forgatott Tolnai-film (*A flamingó térde*, rendező: Hartyándi Jenő és Villányi László) készítésének szakaszait rögzítik. Az utazás szcenái és szövegépítő struktúrái által tematizált irodalmi szöveg így válik minden ízében, minden szintjéig lehatoló módon az utazások történetévé. Mikola Gyöngyi *A Nagy Konstelláció. Kommentárok Tolnai Ottó poétikájához* című, magát ugyan nem monográfiaként meghatározó, de mindenképpen monografikus igényű kötetében tett értelmező megjegyzéseit még csak a *Világítótorony* Műhelyben közölt első változatáról írhatja, ám a textussal történt lényeges és kevésbé fontosnak tűnő változtatások ellenére következtetései természetesen a már kötetbe érő szöveg többszörös öntükröző mechanizmusaira is igazak. Idézve ezen a ponton Mikola megállapításait: „A szerző elbeszéli, hogyan próbál kibújni a portréfilm műfajának »halálos sablonjából«, maga helyett ó-kanizsai druszáját, a már évek óta a tengernél élő Bicskei Ottót ajánlva alteregóul. A portréfilm céljából tett utazást önarcképpé változtatja.” Így ha nem is időzünk el filológiai alapossággal minden szövegváltozat mellett, akkor is szembe tűnik, hogy a főhős vezetékneve Bicskeiről Bocskayra változott. Ám az *Új Tolnai Világlexikon* enciklopédikus törekvéseket megvalósító szerkesztője, szerzője alteregóinak önmeghatározó gesztusait is rögzíti. Az író szövegbeli infaustusa, Bocskay Ottó az első szövegváltozatban az éppen készülő portréfilm címébe az *Igazi nevének (alias) Ottó* prescriptummal tolakszik be. Ám a kötetben már az alakmások összeolvadásának lehetőségét jobban kifejező *Al(i)as Ottó* címadási ötlet hangzik el.

A víz mint életforma, mint mindent egyesítő arché Tolnai Ottó számára valóban életprogram. Ezzel a kiáltvánnyal összefüggésben az elemzések a különböző

geotoponimák találkozását, a folyó és tenger, elágazás és összefolyás jelentőségét, a delta mint a víz jellegét és formáját megváltoztató forma gyakoriságát, vagy éppen a virtuális vízi kapu fontosságát hangsúlyozzák. Csányi Erzsébet a már említett konTEXTUS kötetben megjelent írásában (*Vajdaság: az átalakulás tengelye*) a folyó és a tenger formavesztő, egyesítő találkozását; Thomka Beáta ugyanitt közölt elemzése (*Egy Tolnai-metafora visszavezetése. A delta lehetséges poétikai redukciója*) a deltaszituáció virtuális küszöbhelyzetét emeli ki ebből a tartományból. Faragó Kornélia egyik tanulmányában (*A természetírás geokulturális meghatározottsága. Táj és identitáskultúra Tolnai Ottó és Végel László esszéiben*) Tolnai domborzati identitásában a természethez való passzív-kontemplatív viszonyt felváltó radikális aktív közeledést lát. Gyimesi Timea pedig (*Szerelmes földrajz. Tolnai szigetei*) a tiszavirágzással újráföldrajzolt, geopolitikai, költői térré tett földrajzi tér fontosságát hangsúlyozza Tolnai földrajzi víziói kapcsán. A sűrű, bár korántsem teljes, ám a kritika kereteit így is szétfeszítő felsorolás szükségességét az indokolja, hogy világosan láthatóvá váljék, Tolnait a tenger kapcsán is enciklopédikus invenciók vezetik. Látni kell emellett azt is, hogy ezeket a törekvéseket az elemző, kritikai irányvonal is érzékenyen szem előtt tartja.

A szerzői műhely alkotói fázisait rögzítő, az interjú keretei közt születő, helyenként esszéisztikus atmoszférájú kötet (*Költő disznósírból. Egy rádióinterjú regénye*. Kalligram, 2004.) akár sor- vagy bevezetőként is használható a *Világítótorony* elemzéséhez. A *Költő disznósírból* egyik töprengése a „tengeri létformát” életvezetési tanácsként, az alámerülés, alászállás, eggyé válás dimenzióit használva hirdeti meg: „Vannak emberek, akik megszállottjai a repülésnek, nálam az úszás a létezés egyik formája. Istenem, úszni a virágzásban.” Itt vannak hát újra, az új kötetben is láthatóvá válnak Tolnai tenger-breviáriumának kötelező elemei, és ha már megidéződnek, újra a hitelesen működő magánmitológia részei lesznek. Ennek a szövegfolyamnak ismerős, de eredeti módon „újrakevert” puzzle-darabjai Tömörkény „vizes novellái” (pl.: *János a tengőri hallal*), Crnjanski tengeri költészete (különös tekintettel az *Adria* című versre), a mediterrán éghajlat-hoz szorosan kapcsolódó növény, a bogumila etimológiája és névváltozatai mellett elidőző elmélkedések vagy a Rimbaud-t idéző Bataille thalasszális erotikáról szóló megjegyzései. Holti Mária munkái, Podolszki versei, Ladik Katalin *Adria*-konfessziói, Böndör Pál hasonló témájú kötete (*Karszt*) a tengert elgondoló Tolnai-univerzum fontos alapkövei. Ezek nélkül a *Világítótorony eladó* szövege sem értelmezhető. Nem kell csalódnunk a szokott elmélkedő, a vallomás- és emlékezőtechnikákból építkező szövegteremtő struktúrákban sem. Tolnai újfent létrehozta saját tengeri olvasókönyvét, amelyet a finom kidolgozás, a kisformák iránti rajongás, a nagyobb egységekben megtalált mikroregzések uralnak. Ez az a határozott arculat, amely a Tolnai-oeuvre darabjait mindig jellegzetessé és felismerhetővé teszi.

A kötet részletezően és izgalmasan dolgozza ki a rögzített pontból világot teremtő utazás mitológiáját. E tervezetről a szerző-narrátor sokszor beszél: „És attól kezdve, érdekes mód megkettőződött az életük, párhuzamosan élték a fönti, alföldi silókkal és a lenti, mediterráneumi, világítótoronyokkal teljes életüket.” A

felvetés ismerős lehet, például a 2001-ben megjelent *Balkáni babér* verseskötetből. Tolnai lírája, így az a kötet is fontos, megírandó feladatként kezelte a helyhez kötöttségében is egységes, totális és imaginárius domborzatot álmódú hős utazását. Elbeszélő ezt a lokális univerzumot „egy pontba sűrítettség”-ként élte meg, nem tesznek másként a *Világítótorony* hősei sem. A *Balkáni babér* egyik darabjának (*Nincs nyelve*) sorait olvasva nem is lehet kétségünk efelől: „a monarchiában fiumébenvelencében szolgáló / tömörkény-hősök sorsára jutottam / akik már vakon / pusztai tanyáikon hallucinálják az adriát / ökrendik a tengeri hal ízét”.

Tolnai koncepciójában fontos szerepet tölt be a vizualitást különféle szempontok rendszereiben edző gondolkodás. Kedvelt terepe a képzőművészeti esszé, e témából kiinduló írásai jelentős részét *A meztelen bohóc*, a *Rothadt márvány*. *Jugoplasztika*, valamint a *Feljegyzések a vég tónusához* esszékötetekben találhatjuk. A színtani koncepciók (pl. Goethe) tanulmányozása, a színelméletek gyakorlótereken való felvonultatása úgy tűnik, számára egzisztenciális feladat. A tenger motívumának képzőművészeti hullámzása, alakulástörténete a *Világítótorony* gazdagon kidolgozott, sokadszorra sem unalmas, produktívan megjelenő motívuma. A módszer, amit Tolnai sikeresen és meggyőzően művel, hogy más szerzők irodalmi és/vagy életprogramját felhasználva azt a saját szerzői arckép releváns részévé tegye. Veszélyes vállalkozás, amely alapos felkészültséget, biztos ízlést igényel, ráadásul a műfaji keretek sorozatos áthágása a befogadást is nehezítheti. Az esszéelemekkel jellegzetessé tett, fragmentumokból épülő, a kisformákból kiinduló, de a totalitás vágyát hordozó útikönyv könnyen unalmassá vagy követhetlenné válhat olvasói számára. A *Világítótorony*-ból azonban a feladat nehézsége ellenére is rokonszenves hangként szól a hétköznapi apróságok líraiságának dicsőrete. A tárgya iránt csak szenvedéllyel megszólalni tudó elbeszélők, a téma iránti alázattal, tisztelettel parancsoló módon mozognak ebben a gazdag irodalmi térben.

Tolnai tengerének színei és színeváltozásai Virág Zoltán kifejezését kölcsönvéve a „túlfokozott lajstromozás” fázisain keresztül rögzülnek. A témát több tanulmányában alaposan elemző kutató a Tolnai-tenger színkálájának lényeges elemeit tárgyaló írásában (*Az azúr enciklopédistája. Tolnai Ottó írásművészetéről*) e sajátta tett színtan valamennyi árnyalatát és változatait lajstromba veszi. Összegző megállapításai a „Tolnai-tenger” teljes szemantikai tartományát felidézlik. Hogy milyen totális, az árnyalatok tárházát figyelemmel kísérő elgondolásról beszélünk, az idézett elemzés idevágó megállapításai is tanúsítják: „A mindent magához vonzó, magába szippantó tenger a sokfajúság és a sokfajtaság, az inneni és túli, a véges és végtelen, az élet és halál, a látható és láthatatlan felségterülete Tolnai Ottónál, az akvamarin, az ultramarin, az ultraviola, az abszolút viola, a kobalt, az encián, az indigókék specialistája e familiáris tipográfia, topográfia és architektúra közvetítésével hozza létre azúr enciklopédiáját.” A *Világítótorony* a tenger színéhez Németh István *Milyen színű a tenger* című novelláját felhasználva közeledik. A parafrázelt gondolatmenet a *Feljegyzések a vég tónusáról* kötetbe válogatott szöveg (*Németh Istvánról. A tenger színe*) irányait ismétli. A Németh-novellát elemző sorok valójában Tolnai „tenger-programjáról” is vallhatnak, a tengert mint elvégzendő feladatot, mint

végrehajtandó gyakorlatot elgondoló írói modell részei. L.: „Régóta kerületi Németh a tengert, régóta fászsztja az isteni öreget, Próteuszt.”

Tolnai a színtani feltérképezést minden alkalommal elvégzi, gondolhatunk az árnyalatok leírását kultúrtörténeti összefoglalások formájában megkísérlő esszékre, vagy esszéisztikus betétekre, például a *Rothadt márvány* egyik szöveghelyére, amely a vörös, a sárga és a zöld színek összefoglaló igényű elemzését Delacroix-tól indítja. A *Világítótorony eladó* persze elsősorban a tenger alapszínének megjelenő azúrral és árnyalataival foglalkozik. A térség irodalmaiban egyébként is bőven találunk az identitás, a mítosz vagy a történelem szempontjai felől olvasva az Adriát kiemelt problémájukként kezelő szövegeket.

Tolnai Ottó új kötetének fő tárgya az Adria iránt érzett szenvedélyes szerelem, amelynek megértéséhez ennek megfelelően a vágyódás, hódítás, birtoklás fázisain keresztül juthatunk el. A lépésről lépésre meghódított szigetek, a domesztikált alföldi, bácskai silók, vagy a Valéryt felhasználva a szövegbe épülő Sargasso-tenger, és az azt pásztázó, mélységébe is lehatoló megfigyelések valóban a szerelem természetéről valló emlékezés darabjai. Arról nem is beszélve, hogy a horizontálisan kiszélesedő, a végtelenbe vesző tér jellegének felméréséhez az egyesülés, a burjánzás, az élet változatos formái, a mélyvízi áramlatok, vagy a mélység organizmusainak vertikuma is társul.

Tolnai szereplőinek gyakori határátlépő aktusai a művészeti ágak közti médiumváltások. A legszívesebben persze a képzőművészet és az irodalom találkozását használják, ezek a jelenetek a szerző és a szóban forgó szöveg talán legpoétikusabb és nem kétséges, leghatásosabb gesztusai. A tájfestészettel és a tenger élményével „fertőzött” képzőművészek felsorolásából ezúttal sem hiányoznak Guardini, Seurat, Bonnard, Matisse, Klee, Twombly, Tikveša, Čelebonović alakjai. Ezúttal a kedvenc Picasso-kép (*Éjszaka Antibes-ben*) oldódik fel az esszéisztikus irodalmi szövegben, az „írva festeni, festve írni” program alapköveként. Az élmény persze megsokszorozható, a narrátor különböző lakóhelyein elszórt, „talált” Picasso-albumok közvetítésével könnyen illeszkedik a Tolnai-féle strigulázás, listakészítés elgondolásába. Ahogy e lajstromozás nélkülözhetetlen része, hogy a tengeren utazó elbeszélő elkészíti saját vendéglátóipari dalmát szótárát. Ide tartozik az a körülmény is, hogy az ókanizsai, újvidéki tárgykatalógus készítésétől „mondjuk egy vágással” a világítótorony-nál lehet teremni. A „Balkánt és a Mediterrániumot egyben láttató” (Csányi Erzsébet) elbeszélői helyzet megteremtése szempontjából úgy látszik nélkülözhetetlen az egymás mellett természetes módon működő párhuzamos világok és életterek mozgatása.

Lengyel Menyhért 1916-ban a Nyugatban Kosztolányi éppen megjelent *Tinta* című könyvéről írt kritikát. Lengyel értékelése Kosztolányi kötetének ürügyén megidéz a Goncourt testvérek szerzői módszerét. A Nyugat szerzője, kritikus a francia író és irodalomszervező páros világgépét írás és élet szimbiotikus viszonyával jellemzi. Látásmódjukról szólva fontosnak tartja elmondani, hogy ők: „Mindent tintába fojtottak – e fekete nedvből akarták kiszivárványoztatni az életet, gyógyíthatatlan szerelmesei voltak az írás szép mesterségének.” Tolnai szövegeinek visszatérő alakja a tintahal, a *Világítótorony*-ban éppen a Tintenfisch nevű képíró-költő szerepében testesül meg egy pillanatra. Személyében felvillan egy olyan alteregó szere-

peltetésének ötlete, aki az alkotói elixír nyeresére alkalmas eszközt nevében hordozza. A Lengyel Menyhérttől idézett sorok a tintába fojtás gesztusát és akcióját használva Kosztolányi mellett Tolnai Ottó világgképéről is találon beszélhetnének. Arról nem is szólva, hogy a szóban forgó Kosztolányi-bedekek (*Tinta*), ahogy egy másik Kosztolányi-kispróza-gyűjtemény, a *Próza* is milyen fontos egyébként Tolnai számára.

A szerző alteregók és metamorfózisok iránti szenvedélyét semmiképpen sem csillapíthatja, inkább felkorbácsolhatja az a körülötte kialakuló, egyre gazdagodó szövegtér, amelyben alakjai sikeresen létezhetnek. Danyi Zoltán *Párhuzamok, flamingóval* kötete nemcsak címében idézi Tolnai bestiáriumának egyik fontos fajtát. Danyi *A 147-es visszafordul* című novellájának flamingószobra a Tolnai-életműben betöltött szerepéhez hasonlóan egzotikus, idegen elemként lép rövid időre a történetbe. Villányi László *Bicskei Ottó* című verse pedig a *Világítótorony eladó* főhőse, a legendás potenciával rendelkező Bocskay (Bicskei) Ottó, a sikeres hódító auráját építő alak történetét beszéli el újra.

Tolnai Ottó régi-új szövege az Adria izgalmas, poétikus útikalauza. Szintetizáló koncepciójában a tengerről szőtt mítoszok és jelentéskörök fontos irányai kapnak szerepet. A tenger itt valóban minden: az örök visszatérés ikonografikus terepe (Valéry), a titokzatosság helye (Proust), „a testnek áldozó, felfokozott identitás” közege (Camus), az egybemosódó határvonalak és a végtelenség metaforája (Lorand Gaspar), „televényföld”, élő és folyton változó organikus terep (Saint-John Perse). A kötet kompozíciós eljárása, ahogy Mikola Gyöngyi ezt a szerzői életmű más szövegei kapcsán is megfogalmazza, a véletlen, ám e véletlenszerűség mögött ismét aprólékos kidolgozás, forma- és részletgazdag struktúra áll.

(*zEtna-Basiliscus*, 2010)
Kovács Krisztina

„Fellebbezések”

(Ferdinandy György: *Egy sima, egy fordított; A bolondok királya*)

Fellebbezés – jogi vagy hivatalos eljárások világát idézi a rideg szó. Ám átvitt értelemben vonatkozhat a méltányos megítélés és elbírálás kérelmére is. Amikor Ferdinandy György az új könyv dossziéjára először a „Fellebbezések” címet írta, minden bizonnyal az utóbbi jelentésre gondolt. Aztán a *Magányos gerlénél* marad. De ilyen címmel 2005-ben már volt egy kötete, melynek első ciklusában a mostani „anyaregény” néhány fejezete olvasható volt. Az *Anyám* alcímet viselő könyv élére végül az *Egy sima, egy fordított* került. A kötés (és az élet) végtelenség tűnő monotonijára utalón. A simára mindig fordított következnek, a sor végén pedig egy szem mindig leesik.

A nehezen meghatározható műfajú könyv (erről később még lesz szó) hősnője egy konok, elszánt leány. Orvos akar lenni, titkárnőként dolgozik édesapja mellett. „De épp a saját családja akadályozza meg őt álma beteljesítésében – Szentmártoni Jánosnak adott interjúból idézek –, hisz akkor még nemigen voltak nőorvosok. Ma-

kacs alaptermészetét megőrizte egész életében, és lehet, hogy saját magának sem bocsátotta meg soha, hogy nem lett belőle orvos. Mindenesetre doktorhoz ment feleségül (ki másához), tehát ugyanebben a környezetben élt tovább 45-ig, amikor minden fölrobbant körülöttünk: szülei meghaltak az ostromban, férjét félig agyonverték, egyedül maradt három apró gyerekkel.” Reménytelen helyzet és harc. „Radikálisan szakított a környezetével és az egész budai polgári világgal, olyan radikálisan, hogy kilencvenéves koráig köszönőviszonyban sem állt azokkal, akiket azelőtt jól ismert. Ebben csak utólag látok sok tiszteletre méltó vonást. Persze nagyon sok tévedéssel is együtt járt mindez, olykor belesodródott hamis elképzelésekbe.” Egyik barátnője szerint „ambitio és idealizmus” jellemezte. Maradjon ilyen mindig, s akkor mindenki szereti. Ilyennek maradt, s mégis a szeretettel gyűlt meg a legtöbb baja. Pedig (férjéhez hasonlóan) mindvégig sóvárgott a „napos oldal” után. (Ebbe a mozzanatba talán Karácsony Benő *Napos oldal* című regénye is belezátszik.) Mehetett volna a mama is, de ő „a visszaforduló konkvisztádorok fajtájához tartozott”, „csak azért is itthon maradt”. Védte a kutyáit az emberek ellen, s szeretettel egyedül Foltostól kapott. „Lehet, hogy akkor, ötvenévesen, már nem is szeretete az embereket.” (Első és utolsó nagy szerelmét, Miklós bácsit kivéve.) A *Pici kutya* és *A telefon* megható, de érzékenyülésre nem csábító képet ad az állati és növényi lét, létezés iránti vonzódásról. Ebben a záruló világban a tárgyak szerepe is megnő, jó részük a tulajdonos halála után kidobható. „Eredetileg arról szólt volna ez a példabeszéd – olvashatjuk a könyv 164. oldalán –, hogy milyen a szeretetre való képtelenség. És hogy milyen az érem másik oldala, az, hogy engem márpedig ne szeressenek.

De itt nem erről van szó, nem egészen. Így, együtt, egy az egyben, anyánk élete nem más, mint konok, kőkemény szeretet. És a szeretet utáni vágyakozás, természetesen. Az, hogy szeretném magam megmutatni...” Árulkodó jel az anya Ady-összesében aláhúzott sor. Áldozat ő is, miként a férje, akit egyszerűen bolondnak tartott. Igaz, más életszemlélet és mentalitás, de a sors, az idegenség, a perifériára sodródás ugyanaz. Az anya saját háza garázsába szorul. A férjet, a bohókás fiatal orvost a nyilasok (zsidók mentése miatt) csaknem halálra verik a Hűség Házában. Aztán még három évtizedet él, izomsorvadással küszködve, a gyógyulás reménye nélkül, végül teljes mozgásképtelenségre kárhozható. Elfekvő kórházak poklában, s aztán másfél évtizedig dühöngő örültek között. „A zárt osztályon, ahol élt, jól érezte magát. Megszokta.” Erről az ugyancsak rendhagyó párhuzamos történetről szól *A bolondok királya* (2007), melyben láthatóan valóban több tény (levelek, iratok, az apa önéletrajza, a fiú emlékgűjteménye) kapott helyet, a dokumentumok azonban a „családi legendárium” világába csúsznak át. Az *Egy sima, egy fordított* is családtörténetet körvonalaz. Ferdinandy talán e kötet elején meséli el a legteljesebben a Magyarországra települő ősök történetét, elszántságát és idegenségét.

Az elbeszélő a családja, a családi vonások, jellegzetességek után nyomoz, s közben önmagát keresi, a „csavargó” életforma és a folyamatos otthontalanság gyökereit. „Lassan mindentől megszabadultam, ami rám emlékeztetett. Lett helyettem más. Egy idegen” – mondja a beszélő. Szülei élettörténetében (noha e történetek zárt

terei pontosan ellentétei az övének) hasonló folyamatot figyelhet meg. Idegennek lenni a saját házában, városban és országban is lehet, miként ezt az anya sorsa jelképezi. A Sváb-hegyről és környékéről mondja az elbeszélő: „Idegenek ritkán települtek ebbe a zárt, kemény környezetbe, ahol még az is siker volt, ha fogadták a köszönésüket.” Látjuk, konfliktus konfliktust szül. A betelepülő németek az idegenséget érzik, miközben az általuk kialakított kisvilág mások számára szintén az idegenséget sugározza. „Csak nézők voltunk mi, mind a ketten ebben az idegen világban. Nem játékosok.” Ami itt az apáról és a beszélőről elhangzik, már messze nem a multikulturalitás szükségszerű ellentmondásaira vonatkozik. Az idegenségből – a száműzöttséghez, a sorstalansághoz hasonlóan – létmetafora lett. Ferdinandy György könyvei ily módon világunk egyik ijesztő élményét járják körül, persze nem a borzongató karkai abszurd módján. A szülők és a fiú történetében végig ott a konfrontáció a megérthetetlen, földolgozhatatlan jelenségekkel. Az összeütközés az ismeretlennel. „Azonban az is megtörténhet, hogy az ismerős bizonyul ismeretlennek, az otthonosság érzete kísérteties, baljós vagy furcsa tapasztalattá, érzékelési vagy önérzékelési móddá válhat” – írja *Milyen idegen (hozzád képest)* című tanulmányában Werner Nell. Azt is ő mondja, hogy „az idegenség fogalma és az idegenség élménye minden emberi létforma alapvető elemeihez és konvencióihoz tartozik: a másokkal való együttéléshez, a világ hálózataiban... való eligazodáshoz, vagy önmagunk meghatározásához másokkal szemben. Metaforikusan szólva, ha világunk kirakós játékból egy egész képet szeretnénk alkotni, sok különböző és furcsa alakú kirakóra lesz szükségünk, hogy elég helyünk és anyagunk legyen a képhez, a jelentés rögzítéséhez, mely rögzítés, mivel mindannyian emberi – mozgásban lévő – lények vagyunk, sohasem lehet örökre, hanem mindig csak egy pillanatra szóló.”

Az idegenség öntelmező, önmeghatározó szerepe jelentős mértékben működteti Ferdinandy szövegeit. Az ő látászögébe kerülő alakok identifikációjának közös eleme a fölismerés, hogy mindenki mást kapott, mint amire vágyott. A fontosabb figurák között alig akad olyan, aki elégedett volna sorsával. „Valami bujkáló szomorúság. Azt hittem róla, értem. Anya egészen másra vágyott, mint amit az élettől kapott.” Ha a nyugatot választja, akkor sem boldog, mivel működésbe lépett a fogyasztói társadalom. Ferdinandy mondatai mögött – még akkor is, amikor humora tör föl – szüntelenül a melankólia jelenléte érzékelhető. „Múlnak az évek, és én egyre inkább csak ezekre a réges-régi dolgokra gondolok.” Igaz, az emlékezés, a régi dolgok elmondása, jelenléte tétele, újra-jelen-tése mindig együtt jár több-kevesebb emlékező nosztalgiával. Viszont itt másról van szó, mert a nosztalgikus földidézésben egyúttal a feledés vágya és kényszere is érvényesül. Megidézem és utána gyorsan el is felejttem. „Nem tépem föl a varratokat” – mondja a szerző a „részümében”. Aztán valamennyire mégis föltépi, hiszen hogy is beszélhetne másképp a széthulló család (nemcsak a régi, az új is széthull, gyerekek a nagyvilágban szétszóródva) traumáiról. Az önirónia ugyan tompít, de a kibuggyanó keserűséget nem feledteti. „Talán lehetett volna belőlem valami, ha vállalom a sorsomat. De én inkább szerencsét próbáltam, csavarogtam. Élményeket gyűjtöttem, micsoda ironia, míg mások megírták,

amit csak én tudok.” Téves döntések, választások vagy a másként nem lehetett végzettségűsége? Ketrec vagy szabadság? De hol van az egyik és hol a másik? Ferdinandy szelíd, domesztikált és nem világfájdalmas, nem önsajnáló és önsajnáltató melankóliája – jöllehet az író végig apró dolgokról, petits riens-ekről, kis semmiségekről ír – ezekhez a végső kérdésekhez vezethető vissza. Találó, amit Földényi F. László *Melankólia* című könyvében ír: egy leszakadt inggomb is elég a létezés céltalanságának belátásához. „A lényeg elvész, de egy-egy ilyen jelentéktelen részlet mindig megmarad.” „Az anyag együtt van, befejeződött a lomtalanság. A fölösleges részleteket elemésztették a konténerek. De vannak-e fölösleges részletek?” A mondatok poétikai jelentése nem kétséges. Az apró részletek a mindennapi élet velejárói, de az élet eseményei mögé pillantásnak is alkalmai. Márpedig a melankolikus valami mögött sohasem az igazságot látja meg, hanem azt az igazságot, hogy mindenütt ott a semmi, mint az élet kiiktathatatlan része. A létezés szövedékében mindig marad rés, „kit így, kit úgy lep meg a szomorúság, de végül senki sem menekülhet előle” (Céline).

Bölcs, de nem bölcselkedő könyvek sorjájának Ferdinandy György műhelyéből. Ez a részletekben, snittekben bővelkedő próza hordoz ugyan szentenciaszerű, akár közhelynek tűnő megállapításokat. („Azt, akire nincs szükségük, hamar elfelejtik az emberek.” „Csak addig élünk, amíg őriz minket az emlékezet.”) Összességében ritka a kimondás, s a rövid, egymondatos axiómák inkább a bölcselkedés lehetetlenségére figyelmeztetnek.

Az aforisztikus szemlélet és stílus viszont a magyar próza komoly, bár túlsúlyba nem jutott hagyományaihoz illeszkedik. Mándy nyelvi és szemléleti redukciójára gondolhatunk, valamint Örkényre, aki poétikáját arra az elvre építette, hogy a közlés minimuma az író, a képzelet maximuma az olvasó részéről. Akármiről van szó, ugyanazt a hangot halljuk, s mégsem unjuk meg. Nincs regiszterkeverés, nincsenek radikális beszédhelyzet-váltások. Akár grammatikai első, akár harmadik személyű az előadás, ugyanaz a humorba hajló, alapjában végtelen szomorú hang hallható. Miközben néhány vonással, néhány mondat segítségével életre kelnek a legendárium fontos és nem fontos alakjai. A legősibb írói feladat ez az életre keltés. Az ontológiai reménytelenség nagy kollektív tudását közvetíti ez a prózavilág, melyben mintha minden ismerős volna. Létezési modellben, világmodellben vagyunk benne – zárt osztályon, garázból átalakított lakásban, a létezett szocializmus szürke porát nyelve, „csavargóként” Fanciaországban, a karibi korallszigeten vagy Floridában.

A stílus sorozatszerűsége is magyarázza, hogy Ferdinandy prózájában egyenrangú darabok kerülnek egymás mellé. Ugyanaz variációkkal, s ezt a sorozatszerűséget az életművön belüli „vándormotívumok” csak erősítik. A műfaji besorolásra már csak emiatt sem érdemes sok időt vesztegetni. Az író egyébként is több ironikus megjegyzést ereszt meg. A felolvasótárs művét versnek véli, miközben a szerző rökönnyödvé közli, hogy az bizony novella. „Van egy olyan érzésem, hogy az én nemzedékeket nem predesztinálta semmi arra, hogy nagy regényeket írjon. Ezekkel a nálam fiatalabbak próbálkoznak több-kevesebb sikerrel. Én megmaradtam mindig a rövidprózánál. Egyszer viccből mondtam valakinek, hogy a műfajokkal mindig hadilá-

bon álltam, nem is szeretem firtatni, mert amit én egész életemben műveltem, az »műfajtalankodás« – mondja egy beszélgetésben. Leplezetlenül vallomásos író, aki mintha csak közreadná valakinek a konfesszióját. Reményi József Tamás pontos jellemzése szerint „kialakított egy sajátos novellaformát, amely minden történetet továbbíró történetekre szaggat, miközben a kötetekben (s az egyes kötetek között) kialakul egy lánc, a képszerű kisgesztusokra épülő írások egyetlen nagy elbeszéléssé fűződnek össze”. Az egyszerűség, még ha látszólagos is olykor, (Orbán Ottó szavaival) „közvetlen és halálos kockázat” lehet.

(*Magyar Napló*, 2010)
Olasz Sándor

Sínagy, avagy a pusztulás otthonossága

(Györe Balázs: Hová mész, Budapest?)

Ez nem útikalauz, nem álbédekker, nem városzociológia és sajnos nem is egy mai *Magányos sétáló álmodozásai* – rögzíti első benyomásait az olvasó, aztán mindjobban elbizonytalanodik, ugyanakkor szükségét érzi, hogy megnevezze, miről is van itt szó. Azt érzi, hogy elveszti a biztos pontjait, az irányzékát. Mint a Lágymányoson élő elbeszélő. Utal is rá, hogy e városrész mocsaras talajra épült. A lágymány(os) szép szó: a mocsárnak nem a halálba rángató tulajdonságára, hanem szinte simogatóan lágy textúrájára utal. A „mány” képzőről Kazinczynek a nyelv sikeres megtisztító, megújító vállalkozása jut az eszünkbe. Egy korszak lendületét látjuk magunk előtt. E könyv a mocsár egészen más asszociációit hívja elő: itt az ingovány, azaz talajvesztettség uralkodik: a csúszás, elesés, a szétfoslás és enyészet terjeng mindenütt.

Eleinte könnyen adja magát a szöveg: rövid kis skiccek, egyszerű nyelvezet, ismerős helyek. Aztán kiderül: nehéz, nem is lehet egyhuzamban végigolvasni.

Ki tudja miért, André Breton jelenik meg a szemünk előtt, és a kávéházak teraszán, utcai forgatagban szemlélődő szürrealista művészek, akik a hétköznapi jelenségek mögött rejlő titkos összefüggések felismerését tartották az író feladatának. Ez az asszociáció segít elindulni. Innen meríthető a rákérdezés biztonsága: mi a szöveg témája, ki beszél és mi a mondandója? Ezekre szeretnénk válaszolni mi, olvasók. Az első fogódzó a sétáló topográfia: beazonosítható mozgáster, amely horizontálisan a pesti kis- és nagykörút, valamint ezek budai megfelelői és a bulvárok útvonálán elhelyezkedő terek. Persze nem ilyen szabályos ez a térforma, például az elbeszélő egyszer kivillamosozik beteglátogatóba Hűvösvölgybe, az OPNI-ba, közismert nevén a bolondok házába. A már korábban több helyütt feltűnő bolondok és a halál, az öngyilkosság motívuma ezzel kitör a fővárosi flaszter zárt teréből és a nyílt természetbe, az Apáthy-szikla irányába tart: egy máig tisztázatlan, rejtélyes haláleset történt itt. Ugyanígy a tér vertikálisan is nyitott: a galambok, a varjak rövid szemelgetés után felröppennek, máskor az elbeszélő fel-fel-néz az égen járó repülőkre. Gyönyörű kép, mély gondolat, vízió a Szabadság-szobor és a hajdan Bécsbe tartó hidroplánok összekapcsolása: „Régi sziklán új szobor és ke-

reszt. A 20-as években hidroplánok indultak innen a Balatonhoz és Bécsbe”. Ide tartozónak találjuk azt a picit momentumot, amikor az elbeszélő a Szabadság-hídat látszólag anakronisztikusan Ferencz József-hídnak nevezi.

Közelebb lehetne kerülni az egyre súlyosbodó és mindinkább kódoltnak tűnő a szöveghez, ha elvégezzük a következő szétválasztást: a mi értelmezésünkben a szem, mint a figyelem, a látás metaforája és az elbeszélő én nem azonosak, külön értékelendők. Egyetlen egy ponton pillanatnyi időre kapcsolódnak össze: a megértés pillanatának idejére érintkezik, simul össze ez a két felület.

A szem, a figyelő tekintet mindenhová behatol, rögzít, rendezetlenül, de érzékel, érzékenyen és pontosan. A szem kizárólag a nyilvános tereket pásztázza. A város valóságos szörnyként tárul elénk: hajléktalanok, koldusok lakják, szemét lepi el, elaggott közlekedési eszközök csikorogva zötyögnek benne, akár a *Hosszú alkony* című film Cháron-busza. A város, ez a rém-lény minden tekintetben állati organizmus, amely megállás nélkül táplálja magát: eszik, italozik, ürít, vegetatív szinten egzisztál. A szem azt is rögzíti, hogy a nyilvános tér és a privát szféra határai durván lebomlottak. A nyilvános tér a társadalmi érintkezés színtere, amelynek megfelelő szabályai és infrastruktúrája van. A tereket, utcákat, járműveket koldusok, árusok, hajléktalanok, részek veszik birtokba. A nyilvános társadalmi térben az egyébként intim szféra legtitkosabb mozzanatai tárulnak fel: evés, hányás, vizelés, székelés, szerelmeskedés és a trágár beszéd, az emberi érintkezés legfontosabb kifejezőeszköze közvetlenül idézve kerül a szövegbe. Az enyészet, a romlás sokfélesége között a trágár szót hallani a legfájdalmasabb. Az általános rendtelenség képei a könyv utolsó fejezeteiben valósággal feltorlódnak, sűrűn, gyorsan váltakoznak, szinte apokaliptikus vízióvá nőnek.

Az elbeszélő én időnként értékeli az ögyelgése során látott valóságot, olykor eszébe jutnak a saját és a történelem emlékei. Meg sem próbálja értelmezni vagy rendszerezni a tapasztalatait: a maga énye, a világ, az írás is olyan, mint a széthulló üvegszilánk. Betegségének fontos szakaszait is beépíti a várostörténetekbe; védtelensége, kiszolgáltatottsága az általa idézett számos emberi sorsával rokon. A kényszeresen monologizáló elbeszélő közhelyes magyarázatokat ad a látott jelenségekre. A „plakátmagányban ázó” városról a szó nem ad hiteles képet. Az elbeszélő is része e sivár, kiüresedett világnak.

A kötet fülszövegében olvasható, hogy a mű 47 hónap alatt íródott és 47 történetet tartalmaz. A szem és a narrátor nem érzi otthonosan magukat: nyugtalanok. Szavak nélkül sejjik fel Ottlik Géza: talán nem véletlenül tér mindig vissza a tekintet és a láb a Gárdonyi-szoborhoz, a 47-es villamos vonalán. A szemlélte világ legelesettebb szenvedői igyekeznek otthonossá tenni a hajléktalanságot. Érdekes a hajléktalan szó könyvbeli magyarázata. Ezek szerint a hajlék, mint egyfajta metonímia, az őskori barlangba belépő testtartására utal. De a hajléktalan micsonda szó? A fosztóképző nem éppen ebbe a civilizáció előtti őslétbe vezeti őt vissza? A hajléktalan a nyilvános térben veti meg hajlékát, próbálja meg otthonosan érezni magát benne, számára nincs többé különbség a nyilvános és az intim szféra között.

A műfaji értelemben vett szerző azonban megrendítő módon, idézetekkel, kölcsön-szavakkal ki-kiszól a szövegből. De más módon is érezhető e szerzői jelen-

lét: egy-egy képben (Moszkva tér), mondatban (hava-
zás) vagy akár egy szóban (sinágy). Az eladott, de még
üresen álló, historizáló stílusban épült Moszkva téri pos-
tapalota, mint végvár úszik be a tér infernális horizont-
jába: gyönyörű szürreális kép a magányos várkapitány-
nyal. „Hull a fehér hó és eltűnik lassan a szó.” Ez az is-
mételt szürreális kép több jelentést rejt. Mi azt ért-
jük rajta, hogy a szó eltűnhet, és mehet a sinágyba, aki
örök pihenőre kíván térni, de a szövegbe rejtett idézetek,
elfeledett, de értékes szerzők tanúsága szerint egyedül a
művészet képes ellenállni a halálnak-pusztulásnak: az iro-
dalom örök marad.

(Podmaniczky Művészeti Alapítvány, 2010)
Róhrig Eszter

Svábok, tótok és egyéb hétköznapi csodák

(Falvai Máttyás: Gépindák)

Nemcsak kortársai, de önmaga számára is magasra tette
a lécezt első kötetével Falvai Máttyás. A két novellát és egy
kisregényt tartalmazó *Allegro barbaro* után idén megjelent
második, *Gépindák* című könyvével, nehezen ugyan, de si-
került megugrania a következő magasságot. A fiatal alkotó
a korábban megismert és megkedvelt stílusban tíz újabb
kiszpróza szövegét adta közre, olvasói öröme.

Előjáróban meg kell jegyeznünk, hogy a kötet két, mind
mennyiségben, mind minőségben talán egyenetlen egy-
ségre bontása azt a szerkesztési problémát veti fel, hogy
célszerűbb lett volna a *Gépindák*-ciklus koherensebb egész-
képező öt darabját más, kapcsolódó írásokkal bővítve önál-
lóan kiadni, a további novellákat pedig inkább egy későbbi,
válogatás-jellegű kiadványban megjelentetni.

A korpusz első fele életképeket mutat be a Tatabánya
környéki falvak 60-as évekbeli szocialista világából. Az
írások hősei szinte kivétel nélkül svábok és tótok, ami
némi módosítással Mikszáth-reminiscenciákat kelthet,
esetleg a népi írók vagy Csoóri szociografikus kiszpróza
szövegeit juttathatná eszünkbe, ha a szerző nem szögezné
le már a kötet elején, hogy ezek a személyek és a megjele-
nített események kivétel nélkül a fikció szülöttei (eltekint-
ve most attól, hogy az irodalmi szöveg szükségszerűen
fikció), és egyetlen, általa személyesen, vagy hallomás-
ból ismert valóságos személlyel sem hozhatók összefü-
gésbe. Ez az alapállás nemcsak distanciát teremt, ál-tör-
téneti jelleget is kölcsönöz a novelláknak, a XIX. század
második felében élt Thaly Kálmán kuruc, vagy a fiatal,
szombathelyi Mester Zoltán horvát tematikájú szövegei-
hez hasonlóan.

A kötetnyitó *Kilenház* egy, a közeli erőmű árnyékában
meházódó telepen élő gyermek szemével látta a min-
dennapok különös eseményeit. Az ifjúkori csínyek sorába
(a környék áramtalanítása, gyümölcslopás, a vízkészlet be-
mocskolása, csapdaállítás a nagymamának) a megmagya-
rázhatatlan átok jóval erősebb hatású szálai szövődnek, „a
halál indái” fonják be a falut. A tóba fulladt Holczhacker
Gyuri, valamint a vonatbalesetet szenvedett Alois bácsi
után Hetzmann Jolika (mértani pontossággal vágta le fejét
a vasúti szerelvény kereke) és a folyton potyázó Hornyák

bácsi (sör helyett kénsavat ivott valaki üvegéből) esete
már bizarrnak nevezhető. Az 56-os eseményeket követően
aztán az erőszak és a halál a gyermekek életében is egy-
re hangsúlyosabb szerepet kap: előbb csak tanúi lesznek
a gyilkos pusztításnak (a kommunista gyárigazgató holt-
testét véres batyuként dobják eléjük a forradalmárok) és
elszenvedői a fenyegetésnek (a szovjet tank a mutogató,
szitkozódó fiatalok felé irányítja csövét), később – mint-
egy reakcióként – ők is kinyilvánítják destruktív törekvé-
seiket. A házilag barkácsolt pisztollyal azonban egyik tár-
sukat lövik le, a tervezett kilenclakásos ház helyett pedig
a Glatz-fivérek sikerül felrobbantani. A halál állandó je-
lenléte, a sorozatos tragédiák mellett válik felnőtté a főhős,
akit mindezek jelképeként még évtizedek távolából is kí-
sért álmaiban az azóta bezárt erőmű kürtjele.

Ugyancsak a gyár környezetéhez kötődik és a napi
munkát, a dolgozók jellegzetes, monoton életmenetét – a
levezetés-italozással és a folyamatos hecceléssel együtt –
is megmutatja a *Perpetuum mobile*. Az ifjú protagonista
itt a raktáros Bódi bácsi segítése, aki eredeti tevékenysé-
gi köréből felmentve, a kollektívának és az egész népi
demokráciának dicsőséget hozó örökmozgó gépezetén
munkálkodik. A nagy mű elkészítése (jól sikerült kari-
katúrája a Kádár-rendszernek) persze sikertelen maradt,
a finomítási munkákat pedig a fiatalok szerelmi légyott-
ja lehetetlenítette el, az öreg mégis töretlenül hitt a siker-
ben. Hasonlóan érdekes a párhuzamos szál, melynek kö-
zéppontjában a fiú apja, a Fater, és az alakjához kapcsolo-
ló történetek állnak. Noha ezek közül a Mozartról, a
macskáról szóló rész a megelőző kötet egy másik írásá-
ban már szerepelt, ami talán nem túl szerencsés írói meg-
oldás, a sztorik java részének szinte rejtői humora rend-
kívül élvezetes és az idősebb generációk férfitagjainak
elbeszéléseiből bizonyára sokak számára ismert.

A fiktív családi legendárium további elemeit tárja az
olvasó elé a *Fater; Muter*, melyben a nagypapa halála utáni
kipakolás teremt alkalmat az emlékidézésre. A régi ház
megsárgult fényképei, egykori lakóinak személyes hasz-
nálati tárgyai vezetnek vissza a jelenből a múltba, hidat
verve az idősíkok és generációk közé. Az egy-egy karak-
terizáló történettel, jellegzetes tulajdonsággal egyedített
rokonok, mint bolygók keringenek a mitologikus alakká
magasodó ősök, illetve közelebből Nagyfater és Nagy-
muter állócsillagai körül. (Ez a fajta mitologikus alak-
ábrázolás megfigyelhető a kötet több írásában is, pl. *A
kilenházban* Dimmlinger bácsi, a nagyot sercintő kovács,
vagy *A présház* dionüszoszi és apollóni tulajdonságokat
ötvöző ifj. Stróbl Gedeonja esetében.) Az általuk megte-
remtett és az utódok által gazdagított hagyomány tovább-
vitelének szép példája a sváb nagycsalád különböző ága-
in az ismétlődő nevek azonossága, melyet a szerző kiváló
érzékkel használ ki a két fiatal Fuchs Márton találkozásá-
nak beemelésével.

Több motívumában is szorosan kapcsolódik a novellá-
hoz *A présház*, noha ebben csak egy középponti alak, if-
jabb Stróbl Gedeon szerepel. A cimben idézett locus, az ő
kedves tartózkodási helye, mintegy szakrális jelleget kap,
az elbeszélő részéről szinte rituális előkészületek törté-
nek minden itteni látogatás alkalmával (kettős könyvvá-
sárlás, felkészülés, demizson kézhezvétele), s a találko-
zások is szertartásos rendben zajlanak (úgy a pálinka- és
borivás rendje, mint a zenehallgatás és a beszélgetés iro-
dalomról, művészetről). A „szeszek bűvöletében” élő he-

gyi géniuszt végül végrendeletében fiatal barátjára és tanítványára hagyományozza az életművét testesítő hajlékot és a gyümölcsöst, melyet az kegyeleti okokból kivág. Az értékekben gazdag múltat hordozó pusztuló falu, a nagy tudású, hittel és szívvel dolgozó földművesek eltűnő világának ábrázolása nemcsak aktuálissá, de szép kimunkálása miatt igazi mesterdarabbá teszi a kötetben ezt a kisprózaírást.

Hasonlóképpen kiválóan megformált a *Jäger Márta menyegzője* című rövid elbeszélés. A sváb-tót esküvő szinte krúdyi gondossággal lefestett étel-, italsora és lefolyási rendjének bemutatása mellett itt ismét megjelenik az *Allegro barbaro* kötetben meghatározó szerepet játszó zene-motívum. Ezúttal egy főként falusi bálokon játszó együttes az előadó, melynek vezetője-szaxofonosa a menyasszony egykori szeretője volt. Izing Pityu bravúros szólóval búcsúztatja el a lányt, amiért kap pár pofont a vőlegénytől, Dobek Jóskától. A verekedés, mint fő esemény pedig alkalmat teremt a szerzőnek nemcsak a zenekar repertoárjának (ha bunyó van, mindig a Szentek bevonulását játsszák), de a bálokon főként a romák körében népszerű ökölharcok bemutatására is. A két nemzetiség barátságát és a lakodalom hangulatát jól érzékelteti, hogy mire megvirrad, a vetélytársak békésen, részegen, egymást karolva énekelnek.

A különböző vonatkozású hiátusok kötik össze a *Hiányvariációk* című ciklus darabjait, melyek közül a *Gloria* centrumában szintén egy kiváló muzsikusként áll. Verő, aki nappal Berecz Péter néven szeszraktárosként dolgozik, az éjszakai élet dobkirálya. A varázsa megkopott, mióta családos ember lett és emiatt úgy érzi, elrontotta az életét, de a színpadon újra eggyé válik a zenével. Falvai Mátyás ezt rendkívül érzékletesen ekként írja le: „Életem legnagyobb rejtélyei között tartom számon a kérdést, (...) mit érezhet Verő játék közben? Mitől nő meg az aurája, mitől vonja körül ez az elektromos sistergés, ez a tébolyult, intenzív vibrálás, mitől válik ez a cingár, posztra kölyök veszedelmes macsóvá, és HONNAN JÖN BELŐLE ENNYI ZENE? (...) Minden további nélkül hajlandó lennék feláldozni az életemből egy évet, csak hogy legalább egy estén keresztül azt érezhessem, amit ő érez játék közben. Azt kell sejtennem, ez a tudás, ez az érzés kárpótolja mindenért, az egész keresztbe kúrt életéért, a szeszraktárosi robotért, a szeretetlen, savanyú levegőjű otthonért, a pénztelenség kicsinyessé tévő, megalázó állapotáért. Jőmagam csak (...) véletlenül jutok el odáig, hogy azt érezzem, a zene kiszakít az időből, még inkább belehelyez a teljesen átélt jelenvalóságba. (...) De Verő ilyenkor eléri a lehetetlent: ő maga lesz a dobszerző. (...) Amikor játszik, elkezd remegni körülötte a tér, talán mert forróságot, hőt, szenvedélyt sugároz magából, és kipárolgásai remegtetik a levegőt, így hát amilyenek Verőt látjuk, az nem Berecz Péter szeszraktáros, hanem egy ősi titkok birtokában lévő médium, egy sámán délibábja.” A koncert után mulatni kezd, ahogy „csak halk életű könyvtáros nénik tudnak egy-két korty tojáslikőr után”, elfeledve egy kis időre a szomorú mindennapokat, mígnem lesik és eltörik a szemüvege. Ez a csapás egyszerre kijózanítja és hazamegy – sorsát jól példázza a végébe felírt, a címet kiteljesítő latin mondás: Sic transit gloria mundi.

Jobb sorsra érdemes zenész a *Kelenföld, december 24.* főhőse is. Indián, a magányosan élő nagyapa hosszú idő után fiáékhoz megy vendégségbe. Készülődés köz-

ben Brubeck és Mulligan New Orleans Blues-át hallgatja, iszik, cigarettázik és a régi karácsonyokra emlékezik. Felidézi apja, az országos hírű, tehetséges és jóképű cigányprimás alakját és látja vele szemben saját szerencsétlenségét, elhibázott életét. Kínosan ügyel rá, hogy a látogatás alkalmával mindent jól csináljon, rögzült szokásait azonban nem képes feladni, zavarja a családi boldogság, a nagy tökéletesség, ezért összeveszik fiával és elrohan. Otthon az erkélyen iszik és dohányzik tovább, miközben Mozart Requiemjének Lacrimosáját hallgatja folyamatosan és az öngyilkosságon morfondírozik.

Ugyan más értelemben, de ugyancsak a társadalmi diszkrépancia jelenik meg a különböző tipográfiai jelekkel jelölt című szövegben is, amely ebben a tekintetben mindenképp feladja a szerző hagyományos írásmódját. Az írás műfaját talán népi sci-fiként lehetne meghatározni, hiszen a guvuxu népből származó Lajos földönkívüliként vegyült el a Csalogány büfé emberi vendégei között, és noha beszél a nyelvet, nehezen ért szót velük. Ők ugyanis nem látják a „naprendszeren átívelő összefüggéseket”, mint például, hogy a szovjet gazdaság azért omlott össze, mert a grúz csecsemőagyexportban megpróbálták átverni a guvuxuiakat, akik ezért felmondták a kereskedelmi szerződést. Lajos most a magyarak közé épült be és a terhelhetőségi küszöbüket vizsgálja, ami túlesz a többi népén, és ez az idegen bolygó tudósainak komoly fejtörést okoz. Akárcsak a kocsma „vezérbikájának”, Bélának és a „túláradó” pultoslánynak, Ibikének a guvuxuk nemi szervéről és potenciájáról hallott információk.

A *Zapatu* című novella az álmokról és emlékekről szól. A főhős és barátja, Geri, a címbeli fiktív helyhez kötődőhöz hasonlóan egy kocsmában mindig elmeséli egymásnak „elkefélt” álmait – legyen szó a Monica Belluccival folytatott intim viszonyról, vagy a pápával való „bandázásról” a Vatikánban. Az egyre inkább abszurdba hajló történetek végül „az üresség végtelenségének” érzetéhez vezetnek, így már az sem zavarja őket, a mellettük vernek össze valakit. A nagy hallgatást egy régi emlék idézése töri meg, felmerül egykori osztálytársuk, Vince, egy katolikus pap zabilgyereke, aki megtudva származását, mindent elkövetett, hogy kirúgják a gimnáziumból. Az ő életük azonban ettől sem lesz gazdagabb, szívják tovább a cigarettát, isszák a sört és várják, hogy az unalmat feloldja a dunai szél hűvöse.

A 19. század végi Győrben játszódik az itt utolsóként tárgyalandó, a kötetben a második ciklus nyitódarabjának választott *A bordélyüzlet*. Két szereplőjének kamaszos kíváncsisága előbb csak az internátusból kiszökve, a templomtetőn meztelen nők fotóinak nézegetésében nyilvánul meg, később azonban elhatározzák, hogy élesben is átesnek a tűzkeresztségen. A beavatási szertartás nehezen indul, mert egyrészt az Apáca utcai bordély örömlányai nem hasonlítanak a lopott képek ideális alakjaira, másfelől a fiú hív túl gyorsan objektíválódik, de végül eredményesen zárul. Dicső tettüket megörökítendő a két barát búvóhelyén a korábbi feljegyzések mellé a haragot tartó ácsolatba vési, hogy „1898. November 15. Fischer Gyula és Szívós Miklós földi örömeiből jelesre vizsgáztak!”

A *Gépinák* a bevezetőben tett kritikai megjegyzéseket leszámítva gazdag, értékes kötet. A magával ragadó történetesség mellett külön erénye az egyre izmosodó egyedi stílus, ami lassan védjegyévé válik a szerzőnek, a láthatóan alapos megformáltság, mely több helyütt rendki-

vül magas színvonalú írásművészetet eredményez, és a zsigeri humor, ami a Falvai Mátyás nevű „szöveggyártó erőművet”, ha folytatja megkezdett munkáját, közkedvelt és népszerű íróvá fogja tenni. Szurkolunk neki és kíváncsian várjuk a folytatást.

(*Fiatal Írók Szövetsége, 2010*)
Szemes Péter

Túl a műfajokon, túl a technikán

(Baán Tibor: Konstelláció – Kollázsok és haikuk)

Miután szerzőnk több kötetében is találkozhattunk már egy-egy saját képzőművészeti alkotásával (l. festmény az *Elveszett színek*, kollázs a *Szerepválaszok* és a *Fékezett habzás* borítóján, illetve versciklusokat elkülönítő képek az *Alvilági anizs* lapjain), Baán Tibor most látta elérkezettnek az időt arra, hogy kollázsait – melyekből egyébként már kiállítása is volt – a versszövegekkel egyenértékű – és bizonyos értelemben azokkal egyenlő arányban szerepeltetett – alkotásként ajánlja a befogadók immár szélesebb táborának figyelmébe. Második kötetének öt kollázsát az impresszumban még szerényen említeni sem akarta, a *Konstelláció* fedelén viszont nemcsak hogy ott találjuk egy vizuális kompozícióját, hanem az alcímben jelzett műfaji megjelölésekben is első helyen említi a kollázsokat, a kötet hátlapján pedig e műfajbeli alkotótevékenységének rövid genealógiáját is adja. Bizonyára nagy öröm és fontos lehetőség ez a szerző számára, ami e hangsúlyok elsődlegességét érthetően motiválja, de azért az elvitathatatlan, hogy összességében most is inkább a költő megmutatkozása jut főszerephez, hiszen az említett önkomentárban arra is találunk utalást, hogy „a kollázsok a haikukban kifejezett gondolatok, érzések képi megjelenítései” (kiemelés tőlem, J. A.), és bár a nevezett műfajok szinte végig oldalpár-szomszédi egyenrangban szerepelnek, a versekből végül is háromszor annyira került a kötetbe, mint a képekből. (A haikukban kifejezettek képzőművészeti szemléltetésének szándéka azonban nem pusztán illusztráló tendenciára utal. A kollázsok önálló, önmagukban is helytálló alkotások, melyek beillesztésük helyzetétől függően inkább párhuzamos vagy késleltetett képzetársítási lehetőségek reprezentánsai.)

A kötetegész árnyaltabb befogadásához célszerűnek tűnik mindjárt megkísérelni a címdal három kulcsfogalmának aktuális értelmezését, nemcsak az egymásra vonatkoztatás összjátékának többlete miatt, hanem azért is, mert a könyvmű komplex karaktere e szűkszavú utalásokból kiindulva még alig-alig körvonalazódhat az olvasó számára. A teljesebb és érzékenyebb együttlátásnak itt fontos feltétele a cím-szavak gazdag jelentésrelációi szerinti együttállások értő szemlélése, szemlélhetősége.

Lássuk először a konstelláció fogalmának azon jelentéstényezőit, amelyek a műfajiság problémaköréhez köthetőek. Két művészeti ág műalkotásai vannak itt együtt, azaz egymás mellett, egymásra utaltan, együtt alkotva egészt. (Mindkettőre eleve is jellemző az erős képesség, vizualitás.) Mindkét műfaj önmagában is több műfajváltozat egyenrangúsított szimbiózisában képviselteti magát (talán ezért is az alcímbeli műfajmegjelöléseken a többesszám-jel). Ha a kons-

telláció, az együttállás, az egymáshoz viszonyítás eleve köthető a sokféleséghez, akkor ennek szinonimikus közelségében abszolút aktuálissá válik az eklektikusság fogalma is. Ennek vetületei között első helyen kell említenünk a szerkesztés-módszertani sokarcúságot: a kötetegész független és egymáshoz utalt opusok sokaságából állít össze műegészt, aminek hasonlatosságára aztán az egyazon lapon szereplő szövegtételek létrehozzák a saját címhez rendelt saját kontextust, illetve egy-egy haiku impresszióelemei, sorai, szintaktikai egységei önmagukban is az aktuális mikro-műegészt. Fontos aztán kiemelnünk a nyelvi-stilisztikai sokszínűséget (a recenzens többször vélne mellőzendőnek az idegen szavak használata által létrejött többretegűséget), az egymástól távoli kultúrák és hagyományok rendhagyó, többnyire békés egymás mellettiségét (ázsiai, óceániai, görög-római mitológikus, biblikus keresztény elemek, modern irodalmi utalások és áthallások – pl. Rilke, Ady, Kosztolányi, Weöres, Pilinszky), a korfestő összképiségnek mozaikszerűen felrakott kozmikus, társadalmi és magánszférabeli mutatóanyagdarabkáinak együtt-egyét szemléltető kaleidoszkopikusságát. A versalanyiség terén az egyes szám első és második személy, illetve az egyes szám – többes szám egymás mellettisége és egymásra utaltsága szemlélteti a kötet cím aktuális jelentésrétégét, mint ahogy a bölcséleti alapvetésben szintén a problematikai és szemléleti több tényezőzős ábrázolásmód a jellemző.

E kötet esetében a szerzői szemléletmód tán minden eddiginél liberálisabb a hagyomány és az újítás egymás mellettiségének kérdésében. Ha ezeket konkrétan a műfaji tradíciók vonatkozásában vizsgáljuk, akkor békés-izgalmas szomszédságukban észlelhetjük a hiteles és érvényes konzervatívizmus, valamint az ihletett-sikeres határátlépés, szabályrombolás eredményeit, de néhol bizony felmerül az inadekvát motiváltság gyanúja is.

Nem szükséges különösebben nagymértékű szabad- elvűségi többlet a kollázkészítés egyéni módszertanának kialakításához, hiszen a műfaj, a technika – elsősorban avantgárd-neoavantgárd előzményeinek koncepciója szerint – eleve a rendhagyó társítások megvalósítására alapoz. Ha ahhoz viszonyítunk, hogy eltérő technikák bevetésének egy koncepción belül kell megvalósulnia, akkor Baán Tibor kollázsainak csupán alig a harmada képviseli ezt az ars poeticát, és azokban sem nevezhető demonstratívnak a heterogén elemek feszültségkeltő szemléltetési módja, polivalenciája. Inspiráltak-inspirálóknak leginkább a *Szép új világ I, III*, illetve az *Elenged* a föld mondható ezek közül. A kollázsok többsége a ragasztás technikáját azonos materiális készletből kölcsönzi. Formalista hatás és absztrakció kevésbé érvényesül bennük, utóbbi mégis érdekes, izgalmas eredményekkel jár (*Lépések, Volt egyszer egy háború I, Ima, Ketten*). A képek ötöde megelégszik a monokróm-bikróm kontrasztok hatásával, de így is képes a motivált feszültségeremtésre (pl. *Inkvizíció*). Eleve nem von le az sem a kifejezőképesség értékéből, ha a vizuális formavilág gyermekrajza vagy naív festők alkotásaira emlékeztetően, tüntetően egyszerű, de kétségtelen, hogy egyfajta didaktikusság adott helyzetben már kényelmetlenné válik (*Ideológia, Szárnyvonal*). Érdekes és változatos az arcformák kialakítása a kompozíciókon, melyben némelykor keleti kalligrafikus technikára emlékeztető motívumok is megjelennek. A borítón is említett orientális motiváltság azonban (elvéve talán még a tusrajzokra

emlékeztetően) nem technikai, hanem motivikus viszonylatban vált-válik a Baán-kollázsok jellegzetességévé, beleértve ebbe elsősorban japán és kínai hatású képi – és nyelvi – elemeket, melyek közül talán a legfurcsább a tradicionális ábrázolások masszivitását-tömbszerűségét egy matrjoskaformával és imazászlószerű dinamikus formákkal kombináló-ellenpontozó *Buddha*, illetve a minden elemében izgalmasan sokértelmű, sokféle kötődésű *Életfa* című kompozíciók összetettsége.

A kollázsok képi motívumaihoz hasonlóan természetesen szintén jellemzője Baán Tibor haikuinak a keleties inspiráltság, s a két műfaj rokon vonása ezen kívül az is, hogy egyformán meghatározó bennük az illesztéstechnikára alapozott konstrukciós eljárás mód. A több évszázados klasszikus műfaji tradíció azonban a szövegalakzatokban jelentősebb mértékben értelmeződik át, mint a vizuális műfaj módszertanát illetően. Korunkban a haiku nem is lehetne ennyire népszerű, ha nem állná ki sokak sokféle hagyományátformáló kísérleteit (sikeres itthoni alkotók e téren pl. Bertók László, Fodor Ákos, Zalán Tibor). Magától értetődik tehát, hogy a klasszikus motívumkincs mellett – vagy helyett – a kortárs létforma valóságselemeinek is be kell épülniük a szövegbe, és hogy ezzel együtt jár a tematika és a szókincs jelentős mértékű bővülése-módosulása. (Nagyon haiku-idegennek érzem azonban az alig indirekten ideologikus-politizáló témaválasztást, még ha elvileg jól illeszkedik is a korfestő szándék egyéb megvalósulása-ihoz – l: *Észak-Korea*.) Lassacskán már klasszicizálódik a haikunknál a címadás gesztusa vagy egyéb nyelvi-stilizációs törekvések mellett például az írásjelhasználat globális elhagyása is. Hogy a Baán Tibor-féle haikukban legmasszívabban csak a szótagszámhagyomány őrződik meg (többnyire a gyakori soráthajlások ellenére is gördülékeny szövegformálás mellett, kivéve: *Bevonulás/2.*), az már afelé mutat, hogy sokszor inkább csak nyelvi sűrítésre készített technikai körülmény a formához való alkalmazkodás, hiszen itt is több példát találunk műfaji áthangelődésre, határátlépésre, például epigrammaszerűsége, aforizma- és koanrokonságra, dal- vagy ódatörredéki jellegre – l. a *Felett*, a *Megváltás*, az *Út* című opusok részegységeit. Jelentkezik aztán a verstani zeneiség talán többnyire indirekt törekvése is (sok az adonisi karakterű verssor, gyakori a jambikus és a trochaikus lejtés is a szövegben), valamint néminemű nyelvjátszókossági szándék (nem igazán sikeresek a monoszillabikus Weöres-utánérzések – l. *Csokor*, *Redők*, *Három*). Vajon a haiku sűríttségének kontextuális rugalmasságát igazolja-e az a kísérlet, hogy harmadszorra, a harmadik új cím alatt szerepelteti most újra egy korábbi versét a költő (itt: *Példa*, előző köteteiben: *Enigma*, *Latinovits Zoltán*)?

A haikuk többsége – Baán Tibor életművének belső logikájához híven – korfestő szándékról tanúskodik. A költőnkre szintúgy régtől fogva jellemző nyelvi modalitás ezekben is kijelentő-tényközlő hangoltságot mutat, ami persze nem zárja ki az érzelmek visszafogottan is karakteres jelenlétét. A borongós jelen- és jövőszemlélés székesre, pesszimizmusa, elégtelensége néhol ironikus árnyalatokkal gazdagodik, érdekes viszont, hogy a groteszkbe hajló elfogultság sokkal inkább a kollázsokban kap lehetőséget a megjelenésre (pl. *Volt egyszer egy háború I*, *Szép új világ III*, *Ima*, *Megváltás*).

Világ szemlélet, korrajz és személyes létszféra ábrázolásában költőnk sok elemében egybehangzó kulcsmotívumkészletet alkalmaz (csönd, néma, holt, űr-üres, tél, éj, ma-

dár, tagadószó), mellyel nem csupán a kontextuális kohéziót erősíti a kötetegész szintjén, hanem azt is szemlélteti, hogy a lét dimenziói a kozmiktól az egyszemélyes univerzumig hasonlóan-egyezően tragikumra hangolt egzisztencia-terek, s talán ezzel is összefüggésbe hozható, hogy a kollázsok színvilágát többnyire a fekete masszív jelenléte uralja. Jellegzetes, ahogy a reménységallatú kollázscímekhez is a feketeség kontrasztjára épülő képi hatás társul, l. *Ima*, *Megváltás*. (A szövegekben megjelenő fohászjelleg amúgy hangulatilag homogénebb és bizakodóbb karaktert mutat – l. *Lepkék/1–2*, *Üvegmuzsika/2.*) A bölcséleti szimbolikában felbukkan a buddhai megvilágosodottság-mosoly (*Lepkék*), az agnoszikus percepció néhány jelzése (*Interieur*, *A hegy*), a tao alapmotívuma (*Bevonulás/2*) és a megélt idő-végtelen (*Emlék/3*, *A hegy*, *Öt/4*, *Esély/3*), melyek szintén a keleties motiváltság elemei a művek keletkezéstörténetében. A basói hangulatközpontú, indirekt, klasszikus haiku-bölcselés tradicionális hívószavakat is alkalmaz, s talán ezek a szövegek azok, amelyek a leghitelesebben tudják alkalmassá tenni a formát, a műfajt a hagyományhű, mégis érvényesen újszerű megszólalásra (*Csokor*, *Redők*, *Ezüst*).

A kötetkompozíció szempontjából érdekes a világekpi változásfolyamat és változatlanúság modellezése. Felismerhető egyfajta negatív szemléletű, elégtikus keretszerűség (*Szilánkok*: ősz-tél motívumok, töredék-lét-képzet, hiánytudat, illetve *Epilógus/1*: egzisztencialista létbűn- és léteher-szemléltetés), melyet a fedélkép (*Szép új világ I*) iróniája, majd pedig a záró szövegdarab és az utolsó kollázs implicit optimizmusa ellenpontoz (*Epilógus/2*, *Életfa*). Utóbbiak talán inkább az általános humánium jegyében mutatkoznak ilyenek, hiszen ez a *szép új világ*, amiről jelen- és jövőképeiben is tudósít a szerző, nem ad alapot a legkisebb mértékű derülásra sem, s ezt a szereplírikus, jósló megszólalás is alátámasztja (*Kopár*, *Válság*).

A kollázsok nagy többsége motivikus kapcsolatban áll a szomszédos szövegek valamelyikével, de a lazább viszonyt mutató tematikus és metaforikus társulás is jellemző. Kevés az igazán szövegfüggetlen alkotás, melyek közül a leghitelesebb-legkreatívabb a recenzens szerint az *Abránd* című. Inspiráló, befogadói aktivitásra ösztönző képek még a *Volt egyszer egy háború I*, a *Nagylátószög* és az *Életfa* (ez utóbbi szimbolikus jelentéstelítettsége igen gazdag befogadói élményt előlegez). A kollázsok kétharmada az arcképiségnek ad nagy hangsúlyt, még akkor is, ha az többnyire (hat műben is) rejtett megjelenítéshez kapcsolódik, vagy ha éppen stilizáltságra, az arctalanságra épít a szemléltetésben. Fontosak a maszk jellegű ábrázolások is, melyben ismét mód adódik különböző klasszikus kultúrák motívumainak vegyítésére (*Inkvizíció*, *Életfa*).

Sem a versekhez, sem a képekhez nem tartozik a kötetben keletkezési dátum, de sejthető, hogy mindkét vonalon a reprezentatív válogatás szándéka vezethette a szerzőt, melyből egyaránt következhet az egyes művek poétikai-módszertani rokonsága csakúgy, mint különbségeik. A kollázsok egymáshoz való viszonyítása során nyilván „szembetűnőbb” ez a sokféleség, elsősorban a dinamikai és színdinamikai kontrasztok, a figurális és absztrakt ábrázolás kettőssége, a minimáltechnika és a komplexebb eszköztárú megjelenítés dualitása, a realiztikus vagy szürreális vizualitás karakteres elkülönülése kapcsán.

(Hét Krajcár Kiadó, 2009)
Juhász Attila

Számunk szerzői

Baán Tibor 1946-ban született Rákosligeten. Költő, irodalomtörténész. A győri bencés gimnáziumban érettségizett. Legutóbb megjelent kötetei: Konstelláció. Kollázsok és haikuk (2009); Nagylátószög. Művek, utak, irányok (2010).

Burkus Zoltán 1965-ben született Győrben. Költő, szerkesztő, újságíró. A győri Bencés Gimnáziumban érettségizett.

Danyi Zoltán 1972-ben született Zentán. Költő, író, műfordító. Szegeden él. Legutóbb megjelent kötete: Párhuzamok flamingóval (2009).

Deák László (1946–2009) Budapesten született. Költő, író, szerkesztő. Legutóbb megjelent kötete: Fogadom ajándékok, idő. Válogatott versek (2010).

Désfalvi-Tóth András 1974-ben született Budapesten. Az ELTE BTK Francia Tanszékén tanít irodalmat és civilizációtörténetet. Fordításai rendszeresen megjelennek a Műhelyben.

Dobszay Balázs 1991-ben született Budapesten. Költő. 2010-ben érettségizett a pannonhalmi Bencés Gimnáziumban. Zsámbékon él.

Ferencz Győző 1954-ben született Budapesten. Író, költő, műfordító, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbb megjelent kötete: Szakadék (versek, 2010).

Halmi Tamás 1975-ben született Pécsen. Verset, prózát, kritikát, esszét publikál. Legutóbb megjelent kötetei: Takács Zsuzsa (monográfia, 2010); Kalligráfia (versek, 2010).

Hyross Ferenc 1992-ben született Budapesten. Költő. A pannonhalmi Bencés Gimnáziumban érettségizett. Jelenleg Budapesten él.

Jász Attila 1966-ban született Szőnyben. Költő, az Új Forrás folyóirat főszerkesztője. Tatán él. Legutóbb megjelent kötete: Alvó szalmakutyák avagy áldozati ének (versek, 2010).

Juhász Attila 1961-ben született Téten. Költő, kritikus. A győri Révai Miklós Gimnázium tanára. Legutóbb megjelent kötete: Eszkimószín (versek, 2009).

Kapás Sándor 1982-ben született Székesfehérváron. Költő. Budapesten él.

Karátson Endre 1933-ban született Budapesten. Író, kritikus, irodalomtörténész. 1956 óta Párizsban él. Legutóbb megjelent kötete: Otthonok I–II. (2007).

Kovács Krisztina 1976-ban született Békéscsabán. A Szegei Tudományegyetem magyar-történelemrégészet szakán végzett. Jelenleg a Modern Magyar Irodalom Tanszék doktorandusza. Kutatási területe: térelméleti szempontok a '30-as években.

Lábass Endre 1957-ben született Budapesten. Festő, író. Legutóbb megjelent kötete: Vándorparadicsom (2009).

Lator László 1927-ben született Tiszasásváron. Költő, műfordító, irodalomtörténész. Legutóbb megjelent kötete: Az egyetlen lehetőség – Válogatott versek (2007).

Novák Éva 1955-ben született Körmenten. Költő. Budapesten él. Önálló kötete: Fóbiák (versek, 2006; 2. kiad.: 2007).

Olasz Sándor 1949-ben született Hódmezővásárhelyen. A Tiszatáj főszerkesztője, a Szegei Tudományegyetem Modern Magyar Irodalom Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára. Legutóbb megjelent kötete: Magány és társaság között (2010).

Parti Nagy Lajos 1953-ban született Szekszárdon. Költő, író. Legutóbb megjelent kötete: Se dobok, se trombiták. Magyar Napló, '90–'93 (2008).

Petrik Iván 1971-ben született Balassagyarmaton. Költő. Az ELTE BTK-n végzett, levéltárosként dolgozik. Pápán él.

Rőhrig Eszter 1954-ben született Budapesten. Műfordító, irodalomtörténész. Kutatási területe a 19. századi próza, ezen belül korábban Goncsarov Oblomov című regénye, majd Flaubert Bovarynéja, az utóbbiból írta doktori értekezését.

Rubens, Peter Paul (Siegen, 1577 – Antwerpen, 1640) flamand festőművész.

Sári László 1950-ben született Budapesten. Filozófus, keletkutató, a Magyar Rádió szerkesztője. Legutóbb megjelent kötetei: A Himalája arca (2001); Reggeli beszélgetések Lin-csi apát kolostorában (1999); Az ifjú Lin-csi vándorlásai (2004).

Simek Valéria 1953-ban született Bakonycsernyén. Költő. Szülőfalujában él. Legutóbb megjelent kötete: Elmúlnak mellőlem a hegyek (válogatott versek, 2004).

Szabó Máté Mihály 1978-ban született. Költő. A pannonhalmi Bencés Gimnáziumban érettségizett, majd filozófia szakon végzett. Budapesten él.

Szemes Péter 1979-ben született Zalaegerszegen. Kritikus, esztéta. A Pannon Tükör kulturális folyóirat főszerkesztő-helyettese.

Szlukovényi Katalin 1977-ben született Győrött. Költő. A győri Révai Miklós Gimnáziumban érettségizett. Budapesten él. Jelenleg doktorandusz (ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskola Modern Angol-Amerikai Irodalom Program). Önálló kötete: Kísérleti nyúlórr (versek, 2005).

Szűts Miklós 1945-ben született Budapesten. Festőművész, tervezőgrafikus.

Takács Nándor 1983-ban született Mórton. Költő. A pannonhalmi Bencés Gimnáziumban érettségizett. Jelenleg Budapesten él, az ELTE biológus szakos hallgatója (2008-ban).

A MŰHELY MEGVÁSÁROLHATÓ AZ ALÁBBI KÖNYVESBOLTOKBAN:

Győr:

Antikvárium (Kazinczy u. 6.),
Koncert Zenemű- és Hanglemezbolt
(Arany J. u. 3.),
Puedlo Könyvesbolt (Aradi vértanúk útja 8.)

Budapest:

Írók Könyvesboltja (Andrássy út 45.),
Gondolat Könyvesház (Károlyi Mihály u. 16.)

Debrecen:

Sziget Könyvesbolt (KLTE)

Hódmezővásárhely:

Petőfi Könyvesbolt (Andrássy u. 5.)

Nyíregyháza:

Kötet Könyvesbolt (Hősök tere 9.)

Pécs:

Zrínyi Miklós Könyvesbolt (Jókai u. 25.)

Sopron:

Cédrus Art Klub (Fő tér 6.),
Fekete Cédrus Könyvkereskedés
(Bunker Rajnárd köz 2.),
Vörös Cédrus Könyvkereskedés
(Mátyás király u. 34/F.)

Szeged:

Bálint Sándor Könyvesbolt (Aradi vértanúk tere 8.),

**Folyóiratunk megrendelhető
a szerkesztőség címén:**

9002 Győr, Pf. 45.

Honlap:

www.gyorimuhely.hu

E-mail:

szerkesztoseg@gyorimuhely.hu

M Ű H E L Y

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta
2011. XXXIV. évfolyam, 1. szám

Főszerkesztő:
VILLÁNYI LÁSZLÓ

Szerkesztők:
HORVÁTH JÓZSEF,
MÁRTONFFY MARCELL, SZAKÁL GYULA

Arculat:
KURCSIS LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár:
SZIKONYA GABRIELLA

T Á M O G A T Ó K :

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata

Győr-Moson-Sopron Megye Önkormányzata

Széchenyi István Egyetem, Győr

Pannon-Víz Zrt. Győr

Hungaro-Len Kft. Komárom

Klastrom Szálló

Index: 25975 HU ISSN 0138-922 X. A szerkesztőség címe: 9022 Győr, Rákóczi u. 1. Levélcím: 9002 Győr, Pf. 45. Tel./fax: (96) 326-845. E-mail: szerkesztoseg@gyorimuhely.hu. Honlap: www.gyorimuhely.hu. Kiadja: a Műhely Folyóiratkiadó Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság. A kiadásért felel: Villányi László ügyvezető. Budapesten és vidéken terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt. és a Könyvtárellátó Kht. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Üzleti Ügyfelek Üzletág, Központi Előfizetési és Árusmenedzsment Csoport, 1900 Budapest. Előfizethető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, valamint e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu. A befizetéseknel kérjük minden esetben feltüntetni: Műhely c. folyóirat.

Előfizetési díj 2011. évre: 2400,- Ft

Szedés: Szikonya Gabriella • Tördelés: VISIONEXT Vizuális Stúdió, Győr

Nyomás, kötés: PALATIA Nyomda és Kiadó Kft. Győr • Felelős nyomdavezető: Radek József ügyvezető igazgató

MŰHELY

nka

Nemzeti Kulturális Alap

KULTURÁLIS

500,- Ft

FOLYÓIRAT

9770138922000 11001
